



T.C.

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ**

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**KAPADOKYA BÖLGESİ'NDE NAZAR İNANCI VE  
UYGULAMALARI (ÜRGÜP)**

Yüksek Lisans Tezi

Huriye ÇINARER

Danışman

Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Nevşehir

Ağustos 2022





T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜREL MİRAS VE KÜLTÜR YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**KAPADOKYA BÖLGESİ'NDE NAZAR İNANCI VE  
UYGULAMALARI (ÜRGÜP)**

Yüksek Lisans Tezi

Huriye ÇINARER

Danışman

Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Nevşehir

Ağustos 2022

## **BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK**

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

**Tezi Hazırlayan**

Huriye ÇINARER



## TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

“Kapadokya Bölgesinde Nazar İnancı ve Uygulamaları (Ürgüp)” adlı Yüksek Lisans Tezi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Huriye ÇINARER

Danışman

Doç. Dr. Ayşe BUDAK



Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim

Dalı Başkanı

Prof. Dr. Yener BEKTAŞ

## KABUL VE ONAY SAYFASI

Doç. Dr. Ayşe BUDAK danışmanlığında Huriye ÇINARER tarafından hazırlanan “**Kapadokya Bölgesi'nde Nazar İnancı ve Uygulamaları (Ürgüp)**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

### JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Ayşe BUDAK

Üye : Doç. Dr. Recep TEK

Üye Dr. Ö r. Üyesi Erol AKSOY

### İMZA

.....

.....

.....

### ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun ..... /..... / ..... tarih ve .....sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

## TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında bana yol gösteren ve her türlü desteği sağlayan ve ayrıca tecrübelerinden yararlanırken göstermiő olduğu hoőgörü ve sabırdan dolayı çok değerli danışman hocam Doç. Dr. Ayşe BUDAK' a sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

Bu çalıőmamda beni destekleyen ve her zaman yanımda olan sevgili arkadaşlarım Yrd. Doç. Dr. Mücella ÖZBAY KARAKUő, Öğr. Gör. Merve EREN YAKIőIKLIER, Hikmet Gl AKGL, Sevda AKGL, Eda AKSES, Belgzar AKSES ve Suna AKDERE' ye çok teşekkür ederim.

Bana her zaman inanan ve desteğini asla esirgemeyen ablalarım Filiz AKÇA ve Gl ÇANKAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Şu ana kadar her konuda desteklerini asla esirgemeyen anneme,babama ayrıca daima yanımda olan eşimin ailesine ve tez çalıőmam esnasında maddi manevi her türlü yanımda olan en umutsuzluğa kapıldığım anlarda bile bana destek olan sevgili eőim Emre ÇINARER' e ne kadar teşekkür etsem azdır.

# KAPADOKYA BÖLGESİ'NDE NAZAR İNANCI VE UYGULAMALARI

Huriye ÇINARER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kültürel Miras ve Kültür Yönetimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos  
2022

Danışman: Doç. Dr. Ayşe BUDAK

## ÖZET

Nazarın sözlük anlamı bakma, bakış, göz atma, göz değmesi, göze gelme, fikir, düşünce, dikkat ve övgüdür. Nazar canlı varlıklarda veya objelerde bulunan pek çok güzel ve hoş haller karşısında dilimizde, gözümüzde, kalbimizde oluşan kıskançlık, gıpta, haset gibi duygular nedeniyle karşımızda bulunan nesnede bazı rahatsızlık veren ve olumsuz hallerin oluşmasına sebep olan negatif bir akımdır. Temelleri Neolitik Çağa kadar inen nazar bir halk inancıdır. Mezopotamya'da Sümer, Babil, batıda Eski Yunan ve Roma, doğuda Pers ve Hint, güneyde Mısır ve birçok Avrupa kavimlerini içine alan devasa bir coğrafya üzerinde yaygın olan nazar inancının başlangıç tarihi net olarak bilinmemekle birlikte M.Ö 4000 yılına kadar gittiği kabul edilmektedir.

Bölgede konuya ilişkin çok az sayıda çalışma yapılmış olması nedeniyle bu çalışmada Nevşehir'in bir ilçesi olan Ürgüp'te nazar inancı ve uygulamalarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Mülakat tekniklerine dayalı bir soru listesi oluşturulmuş ve yöredeki nazar inancı, nazardan korunma yolları ve uygulamaları araştırılmıştır. Yapılan mülakat çalışmaları bölgede yaşayan yerli halkın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Betimsel analiz yöntemiyle elde edilen bulguların çözümlenmesi amaçlanmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Ürgüp yöresinde yaşayan halkın %84'nün nazara inandığı %16'sının ise nazara inanmadığı tespit edilmiştir. İnananların çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu ve nazar inancı ve uygulamalarının kadınlarda daha etkin olduğu belirlenirken, erkeklerin nazar ile ilgili düşüncelerinin daha yüzeysel olduğu tespit edilmiştir. Araştırma yapılan Ürgüp yöresinde yaşı 50 ve üstü olanların nazar inancının gençlere göre daha fazla olduğu ve nazardan korunmak için geçmişten günümüze gelen birçok uygulama yönteminin olduğundan bahsedilmiştir. Nazarın ebeveynlerden geçen bir kültür olduğu ve kişilerin büyüklerinden gördüğü bu kültürü hâlâ devam ettirdikleri gözlemlenmiştir. Nazara karşı yapılan uygulamalardan bazılarının nazar boncuğu takmak, at nalı asmak, kurşun dökmek, mum dökmek, üzerinde şep veya çörek otu taşımak, üzerlik bulundurmak veya tütsü yakmak olduğu ve bunların günümüzde de hâlâ yöre halkının hayatının bir parçası olduğu tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Nazar inancı, Ürgüp, Uygulamalar

# **EYE BELIEF AND ITS APPLICATIONS IN CAPPADOCIA REGION(ÜRGÜP)**

**Huriye ÇINARER**

**Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences Department of  
Cultural Heritage and Cultural Management, M.A., August 2022**

**Supervisor: Doç. Dr. Ayşe BUDAK**

## **ABSTRACT**

The dictionary meaning of evil eye is looking, gazing, peeking, intimidation, gazing, idea, thought, attention and praise. Evil eye is a negative current that occurs in our tongue, eyes, and hearts in the face of many beautiful and pleasant situations in living beings or objects, causing some discomfort and negative situations in the object in front of us due to emotions such as jealousy, envy, envy. Evil eye is a folk belief that dates back to the Neolithic age. Although the beginning date of the evil eye belief, which is widespread in Mesopotamia over a huge geography that includes Sumerian, Babylonian, Ancient Greek and Roman in the west, Persian and Indian in the east, Egypt and many European tribes in the south, is not known clearly, it is accepted that it goes back to 4000 BC.

Since there are very few studies on the subject in the region, in this study, the evil eye belief and practices in Ürgüp, a district of Nevşehir, were evaluated. A list of questions based on interview techniques was created and the evil eye belief in the region, ways of protection from the evil eye and its practices were investigated. The interviews were carried out between 13-20 June 2022 with the participation of the local people living in the region. It is aimed to analyze the findings obtained by the descriptive analysis method.

As a result of the researches, it has been determined that 84% of the people living in Ürgüp believe in the evil eye and 16% do not believe in the evil eye. While it was determined that the majority of the believers were women and that the evil eye belief and practices were more effective in women, it was determined that men's thoughts about the evil eye were more superficial. It has been mentioned that in the Ürgüp region where the research was conducted, the evil eye belief of those aged 50 and over is higher than the young ones, and that there are many application methods from the past to the present to protect them from the evil eye. It has been observed that the evil eye is a culture passed from parents and people still maintain this culture that they see from their elders. It has been determined that some of the practices against the evil eye are burning incense, hanging a horseshoe, pouring lead, pouring candles, carrying shep or black cumin on it, having or burning peony and these are still a part of the life of the local people today.

**Keywords:** Evil eye belief, Ürgüp, Applications

# İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER.....	xi
RESİMLER LİSTESİ.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### NAZAR İLE İLGİLİ TERİMLER VE FARKLI KÜLTÜRLERDE NAZAR

1.1. Nazar Tanımı Ve Sözlük Anlamı.....	8
1.2. Nazar İnancı.....	9
1.3. Nazar İnancının Tarihsel Süreci.....	11
1.3.1. Mezopotamya.....	11
1.3.2. Sümerler.....	11
1.3.3. Babiller.....	13
1.3.4. Asurlular.....	13
1.3.5. Mısır.....	13
1.3.6. Orta Asya.....	14
1.4. 2. Kültler.....	20
1.4.2.1. Tabiat Kültü.....	21
1.4.2.2. Su Kültü.....	22
1.4.2.3. Ağaç Kültü.....	22
1.4.2.4. Ateş Kültü.....	24
1.4.2.5. Hayvan Kültü.....	25
1.4.2.6. Şamanizm.....	25
1.5. İlahi Dinlerde Nazar İnancı.....	29

1.5.1. Yahudilik'te Nazar.....	29
1.5.2. Hristiyanlık'ta Nazar.....	30
1.5.3. İslamiyet'te Nazar.....	30
1.6. Eski Medeniyetlerde ve İlahi Dinlerde Nazardan Korunma Yolları ve Uygulamalar .....	34

## İKİNCİ BÖLÜM

### KAPADOKYA BÖLGESİ VE ÜRGÜP YÖRESİ'NİN COĞRAFYASI VE TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Kapadokya'nın Coğrafi Konumu.....	37
2.3. Kapadokya Bölgesi'nin Jeolojik Oluşumu .....	38
2.4. Peri Bacalarının Oluşumu .....	39
2.5. Kapadokya Bölgesi'nin Tarihçesi.....	39
2.6. Ürgüp ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri .....	41
2.7. Ürgüp İlçesinin Tarihçesi.....	42

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ÜRGÜP YÖRESİNDE NAZAR İNANCI VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Ürgüp Yöresinde Nazarla İlgili İnanış ve Uygulamalar .....	46
3.2. Ürgüp Yöresinde Nazar İnancı .....	47
3.3. Nazarın Değdiği Kişiler, Hayvanlar, Nesnelere .....	47
3.4. Nazar İle İlgili Halk İnanışları .....	49
3.5. Nazar Değmesine Karşı Alınan Tedbirler.....	54
3.5.1. İnsanların Nazardan Korunması İçin Alınan Tedbirler .....	55
3.5.2. Hayvanları Nazardan Korumak İçin Yapılan Uygulamalar.....	58
3.5.3. Tarla, Bağ, Bahçe, Ev ve Diğer Nesnelere Nazardan Korumak İçin Yapılan Uygulamalar.....	60
3.6. Nazar Değdikten Sonra Nazarın Zararını Etkisiz Hale Getirmek İçin Uygulamalar.....	67
3.6.1. Kurşun Dökme.....	67
3.6.2. Mum Dökme .....	72
3.6.3. Tütsüleme .....	73
3.6.4. Afsunlama.....	73
3.6.5. Muska Yazdırmak.....	74
3.6.6. Nazar Değdikten Sonra Yapılan Diğer Uygulamalar .....	74
3.7. Nazar Değmesi İle İlgili Yöre Halkının Anlatıları.....	75
3.8. Nazardan Korunmak İçin Yöre Halkının Üzerinde Taşdığı Nesnelere .....	76

3.9. Nazardan Korunmak İçin Okunan Dualar .....	76
3.10. Evde ya da İş Yerinde Nazardan Korunmak İçin kullanılan Nazarlıklar.....	77
3.11. Gözleri Renkli Kişilerin Nazar Değdirğine İnanma Durumu .....	77
<b>SONUÇ .....</b>	<b>79</b>
<b>KAYNAKÇA.....</b>	<b>81</b>





## KISALTMALAR VE SIMGELER

**K** : Katılımcı

**Vb** : Ve benzeri

**Vs** : vesaire



## RESİMLER LİSTESİ

<b>Resim 1.1.</b> Nevşehir iline bağlı Ürgüp ilçesinin Türkiye haritasındaki konumu. ....	3
<b>Resim 3.1.</b> Ürgüp'ün genel görünümü ( <a href="https://images.app.goo.gl/UNTyzDiHyCgTiUaR6">https://images.app.goo.gl/UNTyzDiHyCgTiUaR6</a> ) 41	41
<b>Resim 3.2.</b> Kaynak kişinin bahsettiği bıçak .....	53
<b>Resim 3.3.</b> Belirtilen nazardan korunma inanişinin gerçekleşmesi .....	54
<b>Resim 3.4.</b> Nazar için kullanılan “Şep” örneği .....	56
<b>Resim 3.5.</b> Akköy de bir ahırın kapısında inek kafatası .....	59
<b>Resim 3.6.</b> Kör keven bitkisi .....	60
<b>Resim 3.7.</b> Kör keven dikenini bahçeyi koruması için .....	61
<b>Resim 3.8.</b> Nazar boncuğu örneği .....	61
<b>Resim 3.9.</b> At nalı örneği .....	62
<b>Resim 3.10.</b> İnek boynuzu örneği .....	62
<b>Resim 3.11.</b> Nazar boncuğu örneği .....	63
<b>Resim 3.12.</b> Nazar boncuğu örneği .....	63
<b>Resim 3.13.</b> Nazar boncuğu örneği .....	64
<b>Resim 3.14.</b> Nazar boncuğu örneği .....	64
<b>Resim 3.15.</b> Nazar boncuğu örneği .....	65
<b>Resim 3.16.</b> Nazar boncuğu örneği .....	66
<b>Resim 3.17.</b> Üzerlik örneği .....	67
<b>Resim 3.18.</b> Kurşun dökmek için malzemeler .....	69
<b>Resim 3.19.</b> Kurşun eritme yöntemi .....	70
<b>Resim 3.20.</b> Kurşun dökme 1. aşama örneği .....	70
<b>Resim 3.21.</b> Kurşun döktükten sonra ortaya çıkan şekil örneği .....	70
<b>Resim 3.22.</b> Kurşun dökme 2. aşama örneği .....	71
<b>Resim 3.23.</b> Kurşun dökme 3. aşama örneği .....	71
<b>Resim 3.24.</b> Kurşun dökme son aşama örneği .....	71
<b>Resim 3.25.</b> Kurşun döktükten sonra üzerlik yakma örneği .....	72
<b>Resim 3.26.</b> Mum dökme örneği .....	72
<b>Resim 3.27.</b> Tütsüleme örneği .....	73
<b>Resim 3.28.</b> K4 örneği .....	74

## TABLÖLAR LİSTESİ

<b>Tablo 1.1.</b> Katılımcıların demografik bilgileri ve nazara inanma durumları.....	5
<b>Tablo 3.1.</b> Mülakata katılan çalışma grubunun cevapları.....	46
<b>Tablo 4.1.</b> Araştırmaya ait bulgular.....	78



## GİRİŞ

Temelleri Neolitik Çağ'a kadar inen nazar bir halk inancıdır. Hindulardan, Budistlere, Helenlerden, Romalılara, Yahudilerden, Müslümanlara kadar bu inanç pekçok toplumda var olmuştur. Malta'da, Girit'te, Kuzey Fransa'da, Aşağı Mısır'da ve Britanya'da Kalkolitik Çağa ait balta biçiminde şekillendirilmiş nazarlıklar-amuletler bulunmuştur. Eski zamandan bu yana Doğuda ve Batıda nazarın ve büyüünün olumsuz etkilerine inanılmış ve bu etkilere karşı tedbirler alınmıştır. Dünya tarihi araştırmaları da göstermektedir ki neredeyse her toplumda ve dönemde batıl ve hurafe inanışlar var olmuştur. Ne akla ne de bilime uyan hatta din temelleriyle bile örtüşmeyen bu durum ve davranışlar yalnızca belirli bir topluma ait bir özellik değildir.

İnsanlar ruh dünyalarını güçlendirmeye ve bunu tavır ve davranışlarına yansıtmaya devam ettikçe nazar inancı da devam edecektir. Nazar inancı etnik köken, yaş veya eğitim durumuna bağlı olarak değişiklik gösterse de genel olarak devamlılığını sürdürmektedir. 21. yüzyılda hala devam eden Kapadokya Bölgesi'nin Ürgüp yöresine ait nazar inancının genel geçerliliği araştırılacak, nazardan korunmak için yapılan uygulamaların neler olduğu ve nasıl gerçekleştiğinin incelenmesi çalışmanın odak noktası olacaktır.

Araştırmanın konusu, araştırma sahasının yeri, araştırmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıkları bu bölümde ele alınmıştır.

### **1.Araştırmanın Konusu**

Nazar inancı ve buna karşılık gelen uygulamalar birçok toplumda karşımıza çıkmaktadır. Yüzyıllar boyunca insanlar kendilerini nazarın etkilerinden korumak ve bu etkileri yok etmek için çeşitli uygulamalar ortaya koymuşlardır. Kapadokya Bölgesi'nin Ürgüp yöresinde toplumun farklı sınıflarından pek çok kişi kıskançlık, kötü bakış, imrenme vb. gibi duygulardan kaynaklandığı düşünülen çeşitli unsurlara ait pekçok yöntem kullanarak insanların, hayvanların, bitkilerin ve cansız nesnelere

üzerindeki nazarı yok etmek istemişlerdir. Bundan dolayı çeşitli pratikler geliştirmişlerdir. Bu pratiklerden nazar boncuğu nazarla ilgili en yaygın kullanılan sembollerden biridir ve tarihin ilk dönemlerinden beri Türkler nazarı engelleyen ve yüksek koruyuculuğu olduğuna inanılan “mavi boncuğu” seçmişlerdir. Bunun sebebi ise mavinin “gözü” sembolize etmesidir.

Tamamen sağlıklı bir bebeğin ani hastalığı, zengin olan birinin işlerinin bozulması, sağlıklı bir ineğin hastalığı ve sütünün kesilmesi insanlar arasında her zaman “nazar” ile açıklanır (Çıblak, 2004: 15). Bu tür yaşanan olaylarda da “nazara geldi”, “nazar değdi”, “göze geldi”, “göz değdi” gibi deyimler sık kullanılır.

Evde kırılan bardak, tabak, tarla ve bahçedeki ekinlerin kurumması, verimli olmaması, yeni alınan arabanın hasara uğraması gibi yaşanan olayların gerçek sebebi başka olsa da halk arasında verilen ilk tepki nazardır.

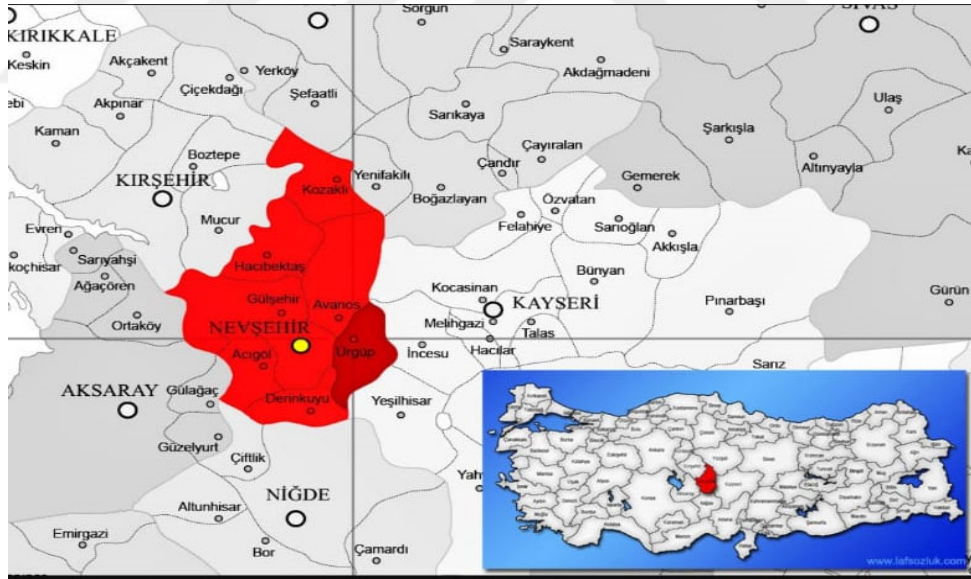
Türkiye’de nazarı önlemek ya da nazardan korunmak amacıyla yapılan en bilinen uygulama nazarlık vb. nesnelere kullanılmaktadır (Ekici, 2014: 42). Ürgüp yöresinde de bu uygulama yapılmaktadır. Nazarlık; kişinin ilk görüşte gördüğü enerjiyi kendine çekerek, nazar degeceğine inanılan insanı, hayvanı, bitkiyi cansız varlığı arka planda bırakan nesnelere nazardır. Mavi boncuk, iğde ağacı dalı, şep, üzerlik otu, muska, at nalı, hayvan kafatası nazarlık adı altındaki nesnelere örnektir.

Bu çalışmada Ürgüp yöresindeki nazar inancı ve uygulamalarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Mülakat çalışması ile yöredeki nazar inancı, nazardan korunma yolları ve uygulamaları değerlendirilmiştir. İlk olarak literatür taraması yapılmış, gözlem, mülakat ve katılımcı yöntemleri göz önünde bulundurularak çalışma yapılmıştır.

Araştırmanın bölümlerine baktığımızda; giriş kısmında araştırmanın konusu, araştırma sahasının yeri, araştırmanın amacı, yöntemi ve sınırlılıkları anlatılmıştır. Birinci bölümde nazarın tanımı, nazar inancı ve tarihsel süreci hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, Kapadokya Bölgesinin ve Ürgüp yöresinin coğrafi sınırları, tarihi kökeni, jeopolitik oluşumu ve tarihçesi hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, 50 kişiyle yapılan mülakat görüşmeleri analiz edilerek yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde araştırmanın sonuçları elde edilen bilgilerle değerlendirilmiştir.

## 2.Araştırma Sahasının Yeri

Araştırma sahası olan Ürgüp, önceden Kayseri'ye bağlı bir ilçe iken 1954'te Nevşehir'in il olmasıyla Nevşehir'e bağlanmıştır. Ürgüp ilçesi Nevşehir'e 20 km uzaklıktadır. Ürgüp ilçesinin kuzeyinde Nevşehir'in Avanos ilçesi, güneyinde Kayseri'nin Yeşilhisar ilçesi, doğusunda Kayseri'nin İncesu ilçesi ve batısında Nevşehir bulunmaktadır. Ürgüp'te 3 belde, 20 köy ve ilçeye bağlı 14 mahalle vardır. Köyler merkez ilçeye bağlıdır. Ürgüp'e bağlı beldeler; Başdere (1972 yılında belediye oldu), Mustafapaşa (1966 yılında belediye oldu), Ortahisar (1916 yılında belediye oldu) köyler; "Akköy, Ayvalı, Bahçeli, Boyalı, Cemil, Çökek, Demirtaş, İbrahim paşa, İltaş, Karacaören, Karain, Karakaya, Karlık, Mazi, Sarıhıdır, Sofular, Şahinefendi, Taşkınpaşa, Ulaşlı, Yeşilöz"dür. Merkez mahalleler ise; On beş Temmuz Mahallesi, Aksalur Mahallesi, Ağcaşar Mahallesi, Bahçelievler Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Duayeri Mahallesi, Esentepe Mahallesi, Eski Mahalle, Evka Mahallesi, Fatih Mahallesi, Kavakönü Mahallesi, Temenni Mahallesi ve Yeni Mahalle'dir ( İşçen, 2011:10).



**Resim 1.1.** Nevşehir iline bağlı Ürgüp ilçesinin Türkiye haritasındaki konumu.

([https://1.bp.blogspot.com/-PUvnBRw\\_c3U/XGHk7jWhE4I/AAAAAAAAwQo/5AU\\_Xjq-n2oDRB0UT1irq0dTtsQSQ\\_6IPgCLcBGAs/s1600/urgup\\_nevsehir.jpg](https://1.bp.blogspot.com/-PUvnBRw_c3U/XGHk7jWhE4I/AAAAAAAAwQo/5AU_Xjq-n2oDRB0UT1irq0dTtsQSQ_6IPgCLcBGAs/s1600/urgup_nevsehir.jpg))

İlçe topraklarının çoğu orta yükseklikte ovalarda oluşmakta olup, Ürgüp merkezi deniz seviyesinden 1030 metre yüksektedir ve bazı yüksekliklerde Nevşehir'in en yüksek zirveleri Hodul Dağı (1949 metre), Topuz Dağı (1600 metre), Tekke Dağı (1570 metre) ve Gölçü Tepesi (1606 metre) sayılabilir ( İşçen, 2011 :10).

### **3.Amaç**

Bu çalışma Ürgüp ve yöresinde nazar inancının durumu ve nazarla ilgili uygulamaları tespit etmek ve yorumlamak için yapılmıştır. Bu amaçla bölge halkıyla mülakatlar yapılmıştır. Katılımcılara nazar inancının ne olduğu, kimlere ve neye nazar değdiği, nazar değmesi sonucunda bunu nasıl etkisiz hale getirdikleri ve hangi uygulamaları yaptıkları, kendilerine nazar değip değmediği ve ne sıklıkla değdiği gibi sorular sorularak bölge halkının inançları hakkında araştırmacı tarafından elde edilen bulguların yorumlanması amaçlanmıştır.

### **4.Yöntem:**

Bu çalışmada doküman analizi ve katılımcı görüşmelerini içeren nitel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın nitel olmasından dolayı doğruluğu ve yanlışlığı öznel olacaktır. Böylece araştırmacı daha esnek davranmakta ve araştırmayı yeniden şekillendirme fırsatı bulmaktadır (Özdemir, 2010: 326).

Çalışmada mülakat tekniklerine dayalı bir soru listesi oluşturulmuştur. Betimsel analiz yöntemiyle elde edilen bulguların çözümlenmesi amaçlanmıştır. Şimşek (2012)'e göre betimsel analiz belirli konu ve kavramlar etrafında elde edilen verilerin benzer yönlerini gösteren, kategorize eden ve anlaşılır bir şekilde yorumlayan sonuçların toplanmasıdır. Yıldırım ve Şimşek (2016)'in görüşüne göre, betimsel analiz yoluyla elde edilen bilgiler anlaşılır bir şekilde sunulmaktadır. Bu şekilde veriler toplanır, özetlenir, yorumlanır ve betimsel analizde araştırmaya katılan katılımcıların görüşleri doğrudan aktararak geçerlilik sağlanabilmektedir.

Yapılan görüşmeler kalem kağıt ile not edilerek ve ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri kaybını önlemek için araştırmacıların elde ettiği verileri belgelemesi önemlidir. Tüm bunlar göz önünde bulundurularak katılımcılara ses kayıt cihazını yalnızca araştırmacı tarafından ve katılımcının rızasıyla kullanacakları konusunda söz verilmiştir. Ancak ses kayıt cihazını kabul etmeyen katılımcıların görüşleri not alınarak kaydedilmiştir.

Mülakat görüşmeleri tez çalışması boyunca farklı tarihlerde yapılmıştır. O an içerisinde izin alınarak yerel halk ile görüşmeler sağlanmıştır. Yüz yüze gerçekleştirilen görüşme süresi ortalama 30 dakika sürmüştür. Görüşmeler sırasında katılımcıların fikirleri değiştirilmeden not alınmıştır. Elde edilen bilgiler titizlikle bilgisayar ortamına aktarılarak, kayıt altına alınmıştır. Katılımcılar tarafından

sağlanan bilgiler okunarak ve her bir soru tarafından sağlanan bilgilerin analizi yapılarak ön değerlendirme yapılmıştır.

Araştırmada çoğunlukla emekli, çiftçi, esnaf, ev hanımı ve özel sektör çalışanları olan 50 katılımcının görüşleri alınmıştır. Elde edilen sonuçlar araştırmacı tarafından yorumlanmış ve gerekli yerlerde açıklama yapılmıştır. Katılımcılara toplam 10 soru yöneltilmiştir. Sorular mülakat yapılan kişilerin rahatlıkla anlayabileceği şekilde yalın bir ifade kullanılarak sorulmuştur. Görüşme yapılan 50 katılımcıya; K1 (Katılımcı 1) K2, K3, K4,K50 şeklinde kodlar verilmiştir.

**Tablo 1.1.** Katılımcıların demografik bilgileri ve nazara inanma durumları

Kodlama	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim durumu	Nazara inanma durumu
K1	Erkek	55	Emekli	Lise	İnanıyor
K2	Erkek	75	Emekli	Ortaokul	İnanıyor
K3	Kadın	55	Esnaf	Lise	İnanıyor
K4	Kadın	81	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor
K5	Erkek	55	Çiftçi	İlkokul	İnanmıyor
K6	Erkek	63	Esnaf	Ortaokul	İnanıyor
K7	Erkek	72	Emekli	Lise	İnanıyor
K8	Kadın	51	Ev hanımı	Ortaokul	İnanıyor
K9	Kadın	61	Ev hanımı	İlkokul	İnanmıyor
K10	Erkek	34	Özel sektör	Üniversite	İnanıyor
K11	Kadın	75	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor
K12	Kadın	63	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor
K13	Kadın	43	Ev hanımı	Lise	İnanıyor
K14	Kadın	59	Ev hanımı	Ortaokul	İnanıyor
K15	Kadın	65	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor
K16	Kadın	82	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor
K17	Erkek	84	Emekli	Üniversite	İnanıyor
K18	Erkek	58	Esnaf	Lise	İnanıyor
K19	Kadın	55	Ev hanımı	Lise	İnanıyor
K20	Kadın	40	Özel sektör	Lise	İnanıyor
K21	Kadın	50	Özel sektör	Lise	İnanıyor
K22	Erkek	72	Emekli	Lise	İnanıyor
K23	Erkek	32	Özel sektör	Üniversite	İnanmıyor
K24	Kadın	45	Esnaf	Üniversite	İnanıyor
K25	Kadın	35	Ev hanımı	Üniversite	İnanıyor
K26	Kadın	56	Esnaf	Üniversite	İnanıyor
K27	Erkek	76	Emekli	Ortaokul	İnanıyor
K28	Erkek	81	Emekli	Ortaokul	İnanıyor
K29	Erkek	49	Çiftçi	Lise	İnanıyor
K30	Kadın	75	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor
K31	Erkek	36	Özel sektör	Üniversite	İnanmıyor
K32	Kadın	33	Ev hanımı	Üniversite	İnanıyor
K33	Kadın	71	Ev hanımı	İlkokul	İnanıyor



K34	Erkek	35	Özel sektör	Üniversite	İnanıyor
K35	Kadın	39	Özel sektör	Üniversite	İnanıyor
K36	Kadın	32	Ev hanımı	Lise	İnanıyor
K37	Kadın	56	Ev hanımı	Lise	İnanıyor
K38	Kadın	31	Özel sektör	Üniversite	İnanmıyor
K39	Kadın	34	Özel sektör	Üniversite	İnanıyor
K40	Erkek	47	Özel sektör	Lise	İnanıyor
K41	Erkek	42	Özel sektör	Üniversite	İnanıyor
K42	Erkek	45	Özel sektör	Lise	İnanıyor
K43	Kadın	72	Ev hanımı	Ortaokul	İnanıyor
K44	Erkek	35	Özel sektör	Lise	İnanmıyor
K45	Kadın	37	Esnaf	Lise	İnanıyor
K46	Erkek	38	Özel sektör	Üniversite	İnanıyor
K47	Erkek	37	Özel sektör	Lise	İnanıyor
K48	Erkek	37	Özel sektör	Lise	İnanıyor
K49	Erkek	53	Emekli	Lise	İnanıyor
K50	Erkek	21	Özel sektör	Üniversite	İnanmıyor

**Tablo 1.2.** Katılımcıların demografik bilgilerine dair frekans analizi

	<b>Grup</b>	<b>N</b>	<b>%</b>
<b>Cinsiyet</b>	Kadın	26	52
	Erkek	24	48
<b>Yaş</b>	35 yaş ve altı	12	24
	36-50 yaş arası	13	26
	51 yaş ve üzeri	25	50
<b>Meslek</b>	Esnaf	6	12
	Özel sektör	17	34
	Ev hanımı	17	34
	Emekli	8	16
	Çiftçi	2	4
<b>Eğitim durumu</b>	İlkokul	9	18
	Ortaokul	7	14
	Lise	18	36
	Üniversite	16	32
<b>Nazara inanma durumu</b>	İnanıyor	43	86
	İnanmıyor	7	14

Katılımcıların demografik bilgilerine ait frekans analizleri incelendiğinde; katılımcıların %52'si kadın, %48'i erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların %12'si esnaf, %34' ü özel sektör, %34' ü ev hanımı, %4'ü çiftçi, %16'sı ise emeklidir. Katılımcıların %18' i ilkokul, %14' ü ortaokul, %36' sını lise ve %32' si üniversite mezunudur. Ayrıca katılımcıların %86' sını nazara inanırken, %14' ü ise nazara inanmamaktadır.

## **5.Araştırmanın Sınırlılıkları**

Yapılan saha alışması, Ürgüp ile sınırlandırılmıştır. Ürgüp ilçesinde konuya ilişkin çok az sayıda çalışma yapılmış olması araştırma alanı olarak bu ilçenin seçilmesinde etkili olmuştur. Literatür araştırmalarında da kitap, makale ve tez çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Ürgüp'ün eski bir yerleşim olması, Nevşehir'in kuruluşundanda eskiye giden bir tarihe sahip olması nedeniyle Ürgüp tercih edilmiştir.



## BİRİNCİ BÖLÜM

### NAZAR İLE İLGİLİ TERİMLER VE FARKLI KÜLTÜRLERDE NAZAR

#### 1.1. Nazar Tanımı Ve Sözlük Anlamı

Arapça n,z,r fiil kökünden türemiş bir kelime olan nazar; bakmak, bakış anlamında olan terimdir. Başka bir yaklaşımda “ane” fiilinden türemiş “ayn” sözcüğü insana göz değdi ya da göz isabet etti anlamında olan Arapça bir terimdir (Şahin, 2011: 38). Araplar “el ayn”, İngilizler “evil eye”, Almanlar “bösr blick”, Hintliler “sihi”, Türkçe de ise nazar; göz değmesi, kem göz, kötü göz olarak açıklanmaktadır (Şahin, 2011:38-39; Hançeroğlu, 1984: 410). Bunların yanı sıra nazar kelimesi İranlılarda “bed nezer” Fransızlarda “mauvais oeil”, Yunanlılarda ise “matisma” olarak tanım bulmuştur (Hançeroğlu, 1984: 410; Akpınarlı, 1987: 13).

Nazarın sözlük anlamı bakma, bakış, göz atma, göz değmesi, göze gelme, fikir, düşünce, dikkat ve övgüdür. Nazar canlı varlıklarda veya objelerde bulunan pek çok güzel ve hoş haller karşısında dilimizde, gözümüzde, kalbimizde oluşan, kıskançlık, gıpta, haset gibi duyguları karşımızda bulunan nesnede bazı rahatsızlık verici ve olumsuz hallerin oluşmasına neden olan negatif bir akımdır (Büyükçelebi, 2004: 13). Bu negatif akım kişinin kadın veya erkeğin kasıtlı ya da kasıtsız olarak bir kişiye veya bir objeye, sadece bakarak ya da överek zarar verdiği fikrine dayanan ve herkesçe kabul edilmiş bir halk inancı olarak ifade edilmiştir (Dundes, 1992: 258).

Bir başka çalışmaya göre; nazar, toplum içindeki kötü niyetli kimselerin, keskin gözlü ve kuvvetli dili olanların baktıkları ve methettikleri canlıların hastalanarak ölmelerine, cansız varlıkların yanıp yıkılıp yok olmalarına sebep olmaktadır (Akpınarlı, 1987: 8). İnsanlardaki inanca göre nazar “mavi gözlü” kişilerde daha fazla olduğuna inanılan ve bu kişilerin bakışlarından çıkan zarar verici, çarpıcı ve öldürücü güç anlamındadır (Bayrı, 1955: 107). İnsanlar ilgiyle baktıkları canlılar üzerinde belli durumlarda etkilidirler.

Birçok araştırma doğrultusunda nazar, bakışın etkisi olarak tanımlansa da kişinin içinde var olan kötü niyet, kıskançlık, hasetlik ya da övgüyle insanların, hayvanların ve bitkilerin hatta nesnelere üzerine konumlanmış ve kötü sonuçlanmış iyi olmayan enerjidir. Bir bakıma kişi üzerinde nazar var olduğuna inanılıyorsa orada bir başkası kesinlikle vardır. Nazar değdiren kem olsun veya olmasın sözlerin ve gözlerin ait olduğu bakış, ses, dokunuş hep bir başkasına aittir (Taburoğlu, 2017: 10). Aslında insanlara bu kötü enerjiyi yayarı aramak için uzağa gitmeye gerek yoktur. En yakın insanlar bile güzellikle, özenle ve severek bakarak ya da uzaklardan konuşarak, kelimelere dökerek kişilere zarar verebilirler. Kendi çocuğuna zarar verdiği düşünülen anne ve babaların da olduğu gibi nazar değdirenlerin dairesini oldukça geniş tutmak gerekir. Ayrıca nazar değmesi için sadece bir bakış değil çok uzaklardan konuşulması da yeterli olabilir. Parapsikoloji bilim adamları bu etkilerin kimi zaman tesir altında bırakılabileceğini kimi zaman da ciddi biçimde tehlikeli olabileceğini bildirmişlerdir (Özkarlı, 2000: 5).

## **1.2. Nazar İnancı**

Kültür, bir toplumun veya toplumsal grupların yaşam biçimini ifade eden ve bir milletin tarihsel gelişim sürecinde yarattığı maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Her şeyden önce, yüzlerce yıldır sözlü ortamda şekillenen kültürün bir yönü, inançlar ve bu inançlarla ilişkili uygulamalarla ilgilidir. Yapılan araştırmalar ve elde edilen veriler ışığında dünyada inançsız bir toplumun olmadığı görülmektedir (Aksoy, 2022: 113). Bir şeyin varlığını doğruluğunu kabul etmek olan inanmak kelimesinden türeyen inanç, bir fikre çok sağlam bir şekilde, içten, gönülden bağlı bulunma, güvenle doğru sayma anlamına gelmektedir. Nazar inancı da geçmişten bu yana yazılı, sözlü ve psikolojik sebeplerle ifade edilmeye çalışılmış bir inançtır (Gür, 2013: 117). Nazara duyulan bu inanç, sadece tıbbi yöntemler ve halk inanışları ile ifade bulmamıştır, telepati ve duyu ötesi algı olarak da tanımlanmıştır. Nazar bir inanç olarak neredeyse dünyanın dört bir yanında hem folklor hem de dini açıdan kabul görmüştür (Pazarlı, 1990: 202). İlimsel metotlarla açığa vurulamayan nazar “metapsişik veya parapsikolojinin” çalışma alanına girmektedir (Pazarlı, 1990: 203). Birçok alanda araştırılan nazar terimi bazı bilim adamları tarafından bioenerji kapsamında da çalışılmış ve bu çalışma sonucunda mor ötesi ve kızıl ötesi ışınların kızgınlık, kıskançlık, hırs gibi duygularla karşısındaki herhangi bir nesneye zarar

verdiği belirtilmiştir (Çağınlar, 2006: 1).

Nazar, halk arasında en çok benimsenen inançlardan biridir. Nazar inancının yaygın olma sebebi şöyle açıklanmaktadır: İslam Peygamberi tarafından göz değmesinin hak olarak kabul görmüş olduğu belirtilmiştir (Akpınarlı, 1987: 13). İnsan yaşama ilk gözlerinin açtığı andan ölene kadar ki geçen sürede bebekliğinden, gençliğine, bakışından, yürüyüşüne, konuşmasından, oturup kalkmasına ahlakından, çalışkanlığına, evinden, malına, mülküne kadar birçok konuda nazarın hedefi olmuştur (Öztürk, 2005: 115). Ayrıca nazarın kişiye gözle degebileceği gibi sözle ve nefesle degebileceği de belirtilmiştir. Bu bağlamda bakarak, söyleyerek, beğenerek canlı ve cansız her şeyin kazanın, belanın hedefi olacağına inanılmıştır. Enerji olarak nazara baktığımızda insanın ya da canlı olan varlığın vücudunun herhangi bir kısmında hücre faaliyeti yetersiz veya zayıfsa vücudun o kısmındaki aura da zayıf olur. Bunun sonucunda canlı vücudunu dışarıdan gelen zararlı ışınlarla karşı koruyamayacaktır (Öztürk, 2005: 116). İnsanların farkında olmadan beyinlerinde oluşturduğu bu zararlı enerjiler göz aracılığıyla odaklanılan belirli bir noktaya yoğunlaşması sonucunda da nazar ortaya çıkmış olur (Türktaş, 2016: 407).

Nazar inancı çok farklı kültür ve ülkelerde kabul gördüğü için başlangıç tarihini ve kökenini belirli sınırlarla çizmek olanaksızdır. Kökeni Mezopotamya ve oradaki kuraklık-ölüm, su-hayat ilişkisine<sup>1</sup> dayandırılmıştır (Dundes, 1992: 259-277). Nazar inancının yaygınlığı ile alakalı coğrafi bir araştırma ise Tevrat zamanından beri var olduğunu Arap kaynaklarından Orta Doğu'da hatta Avrupa'nın her bölgesinde mevcut olduğunu göstermektedir. Nazar inancı ile yapılan incelemeler ilk zamanlarda Amerika, Güney Afrika, Avustralya ve Uzak Doğu'nun toplumlarınca bilinmediğini ortaya koymuştur. Nazar inancının bu kıtalara ulaşması Avrupa kanalıyla çok geç tarihlerde gerçekleşmiştir. Mezopotamya'da Sümer, Babil, batıda Eski Yunan ve Roma, doğuda Pers ve Hint, güneyde Mısır ve birçok Avrupa kavimlerini içine alan devasa bir coğrafya üzerinde yaygın olan bu inancın başlangıç tarihi net olarak bilinmemekle birlikte M.Ö 4000 yılına kadar gittiği kabul

---

<sup>1</sup> Nazarın en belirgin etkisi, yaşamın kaynağı olan sıvıyı yok etmesi bedeni veya ruhu kurutmasıdır. Örneğin, annelerin veya dişi hayvanların sütlerinin nazardan zarar görmesi, çocukların ölmesi, ekin ve ağaçların kurumması bu inançla ilişkilendirilir. Nazara karşı sıvının koruyucu etkisi tükürme uygulaması gibi su ve yağ ile yapılan vaftiz ve mesh işlemlerinde de görülmektedir. Ayrıca bkz. Alan Dundes Alan, Wet and Dry, The Evil Eye: An Essay in Indo European and Semitic Worldview The Evil Eye (A Case book) Basım yeri: University of Wisconsin Press : 1992, 259-277.

görmektedir. Yapılan birçok inceleme ve araştırma sonucunda nazar inancının merkezi Ortadoğu kabul edilmekte ve dünyanın birçok bölgesine buradan yayıldığı düşünülmektedir.

### **1.3. Nazar İnancının Tarihsel Süreci**

#### **1.3.1. Mezopotamya**

Mezopotamya sınırları batıda Lübnan Dağları ve Suriye Çölleri, doğuda İran, güneyde Arabistan, kuzeyde Anadolu'nun çevrelediği yaklaşık 120.000 km'lik bir alandır. Anadolu topraklarından kaynağını alan Dicle ve Fırat Nehirleri'nin havzasında yerleşim bulmuştur. Mezopotamya ismi Eski Yunanlılar tarafından iki nehir arası anlamına gelen “Mesos ve Potamos” kelimelerinin birleşmesinden oluşmuştur (Bahar, 2016: 36). Çok tanrılı bir inanişe sahip olan Mezopotamya toplumlari, tanriları ölümsüz, hayranlık verici güçlere sahip, tabiatüstü varlıklar olarak kabul etmişlerdir. Bu toplumlar dünyada var olan bütün iyi durumları ve kötülüğün temsili olan cin ve şeytanları, doğal ya da doğaüstü tüm olayları kısaca her şeyi tanriların yarattığına inanmıştır. Mezopotamya'da “göz” kavramı canlıların görmesini sağlayan bir organ olmasından ziyade farklı anlamlar içermektedir. İyi ve kötü, tanrısai ve şeytani, koruyucu ve yok edici gibi düalist güçlerin olduğuna inanılan “göz” Antik Çağ insanının yaşamını yönlendiren dini yaşamda oldukça önemlidir. Eski Çağ insanının inançlarını ele alan yazılı metin, ikonografi, heykel, kutsal obje, koruyucu muska ve dua gibi dini anlamı olan bütün eserlerde göze yüklenen çift yönlü bu özellik büyüde yerini almıştır. Böylece büyü içeriğinde kem gözden korunmak amacıyla göz simgeleri oluşturmuşlardır. Mezopotamya'daki nazar inancı büyücülükle ilişkilendirildiği gibi herkesin başına her zaman gelebilecek ve küçük kazalarında kapsadığı görüşü savunulmaktadır (Dilek, 2021: 1-6).

#### **1.3.2. Sümerler**

Sümerler Güney Mezopotamya'da M.Ö 4000-2000 yılları arasında varlığını sürdürmüş medeniyetin beşiği olarak adlandırılan bir uygarlıktır ve dünyanın en eski medeniyeti olarak kabul edilmektedir (Topdemir ve Özsoy, 2015: 30-31).

Nazarın ilk olarak Eski Yakın Doğu ve Sümer edebiyatında ortaya çıktığı ileri sürülmektedir. Tanrılar panteonu Sümer dini inanç yapısının temelidir. Sümer dinini önemli kılan özellik ise taşıdığı birçok ögenin bereket, verimlilik, nazar, büyü, kötü

etkenlerden korunma ve tedavi gibi kültlerle halk inanışlarıyla sanat ve mimari alanlarıyla ve düşünce tasarılarıyla günümüze kadar gelmiş olmasıdır. Bugün çevremizde gördüğümüz batıl inançların kökeni Sümer'deki inanışlara dayanır (Altuncu, 2011: 26). Mezopotamya'da yapılan araştırmalar Sümerlilerin nazara karşı korunma yolu olan üç adet büyüden bahsettiğini ortaya koymaktadır. Buradaki büyülerde nazar kırmızı bir yılan (mus-hus) ya da ejderha ve kötü bir adamla ilişkilendirilmiştir. Sümerceden tercümesi şu şekildedir: “göz kırmızı bir yılan (şeklindedir), adamın gözü kırmızı bir yılan, kötü adamın gözü kırmızı bir yilandır.” Sümerliler bakışın ve gözün zararlı etkileri olabileceğine inanmışlardır. Sümer'deki nazar inancı ile ilgili edindiğimiz mevcut bilgi mitolojik tanrı ve tanrıçaların zararlı bakışlarını tanımlayan çeşitli dinsel ifadelerdir. Bu zararlı bakışlar dehşet, yıkım, ölüm gibi çeşitli uğursuz sonuçlarla bağdaştırılır. Sümer tabletlerinde geçen İnanna'nın yeraltı dünyasına iniş hikayesinde ölümün gözü (İ-biz vs z-a) ifadesi iki kez ortaya çıkar. İlk olay tanrıça İnanna'nın tanrı yargıçların karşısına çıktığında tanrıların ona kem bakışlarla bakması sonucu ölmesidir. Yani gözlerden yayılan zararlı etkiyi göstermektedir. Diğer olay ise, İnanna'nın kendi kocası Dumuzi'yi ölüm bakışı ile gözlerini kullanıp öldürmesidir.

Sümer Tabletleri

Sümerce

*Igi mu-ši-in-bar i-bi2 uš2-a-kam inim i-ne-ne inim lipiš giġ-ga-am3*

*Gu3 i-ne-de2 gu3 nam-tag-tag-ga-am3*

*Munus tur5-ra uzu niġ2 sag3-ga-še3 ba-an-kur9uzu niġ2 sag3-ga ġiġgag-ta lu2 ba-da-an-la2.*

Türkçe

Ona baktılar – ölümün gözüydü bunlar.

Onunla konuştular – bu hastalığın konuşmasıydı. Ona bağırdılar – lanetin çılgınydı. bu!

Üzülen/böyle bir şeye maruz kalan kadın bir ceset oldu. Ceset bir kancaya asıldı.

Ayrıca Sümer'deki nazar inancına diğer bir kanıtta Kral Aştrot'un oğlunun ölümüne kendisinin sebep olduğuyla ilgili anlatılan hikayelerdir (Koç, 2020: 42).

### **1.3.3. Babiller**

Nazar inancının varlığı Babiller’de de görülmüştür. Onların dini kitaplarında şu şekilde geçmektedir. Yüz kişiden sadece biri doğal ölümden ölür, diğerlerinin ölümü hep nazardan olur (Koç, 2020: 42).

Eski Babilliler, yaşamlarını, sağlık ve sıhhatlerini her zaman tehdit eden tabiatüstü varlıklarla birlikte yaşadıklarını benimsemişler ve bundan dolayı hayat perspektifleri ne şekilde ve nasıl oldukları bilinmeyen, karanlıkta hayatlarını sürdüren daima kendilerine zarar vermek ve insanları öldürmek için fırsat kollayan habis varlıkların sürekli etraflarında olması korkusu nedeniyle şekillenmiştir. Farber’a göre kötücül varlıklar ve büyücü kişiler önceden planladıkları kötülüklerle kişileri yoğun bir şekilde etkilemişlerdir. Bu durumları psikolojik açıdan aydınlatmaya yönelik çalışmalar, Babillilerin inançlarının diğer yüzünü kavrama açısından fazlasıyla eksik kalmıştır (Farber, 1995: 1896).

### **1.3.4. Asurlular**

Asurlularda, nazar; hastanın sağlığını bozan sebeplerden biri olarak çok sık bahsedilmiştir (Koç, 2020: 42). Ayrıca Asur toplumlarında görülen büyücülük Orta Doğu büyü olaylarının başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Asurlular insanoğlunu etkisi altına alan kötü ruhlara farklı farklı isimler vermiştir. Örneğin; kem ya da kötü gözlülere “Sedu”, insanoğluna düşman olanları “Uttukku”, tecavüzcü olanları “Ahhazu”, vampirleri ise “Ekkimmu” olarak adlandırırılar. Asurlu büyücülerin en az kötü ruhlar kadar güçlü oldukları ve istedikleri zaman insanları hasta etme, sakat bırakma, öldürme gibi güçlerinin olduğu ifade edilmektedir. Arkeolojik kalıntılar insanların hayatında mevcut olan sihir ve büyüün tarihinin M.Ö binlerce yıl önce var olduğunu göstermektedir. Asurologlar tarafından Eski Asur ticaret kolonilerinin merkezi olan Kültepe şehrinde sekiz tane büyü metni tüccarlara ait olan arşivlerde bulunmuştur. Yeni Asurlular dönemine ait pişmiş toprak tabletlerinde kem gözlerden korunmak için yapılmış büyü örnekleri, kapanmış ağıza yapılan büyü ve çift dilli büyü örnekleri Şanlıurfa Müzesi’nde sergilenmektedir (Frazer, 1991: 14).

### **1.3.5. Mısır**

Mısırlılarda nazar sıvı ile ilişkilendirilmektedir. Yaşam yaratan sıvı ve yaşam kurutan sıvı olarak ifade bulmuştur. Eski Mısır inancında yaşam, suyun bir armağanı olarak



kabul edilmiştir. Tanrı Ra'nın firavunlara iletildiği "Ra Sıvısı" ve "İsis sütü"nin birleşmiş bir bereketidir. Bu ortak sıvı bütün var olanı köklendiren sıvılardır. Döllerini ve bereketini yeryüzüne bakarak saçan Güneş Tanrısı "Ra" bu şekilde nazarını bir sıvı gibi boşaltarak yaşamı var eder. Bunuda Horos'un gözleri ardından gerçekleştiren Ra'nın testisleriyle Horos'un gözleri anlamdaş olurlar. Nazar değen varlık sahip olduğu üreme ve çoğalma verimini kaybeder. Zenginleşemez, büyüyemez, ışığını patlatamaz. Eğer nazar değen kişi kadınsa sütü kesilir, erkekse kısırlaşır, çocuksa sevecenliğini kaybeder (Taburoğlu, 2017: 29-30).

Horos'un gözü Osiris'in gözü olarakta bilinir. Eski Mısır'da bu ezoterik sembol negatif etkileri uzaklaştırmak amacıyla nazarlık olarak kullanılmıştır (Candan, 2017: 424). Günümüzde Mısır Firavunu Tutankoman'a ait nazarlıklar Kahire Müzesi'nde ve British Museum'da sergilenmektedir.

### **1.3.6. Orta Asya**

Asya, dünyanın en eski kıtasıdır. Tarihsel ve coğrafi olarak Kuzey Asya, Doğu Asya, Güney Asya, Ön Asya, Orta Asya olmak üzere beş büyük parçaya bölünmüştür. Bunlardan Orta Asya; kuzeyde Sibiryaya, doğuda Büyük Kingan Dağları (Kadırgan Yı), güneyde Himalaya ve Hindukuş Sıradağları, batıda da Hazar Denizi ve Yayık (Ural) Nehri ile etrafı çevrilen büyük bir ülkedir. Türklerin ilk ana vatanının Orta Asya'da olduğu ve dünyanın diğer bölgelerine buradan yayıldıkları ve göç ettikleri uzun zamandır bilinmektedir. Türklerin batıya doğru yerleşmelerinde Orta Asya'nın coğrafyası yön ve yol gösterici olmasında önemli rol oynamıştır. Türk anayurdundan batıya doğru yayılan Türkler, Altay ve Tanrı Dağları'nın birbirine en çok yaklaştığı yerde batıya açılan bir düzlükle karşılaşmışlardır. Coğrafyacıların Cungarya, Türklerin ise Yarış Ovası diye adlandırdıkları bu düzlük, tabiatın kavimlere açtığı önemli bir kapı olarak düşünülmektedir. Bundan sonra Cungarya'nın hemen batısında ortaya çıkan Tarbagatay dağlık araziye Türkler sorunsuzca aşmış, Kırgız bozkırı ya da Turan ovası olarak adlandırılan bugünkü Kazak bozkırlarını tamamen kaplamışlardır. Bu duruma göre, Cungarya ile Hazar Denizi arasındaki bozkır alan Türklerin ikinci anayurdu olmuştur (Ligeti, 1986: 17).

### **1.3.7. Eski Yunan ve Eski Roma**

Roma halkı hastalıklarından kurtulmak, kötü olaylardan ve nazarın etkisinden korunmak amacıyla çeşitli nesnelere kullanmışlardır. Örneğin; dişi eşeğin kafatası

bahçeye gömülünce, bahçenin bereketleneceğine inanılmıştır. Kurbağa tılsımının da evi ve aile fertlerini kötülükten koruduğu inancı vardır. Romalılar insan vücudunun belirli kısımlarında sihir olduğuna ve elin en önemli organ olduğuna inanırlardı. Kutsal sayılan “el” Romalılarda nazarın etkisini yok etmek için kullanılan amulettir. Amulet inancının kökeni yazının kullanılmadığı tarihlere kadar uzanmaktadır. Eski Mısırlılar, Fenikelilerin, Yunanlıların, Romalıların hepsinin el şeklinde olan muskaları kullandığı tespit edilmiştir. Eski Mısır’da daha çok göz şeklinde olan (udjad gözü) muskalar kullanılmıştır. Genellikle Eski Mısır’da kraliyet mezarlarının ve eski gemilerin koruyucusu olarak kullanılan bu muska Yunanistan ve Roma’daki Yahudi, Budist, Hundi ve İslam inançlarında da kullanılmıştır. Eski Roma metinlerinde geçen bilgide, nazar değmesine karşı kullanılan sihirli söz “al sana beş hediye” cümlesidir. Bu söz eldeki beş parmağı anlatmaktadır. El figürleri gibi göz figürleri de nazardan korunmaya karşı kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra Roma halkının nazara karşı korunmasında bazı inanışlar mevcuttur. Örneğin Roma halkında akik taşı, üzerinde taşıyan insana felaket, korkaklık ve nazar uğramayacağı inancı vardır. Romalılar taşıdaki enerjiden en iyi şekilde fayda sağlanabilmesi için tılsımın yüzük parmağına takılmasının daha iyi olacağını vurgulamışlardır (Morris, 1999: 74). Akik taşının toprağın korunmasında da etkisi büyüktür. Akik taşı yüzük takan bahçıvanın bahçesinin daha bereketli olacağına inanılmaktadır. Sarı yakut (topaz) taşı dönemin Roma İmparatoru olan Hadrian’ın en sevdiği taştır. Bu taş Romalıları yolculukta tehlikelerden ve kötülüklerden koruyacağına inandıkları için sarı yakuta “Güç Taşı” adını da vermişlerdir. Yine Eski Roma’da uyuyan bebeklere nazar değmesin diye beşiklerinin yanına akdiken dalları konulurdu. İlk kez Roma Antik Dönemi’nde ortaya çıkan nazar boncuğu nazarın etkisinden için kullanılan uygulamalardan biridir. Göz ve nazardan korur. “Nazar boncuğunun mavi renkte olmasının açıklaması göz renklerinin ışınlanmasının, yoğunlaşmasının en fazla olduğu göz rengi olarak bilinmesidir” (Hani, 2003: 182). Üzerinde göz şekilleri ve göze benzer desenler bulunan nazar boncuğu insanların görebileceği veya fark edebileceği bir yere konulması veya takılması gerekmektedir.

Eski bir Yunan efsanesinde ise nazar; Kahraman Persevs korkunç Medusa’nın kafasını kestiği anda canavarın kanı fişkirip denize dökülmüş ve denizde kırmızı mercanlara dönüşmüştür. Kırmızı mercan tılsımının nazarın etkisinden koruduğuna inanılmaktadır. Kırmızı mercan bebeklerin de koruyucusu kabul edilirdi ve bebekleri

evden dışarıya çıkarmadan önce boynuna kırmızı mercan takmak çok yaygın bir uygulamaydı. Buna benzer şekilde insanlar yolculuğa gidecekleri zaman ya da tehlike ile karşılaştıklarını düşündüklerinde Yunan'da, Eski Mısır'da, Malta'da ve Portekiz'de hayatlarını balıkçılık ile avlanarak sağlayan insanların teknelerinde boğulmak ya da avlarının başarısız geçmesini engellemek için küçük gözler bulundurlardı (Morris, 1999: 171).

### **1.3.8 Anadolu**

Asya ve Avrupa'yı birleştiren Anadolu, stratejik konumundan dolayı tarih öncesi çağlardan bu yana pek çok medeniyetin önemli yerleşimi olmuştur. Anadolu'da kurulan Cilalı Taş Devri kâinatın en eski yerleşkelerinden birisidir. Cilalı Taş Devri'nden kalan yerleşkeler; Çatalhöyük, Hacılar, Mersin, Çori, Çayönü, Nevali ve Göbekli Tepe'dir. Sümer, Asur, Hitit, Yunan, Lidya, Kelt, Pers, Roma, Doğu Roma (Bizans), Selçuklu Safevi, Moğol ve Osmanlı gibi birçok medeniyete kucak açmıştır. Böylece pek çok dil ve lehçeyi barındırır. Hristiyanlığın ilk ortaya çıktığı ve geliştiği topraklardan biri de Anadolu'dur. Doğu Roma topraklarının esasını teşkil etmiştir. Türkler tarafından 11.yy'dan beri yerleşilmiş ve yönetilmiştir (Avcı, 2019: 70 -75).

Nazar inancının insanlar arasında yayılmasını üç temel (ana) başlık altında açıklayabiliriz. Bunlardan birincisi; nesilden nesile aktarılan eski kültürlerdeki inançlardır. Bu inançlar Anadolu'da yaygın olarak kullanılmaktadır. İkincisi; kökenleri eski inançların izlerini taşıyanlar, tek tanrılı dinlerin ortaya çıkmasından sonra kendini gösterenler aslında din ve inanç farkı gözetmeksizin hayatlarını bir arada sürdüren Anadolu topraklarının benimsediği inançlardır. Üçüncüsü; bunlar Anadolu'da farklı güçler nedeniyle yaşamlarını sürdüren yerlilerle birleşen yabancı göçmenlerin inançlarıdır. Bu başlık altında topladığımız inançlar Anadolu'da asimile olmuş ve Anadolu inançları olarak benimsenmiştir (Akpınarlı, 1996: 59). Nesilden nesile aktarılan nazar terimi Türk halkının geleneksel inanç olgusunu oluşturmaktadır. Bir kısmımız için batıl, bir kısmımız için gerçek olan inançlar Anadolu halk geleneklerinde günlük hayatta var olmuş ve yer edinmiştir. Unutmamak gerekir ki binlerce yıl önce temellenen bu inanç yaygın bir şekilde devam etmektedir. Hayatımız boyunca kendi düşüncelerimiz aracılığı ile olumlu ve olumsuz enerjiler göndeririz. Bu bağlamda negatif düşünce enerjisiyle karşılaşmaya nazar diyoruz. Nazar inancının oluşmasının temelinde de bu olgu vardır. Nazar inanışlarında

“gözler” çok önemlidir. Çünkü negatif ya da pozitif yüklü düşünce enerjisi alından ve gözlerden gelir. Anadolu’da inançlar, Anadolu insanının yaşamıyla, özellikleriyle, tarihiyle birbirine sıkı bağlıdır ve inanç bütün hayatına, bütün hareketlerine dahil olarak hayatına yön verir. Anadolu’da hayattan ayrı düşünülen bir inanç kavramı yoktur, bütün inançların kişilerin hayatında belli bir miktarda yararı vardır. İnançların oluşumunun üç ayrı kaynağı vardır; ilk olarak, Anadolu dinleri, ikinci olarak; Sümer, Akad, Mısır gibi komşu milletlerin düşünce kalıntıları ve son olarak; tek tanrılı dinlerin etkisidir (Eyüpoğlu, 1987: 38).

Günümüzde ülkemizin bazı kesimlerinde Anadolu’da nazarın en fazla çocukları etkilediğine inanılır. Çocukların yüzüne is ve kara sürerek nazardan veya kötü kem gözlerden korunacağı düşünülür. Sarı saç ve mavi gözün de Türkiye’de yaşayan insanlarda az görüldüğü için nazar ile bağdaştırılmaktadır (Acıpayamlı, 1962: 16).

Bu pratiği yapmaktaki amaç yüzüne kara sürülen çocuğun güzelliğini perdelemek ve dikkati sürülen karaya çekmektir. Bu uygulama ile kişilerdeki kıskançlık duygusunu farklı bir noktaya odaklayarak çocukları kem gözlerden korumaktır. Demirin Anadolu’da ayrı bir yeri ve önemi vardır. İnsanlar kötü gözlerden ve hastalıklardan korunmak için demirin koruyuculuğuna inanırlar. Örneğin; evde yalnız kalan lohusa kadınlar yanı başlarında demirden yapılmış bir nesne bulundururlar. Nazardan korunmak için kurşun dökme uygulamasında da demir kullanılır. Gümüş süs eşyalarını (gümüş ve maden düğmeler, yüzükler, köstekler, gümüşten elle yapılmış süsler, gümüş ve mercan ile işlenmiş kırbaç uçları vb.) Anadolu’da kadınlarla birlikte erkeklerde de kötü gözlerden nazardan korunmak için üstlerine takarlardı. Anadolu insanı nazarı yok etmek için ondan gelecek musibetleri engellemek için Kuran-ı Kerim’den ayet ve dua okumaktadır. Bunlara ek olarak nazar inancında korunma amaçlı uygulanan çeşitli yöntemler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; tarlaya veya bahçeye at, it, eşek kafası, evin içine kaplumbağa kabuğu asmak, hasatı iyi olacak tarlaya nazar değmesini engellemek için tarlanın etrafında büyükbaş hayvan gezdirip daha sonra bu hayvanı keserek etini dağıtmak, tarla veya bahçe etrafında hayvan dışkısı yakmakta uygulanan yöntemler arasındadır. Ama Anadolu’da en yaygın olan uygulama nazar boncuğu ve at nalı asmaktır. Bir diğer sıkça görülen uygulama ise nazar değen kişiye kurşun dökülmesi başının üstünden dualı okunmuş tuzu ateşe atarak patlatılmasıdır. Bu işlem sonrasında üzerlik otu yakılarak dumanıyla

tütsülenmesi yapılır. Bu uygulamalar yapılırken kendilerine özgü sözler söylenir;

Tuz patlarken:

*“Nazara bozara nazarın edenin iki gözü kızara” denir.*

*Tütsüleme işleminde ise: “Elem tere fiş, kem gözlere şiş, üzerlik otu çatlasın nazar eden patlasın”*(Bayrı, 1955: 108).

Göğe kaldırma uygulaması Anadolu'nun doğu ve batısında yaşamını sürdüren ve yaşamın; doğum, evlilik, ölüm gibi üç önemli noktasında uygulanmaktadır. Böyle bir uygulamada bize Anadolu mitolojisinin aynı inanç yapısının olduğunu düşündürüyor (Şahin, 2011: 18). Yine sağlıklı, yakışıklı, uzun boylu, çalışkan, işinde başında olan kimselere ve güzellikleriyle, beceriklilikle bahtı şanslı olanlara ve evliliklerinde mutlu olanlara fiziksel olarak güzel olan, gamzeli, mavi gözlü, çekici, güzel gür saçlı gelinlere ve bu özellikte olan kişilere herhangi birinin kötü niyetle, kem gözle bakmasıyla nazar meydana gelir. Bu kişilerde başarısızlık, hastalanma gibi sebepler nazar değmesine bağlanır. Nazarı değen kimseler yukarıda anlatılan özelliklerin kendilerinde olmadığını düşündükleri için kıskançlığa kapılırlar (Çıblak, 2004: 12).

#### **1.4. Nazar İnançına Kaynaklık Eden Mitolojik ve Dini Kavramlar**

##### **1.4.1. Göktanrı İnancı**

Köklü bir geçmişi olan Türkler, dünya coğrafyasında sıkça yer değiştirerek geniş bir alana yayılmış ve bununla beraber çok sayıda kültür ve dinden etkilenmiştir. İslamiyet'ten önce Gök Tanrı inancını benimseyen Türkler, tanrının gökte olduğuna ve onun yüceliğine inanmıştır. Çin kaynaklarına göre; Gök tanrı, Hun, Tabgaçlar, Göktürk, Moğol, Uygur gibi Orta Asya'nın doğu ucundan Orta Avrupa'ya kadar her kesimde bu Türk devletlerinde inanılan en büyük tanrıdır ve Türk inanç sistemine göre üç katmanlı bir dünyadan söz edilmektedir. Bu katmanlardan en altta kötü ruhlar (yeraltı iyeleri), üst katmanda iyi ruhlar (gök iyeleri), yeryüzünde ise insanoğlu vardır (Şahin, 2011: 16).

Gök Tanrı bir insan şeklinde düşünülmekteydi (Eliade, 2003: 19). Milattan önceki Çin kaynaklarına baktığımızda Gök Tanrı en büyük hükümdar olarak görülmektedir. M. Ö 2. yüzyılda Hunların Kansu'daki başkentleri olan Kurtsang şehrinde bir gök tapınağı bulunuyordu. Burada insan yarı ejder şeklinde altından yapılmış olan heykellerin Gök Tanrı ile akrabaları olan yıldızları temsil ettiği düşünülmektedir. Gök

Tanrı'nın sarayının kutup yıldız olduğu tasavvur edilmekteydi. Bu inanca göre Gök Tanrı Güneş'i, Ay'ı ve gökteki bütün yıldızları içine alan nesnel bir varlıktır. İnsanlardan farklı düşünülmeleyen insanlar gibi yiyip içip, eğlenen bu tanrı kat kat olan semada yaşar. Gök cisimlerin hepsi Gök Tanrı'dır (Avcıoğlu, 1995: 352-353). Mircea Eliade; kendisini gök gürültüsü, şimşek, fırtına, meteor gibi meteorolojik olaylarla hissettirdiğini, dünyayı var eden tanrının göğüde var ettiğini Gök Tanrı'nın bir kişiolup gökyüzünde yaşadığını söylemiştir. Ayrıca göğün tanrısallığı ve insanlar için kutsallığı, ulaşılmazlığı ve yüksekliğinden ileri gelmektedir (Kaya, 2011: 34).

Hunlar'da tek ve eşsiz olan Gök Tanrı'ya inanırlardı. Onu hem gök hem de tanrı anlamına gelen bir yücelik sıfatı olan "Tengri" kelimesiyle ifade ederlerdi. Devletin başında bulunan hükümdar, Tanrı'dan kut aldığı için "Tan-hu" unvanıyla adlandırılmıştır. Bunun yanı sıra Türk topluluklarında Gök Tanrı ise Kadir-i mutlak ve yaratıcı olarak betimlenmiştir. İktidar gücünü ve hakimiyetini Tanrı'dan alan ise Kağandır. Bilge Kağan'ın tanrı iradesi ile kağan oluşu kitabelerde geçmektedir. Tanrıdan kut almış Türk Kağanı tanrının temsilcisi olmuştur. Türk kağanın göğe yakın oturmasından gökyüzünün ilahiliği (kutsiyeti) açığa çıkmıştır (Sazak, 2014: 40). Orhun abidelerinde geçen "yukarıda gök, aşağıda yağız yer yaratıldığında" cümlesine göre gök ve yer kendilerini yaratmamışlardır. Buna göre evreni yaratan bir gücün olduğu açıktır (Ögel, 1971: 163).

At, sığır ve koyun Tanrı'ya verilen kanlı kurbanlardır (Golden, 2006: 121-122). Gök Tanrı'nın gökyüzüne yakın olarak kabul edilmesi ya da gökyüzünün bu nedenle kutsal olduğuna inanılması Gök Tanrı inancında çok fazla mitolojik olayın mavi renkle olan ilişkisine dikkat çeker. Yaşamın; doğum, evlilik ve ölüm gibi üç önemli noktada gerçekleştirilen "Göğe Kaldırma" uygulaması bugün Anadolu'nun doğu-orta ve batısında yaşayan insanlara Anadolu mitolojisinin ortak inanç yapısını anımsatıyor (Kalafat, 2005: 65). Bundan dolayı geçmişteki Türk inanç sisteminde kutsal olarak kabul edilen gökyüzü mitolojide varlıklar üzerinde dış görünüşleri ve renklerle ortaya çıkmaktadır. Kısaca bu varlıkların tanrısallığı sağladıkları ve insanlara mutluluk, huzur getirdiği kanaatine varılmaktadır. Günümüzde nazarlıkların renginin mavi olması ve bundan dolayı mavi rengin gökyüzünü yani tanrıyı temsil etmesi ile bu rengin insanları kötülükten koruduğuna inanılmıştır. Böylece mavi renkli nazarlık şekilleri ile halk inanışları arasında bir bağlantı

kurulabilmektedir. Gözümüzde canlandırmak adına tanrı ile mavi renk arasındaki bağlantı birkaç örnek ile gösterebilir. Semerkant ve Azerbaycan'da yaşayan bazı Türk topluluklarının yas törenlerinde giydikleri kıyafetlerin rengi mavidir. Hatta mavi renk kıyafetlerin Göktürk Dönemi'nde de yas törenlerinde kullanıldığı anlatılmaktadır. Dede Korkut'ta da yas elbisesi olarak genellikle siyah ve mavi göz renkli elbiselerin giyildiği söylenir (Şahin, 2011: 19). Yas törenlerinde tercih edilen mavi renkli kıyafetler Tanrı'nın gökte var olmasını ve mavinin tanrıyı temsil ettiğini vurgulamaktadır. Mavi rengin tercih edilmesi ile ilahi ve değişmez (mutlak) olana itaat etmekte ve böylece tanrının istediği tekamül edilerek kabul ettiği açıklanmaktadır. Ayrıca bu durum mavinin günümüzde hala neden nazarlık olarak kullanıldığını bize iletmektedir.

Eski Çağ'da Orta Asya inanışları neticesinde göklerin tanrısı olan Tengri Ülgen'in göklerde oturarak halkını kötülüklerden koruduğu söylenirmiş. Bundan dolayı Orta Asya'da insanlar göğün rengi olan maviyi kutsal saymışlar ve saygı göstermişlerdir. Maviye olan bu saygınlık Eski Türk topluluklarında önemli bir yere sahiptir, aynı zamanda koruyucu gökyüzünün rengi olan ve günümüzde de nazar boncuğundaki mavinin, Türk hayatında hiçbir dönem önemini yitirmediği görülmektedir. Mesela Türkistan'daki mimari yapılarda mavi rengin yoğun kullanılması buna örnektir. Bir rivayete göre de Büyük Lider Cengiz Han, babasının mavi bardağında su içermiş, mavi renk Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de çok kullanılmış öyle ki mavi çini üzerine ayetler yazılma sureti ile türbe ve medreseler süslenmiştir (Sümer, 1962: 237).

#### **1.4.2. Kültler**

Kült inancı, ulvi ve kutsal olarak tanımlanan varlıklara gösterilen saygı ve tapınma olarak açıklanır. Bu saygı ve tapınma içinde duayı, dinsel tören olan belli ritüelleri kapsamaktadır. Antik Çağ'da tapınaklar kutsal alanlar, mağaralar, nehirler ve inancı vurgulayan küçük tanrı heykelleri kült olarak kullanılmış ve tapınım görmüştür. Bununla birlikte insanın tanrı inancına yönelmesinin sebebi, tabiat olaylarının, açlığın, olumsuz iklim koşullarının ve çeşitli tehlikelerle karşı karşıya kalınması, kendisini bu tehlikelere karşı koruyabileceği ve daimi sığınabileceği bir güç arayışında olması olarak açıklanabilir. Böylelikle bu inanç dışarıya güçsüz ve çaresiz olmaya karşı insana güven duygusu vermiş ve insanoğlunu tabiat olaylarından

koruyan bir kült sistemine dönüştürmüştür (Tezcan, 1996: 120). Halk arasında da çok fazla karşımıza çıkan, ayrıca İslamiyet'te de izlerine rastladığımız kült inancının etkileri nazar uygulamalarında da karşımıza çıkar. Tanrı elçisi kartal, mübarek kurt, kutsal ağaç, bozkırın üzerlik otu gibi Tanrı Kut'unu sağlayan bu varlık ve nesnelere ilişkin herhangi bir parçanın nazarı engellediği ve pek çok yerde nazarlık olarak kullanıldığı belirtilmektedir (Şahin, 2011: 19-20).

#### **1.4.2.1. Tabiat Kültü**

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Eski Türk dinin üç temel unsuru olduğunu belirtmiştir: Tabiat kuvvetlerine inanma (Yer-Sub/Yer/Su), Atalar Kültü ve Gök Tanrı'dır. Tabiat kültürünün genel anlamı Eski Türklerde Yer-Sub/Yer/Su'lardır. Türk dininde kutsal olan ağaç, ateş, su, toprak, kaya ve dağlar "Yer-Sub" terimi ve inancında kutsal ve çok önemli oldukları belirtilir. "Mavi gök" ve "yağız yer" terimi Orhun Kitabeleri'nde iki ana kozmik alan oluşturmakta ve birbirini tamamlamaktadır. Bununla birlikte gök ve yerin kutsallığı inancı gelişmiştir. Yer evrenin oluşmasında gök ile birlikte zikredilir. "Üstte mavi gök", "altta yağız yer" yarılmadıkça sözü kitabelerde sıkça karşımıza çıkar. Gökte, Gök Tanrı ve niteliği mevcutken, yerde onun kutsallığı vardır (İnan, 1976: 94).

Dini inanç sisteminde Türkler tabiatta bulunan pek çok varlığı kutsal saymışlardır. Bu kutsallıktan dolayı tabiattaki varlıkların birer ruhunun olduğuna inanmışlardır. Dağ, ağaç, su, taş, vb. varlıklar tabiat kültürü olarak ikiye ayrılmaktadır. Kötülük getirenlerin yerin altında, iyilik getirenlerin ise yerin üstünde olduğuna inanılmaktadır (Güzel, 2009: 106).

Doğanın kütleleşmesi görüşü Dünya'nın bütün halklarında ve kültürlerinde sık görülen evrensel bir olgudur. Tabiat kültürün bel kemiği olduğu gibi inanç ve felsefe anlamdan çıkış noktası olarak bu ve öte dünya arasında köprü olmuştur (Berkli, 2020: 445). Ormanlar, dağlar, insanlar, hayvanlar onun yarattığı ve insanların birebir algıladıkları kutsal varlıklar vardır. Ormanlarda dağlarda avlanılmaz ağaç kesilmez ve kutsallığı bozacak hiçbir faaliyette bulunmazdı. Ayinlerin yapılması için en uygun yer buralardı. Kuttag (Kutlu Dağ), Altay Dağları, Tamir Nehri, Orhun Nehri, Selenga Nehri ve Ötüken ormanları en kutsal olarak bilinen yerlerdir (İnan, 1976: 94).



#### 1.4.2.2. Su Kültü

Su, Türklerde saflığı ve temizliği temsil eder. Doğadaki en önemli elementlerden biri olmasının yanında insan yaşamını sürdürebilmesi için çok önemlidir. Geçmişteki araştırmalara bakıldığında Eski Türk inançlarında “Yer” gibi “Su” da “ıdık” yani kutsaldır. Bu kavramın içine bütün ırmaklar, göller coşkun akan bütün sular ve pınarlar da dahil edilmektedir (Kalafat, 1995: 52). Türkler suyu hem kuvvet ve bereket kaynağı olarak kabul ederken hem de koruyucu ve cezalandırıcı tanrı olarak da kabul etmektedirler. Bununla birlikte, yağmur şeklinde içinden geldiği göğe bağlı bulunmaktadır (Roux, 1994: 180). Diğer kültürlerde olduğu gibi suyunda ruhunun olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle Türkler suyu kirletmemeye özen göstermişlerdir. Hatta kutsal sayılan bazı ırmaklar koruma altına dahi alınmıştır. Örneğin; Göktürkler, Uygurlar ve Türkler tarafından kutsal sayılan; Tamir Nehri, Orhun, Selenga ve Tolga Irmakları'nın balıklarını yemek ve avlamak yasaktır. Günümüzde su ile ilgili inançlar devam etmekte ve nazar ile ilgili uygulamalarda da suyun kutsallığından fayda sağlanmaktadır. Örneğin; Başkurtlar ilk defa yıkandıkları göle veya suya kıyafetlerinden bir parça kesip atarlardı. Büyü bozma olayları ile ilgili bir başka örnekte ise bir şeylere yazı yazıp suya atarlardı (İnan, 1995: 491-495).

#### 1.4.2.3. Ağaç Kültü

Geçmişte insanoğlunun nitelikleriyle dikkatini çeken “ağaç” Türk mitolojisinde önemli bir konumdadır. Ağaç kültürü ilkel kavimlerin orman ürünleri ve avcılıkla geçindiği yerlerin kalıntısıdır. Ağaç, daimi hayatın, ebedi ve sonsuzluğun sembolü olarak kabul edilmiştir (Eliade, 1975: 231).

Ötüken, İslam öncesi Türklerde ki ağaç kültürünün ilk ortaya çıktığı dağlık bölgedir. Hunların her yıl yaz sonunda Ötüken'de yer alan, Lung-Ch'eng (Ejder Şehri) adı verilen başkentlerde düzenledikleri yer ayini, şehrin yakınındadır (Güngör, 2002: 262). Göktürkler, Uygurlar ve dönemin bütün Türkleri tarafından Ötüken ormanları kutsaldır. Öyle ki eski zamanlara baktığımızda ağaç ilkel insanların din ve büyü ritüellerinde de önemli yere sahiptir. Ağacın meyve vermesi daha sonra kuruması, öldükten sonra dirilmenin işareti olarak benimsenmiştir. Ayrıca yeni doğan çocuk için dikilen ağaç, çocuklar arasındaki kader birliğinin timsalidir ve çocuğun başına gelen kötü olayların ağacında başına geleceğine inanılır (Ocak, 1983: 93). Dünya ile arasında bir bağ olduğu düşünülen ağaç mitolojide üç katmandan oluşur ve yerin

altındaki kökleri, yeryüzündeki dal budaklarıyla insanın hayatı ve yaradılışıyla bağdaştırılır. İnsanın hayata gözlerini ilk açtığında bir fidana benzetilmesi daha sonra büyümesiyle ağacın dallanıp budaklanması ve insanın yaşlanması ile ağacın yapraklarını dökmesi arasında bir bağ kurulmuştur (Artun: 2008: 21). Bir başka örnekte de ağaçların, soyağacı özelliği olduğu vurgulanmaktadır. Ağaç, dal ve budaklarıyla insanın geçmişte, bugün ve gelecekteki bireylerini betimlemektedir. Ağacın canlılığıyla soyun devamı arasında bir bağ vardır. Soyun kuruması ile ağacın kuruması ilişkilendirilir. Türk kültürüne göre soy, günümüzde bir erkek çocuğunun doğumunun aileye mutluluğu getirmesi ile devam etmektedir (Ergun, 2004: 244-245). Bu nedenle oğlu olan aile, nazardan erkek çocuğunu korumak için pek çok adetler ve uygulamalar geliştirir. Eliade, ağaç kültüründe ibadet konusunun ağacın maddi varlığı değil, ağacın temsil ettiği özellik ve güçler olduğunu söyler. İslam'dan önce meleklerin ve cinlerin ağaçlara geldiğine ve bundan dolayı şifanedeniyle ağaca adak adandığı söylenirdi. Türkler Müslüman olduktan sonra da dini ilişki içerisinde bazı ritüeller devam ettirmiştir. Örneğin; türbelere, ağaçlara, çalılara bez bağlamak ve kurban adamak gibi (Tanyu, 1975: 129-141). Bunlara ek olarak ağaçlar, yağmur, hızlı evlilik ve hastalıkların tedavisi amacıyla kullanılıyordu. Bu inanışlar ile birlikte bazı ağaçlar Türkler tarafından kutsal kabul edilmiştir. Örneğin; kayın ağacı, Türklerin yaşamında çok önemli bir yerdedir. Gök Tanrı'ya göre dualar kayın ağacının altında edilir. Böylece kayın ağacının altında edilen duaların kabul olacağına inanılır. Kutsal kabul edilen kayın ağacı tanrı ağacıdır ve bu ağaca kötü ruhlar uğramaz ve kayın ağacına şimşek düşmez. Türklerin kayın ağacı ile ilgili bir diğer inancı da aileye saadet getirdiğidir. Vatanın, barışın, sevginin sembolü olmuştur. Kayın ağacı ile ilgili geleneklerden birisi de kayın dallarına örtünen örtüler arasında gelin evine girer (Şahin, 2011: 23).

Türkler ağaçtan alınan bir parçayı, onun ateşte yakılması ile elde edilen tütsüyü veya onun evin doğuya bakan kapısının üstüne resmedilmesiyle olumsuz etkilerden, kötülüklerden korunmaya çalışılmıştır. Şaman tarafından kutsal olması vesilesiyle merdiven olarak kullanılan kozmik ağaç, nazar, adet ve uygulamalarında da tanrı kutsiyetine sahip bir nesne olarak önem taşımaktadır. İncimıza göre İslam'da da ağaç önemli yere sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de incir, nar, zeytin, hurma ve üzüm ağacının kutsal olduğu belirtilmiştir. Hatta Sidretü'l Münteha denilen bir ağaçtan söz edilerek bu ağacın köklerinin cennette olduğuna inanılır. Ağaçları yeşertmek,

ağartmak ve yürütmek Peygamber mucizelerinde yer alır (Ergun, 2004: 82-83). Hz. Muhammed'in (s.a.v) bir hadisinde; "Bir kişinin dikmiş olduğu ağacın meyvesinden gerek insan gerek diğer canlılar yedikleri sürece o kişinin amel defterine sadaka olarak geçer (Nazmi, 2001: 33).

#### **1.4.2.4. Ateş Kültü**

Eski Çağ'dan beri ateş, Türklerde önemli bir güçtür. Hatta Türklerde ateş üzerinden atlayarak kötü ruhlardan, günahlardan temizleneceğine inanılan bir olgu bulunmaktadır. Ateş, insan hayatının bir parçasıdır. Türkler geçmişten günümüze kadar geçen zamanda ateşe karşı saygıda bulunmuşlar ve ateşin ihtiyaçları karşıladığını benimsemişlerdir (Gülyüz, 2019: 210).

Orta Asya'da yaşayan topluluklar ateşi ısınmak için kullanmışlar ve bundan dolayı ateşin kutsal olduğuna inanmışlardır. Türklerin yaşadığı yerlerin yakınlarında, İran ve Hindistan'da Zerdüştlük ve Mazdaizm inancını yaşayan insanlar vardır. Bu iki dinde de "ateşe tapma" temel esastır. Örneğin; İran'da din mensupları ateşi kirletmemek için yaklaşırken yüzlerini kapatırlar, Türkler ise ateş sayesinde zarar veren kötü ruhları kovarlar (Gumilev, 2002: 115; Akt, Kaya, 2011: 60). Batı Göktürklerde geçmişteki topluluklar gibi ateşe karşı saygı ve minnet duyarlar. Kırgızlar, ateşin temiz olduğunu, ateşe düşen her şeyin de temiz olacağını söylerler. Altaylılarda ise ateşe kum atmak, ateş ile oynamak, üzerine su dökülerek sönmesini sağlamak yasaktır (Avcıoğlu, 1995: 356-357).

Türk mitolojisinde ateş, kötü ruhlardan uzak durmak ve iyi ruhlara yakın olmaktadır. Şaman inancında olanların ateşe yaklaştıkları zaman herhangi bir zarar görmedikleri görülür. Bu durumdan evlialarda nasibini almıştır. İslam'da şeyh ve dervişlerinde şamanlar gibi ateşten etkilenmedikleri bilinir. Nazar, adet ve geleneklerinde her zaman karşımıza çıkan ateş, Şamanizm ve İslamiyet'in etkisiyle günümüze kadar halk arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Örneğin; ateşe atılan bazı kumaş parçası ve kâğıt ile hasta olan insanlara tütsü yapılmaktadır. Bir diğer örnek ise; bazı bölgelerde gelinler sütü taşıyıp ateşin üzerine dökülünce kaynanaları dökülen sütün meleklerin hakkı olduğuna ve gelinlerin bundan dolayı üzülmemesini söyler (Kalafat, 2005: 110-112). Son olarak her yıl 21 Mart'ta kutlanan Nevruz Bayramı'nda ateşten atlama geleneği devam etmektedir.

#### 1.4.2.5. Hayvan Kültü

Genellikle avcılıkla geçimlerini sağlayan topluluklarda hayvanlar çok önemli bir yere sahiptir. Bu toplumlarda insanlar ve hayvanlar arasındada çok büyük bağlar bulunmaktadır. İnsan ve hayvan arasında dinsel ve büyüsel bağlantılar vardır. Bundan dolayı hayvanları kutsal kabul etmektedirler. Eski Türklerde ibadetin en önemli olanı “ayı” kültürüdür. Ayı kültürü kutsallık kavramından dolayı insanlara benzeyen bazı özelliklerine sahiptir. Ayıyı öldürmekle kutsal özgürlüğe kavuşulacağına inanılır (Örnek, 1988: 96). Şamanizm dinine göre ayı ormanların tanrısıdır. Şamanistler bu kutsallıktan dolayı ayıları telaffuz etmekten korkarlar. Ayılara eski Kıpçaklar “aba” yani “baba” diye hitap ederlerdi. Yıllar öncesinden bu zamana kadar Karacaoğlan ve Kocaoğlan gibi efsaneler bu dönemden kalmaktadır (Hassan, 1986: 110).

Diğer bir hayvan olan geyik ise eski Türk topluluklarında büyük önem taşımaktadır. Hatta çocuklara efsane olarak anlatılmakta, masalları dinletilmektedir. Mağaralar dahil kayalarda Eski Türkler tarafından çizilmiş geyik resimleri bulunmaktadır. Ayrıca birçok yörede de evlerin giriş kapılarına nazardan korunmak amacıyla geyik, koç, vb. hayvanların boynuzları takılmaktadır (Alp, 2009: 38).

Başkurt, Kazak-Kırgız, Altay ve Yakut gibi yıllar önce yaşamış topluluklarda kartal da ayrı önem kazanmaktadır. Yakutların inancına göre kartal kanatlarını açtığında kar ve buzlar erir, ilkbahar gelir. Ayrıca kurtta Türklerin yaşantısında önemli bir faktördür. Bu kurtlar bazen erkek bazen dişidir. Türk topluluklarında her hayvan gibi atında önemi fazladır. Şamanlar atı kurban olarak da kullanmışlardır (Şahin, 2011: 27).

#### 1.4.2.6. Şamanizm

Mitolojik söylentilerin ve eylemlerin Türklere Şamanizmden aktarıldığı bilinmektedir. Türklerde Şamanizm kalıntıları ile ilgili şu bilgiler açıklanmaktadır; sırasıyla Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya olmak üzere Türk Şamanizmi bütün Türk dünyasının geçmişten günümüze kadar gelen Türk kültürünün can damarıdır. Türk kültürü başka bir deyişle; Şamanizm etrafında ilerler. İlk Türk Şamanizm’i M.Ö 2000 yılında Orta Asya ve Sibirya’da bilim adamları tarafından bulunan kaya resimleri ve figürleri gerçek delil olarak kabul edilir (Arslan, 2007: 53). Şamanizmin Türklerde ki varlığını anlatan ilk buluntular 519 yılında Cücenler’den kalmıştır. Bir

kadın şamanın bu tarihte sonbaharda ovada çadır kurarak yedi gün boyunca oruç tuttuğunu ve dualar ettiğini ifade etmektedir. Seyyah İbni Fadlan'da Oğuzlarda gerçekleşen bazı kurban ritüellerinden ve bunları yönetici ihtiyarlardan bahsetmektedir. Oğuzlar bu ihtiyar şamanların sözlerinden çıkamazlardı (Ocak, 1983: 34). Şaman inancında evren üç bölümden meydana gelmektedir.

Gökyüzü: Aydınlıktır. Gökyüzünde iyilik, güzellik, huzur vardır. 17 kattan oluşan bir cennettir.

Yeryüzü: İnsanoğlunun yaşadığı yerdir.

Yeraltı: Karanlıktır. Kötülüklerin, uğursuzlukların var olduğu yerdir. 14 kattan oluşan bir cehennemdir.

Şamanizm, öbür dünya ile bağlantı kurma yeteneğindeki kimselerin tabiatüstü varlıklarla bağlantı kurarak onların güçlerini ele geçirmelerinden ve bu güçleri toplum yararına kullanmaları amacıyla yapılan dinsel-büyüsel uygulamalar ve törelerdir (Örnek, 1988: 8). Araştırmalara bakıldığında Şaman, büyücü rahip anlamı taşımaktadır. Bundan dolayı bazı araştırmacılar Şamanizmi din kategorisine sokmamaktadırlar. Çünkü belli bir kitabı, kurucusu ya da aynı tarz ibadet anlayışı yoktur. Bazı araştırmacılar göre ise, din kategorisine girmemekte ama dine doğru bir yöneliş içerisinde olduğunu göstermektedir. Farklı araştırmacılar ise; Gök Tanrısı ve Yer Tanrısı da bunları din olarak kabul etmektedir. Şamanistlerin inançlarına göre bir şaman tanrı ve ruhlarla, insanlar arasında aracılık etme yeteneğine sahip olan kişidir (İnan, 1986: 76). Bunun yanı sıra Şamanizm inancı, içeriği ve sunduğu disipline göre; din olarak görülme de din kadar Türkleri etkilemiş ve uzun süre hayatlarında önemli bir yer edinmiştir. Örneğin; Altay Türkleri yıllarca Şamanizm inancının tesiri altında kalmıştır. Şamanizm inancının anlaşılması farklı ve zor olması sebebiyle bazı araştırmacıların bu inanca bakış açısında değişmektedir. Luishang “Şaman dini din değildir; genelde din olarak benimsenmesi yanlıştır” diyor. Taylandlı Türkolog Lui Yu Tang'da, “Şamanizmi asla din olarak adlandıramayız, o yalnızca ilkel doğa ilahilerin gücüne inanmakla ortaya çıkan olaydır” açıklamasında bulunuyor. Bunun yanı sıra Şamanizmin bir din olduğunu kabul etme ile birlikte, Şamanizmin amacının ruhlar ile iletişim kurma ve insanı ilgilendiren ruhani alem ile bağlantı içerisine girmesini sağlamaktadır. Eliade'ye göre Şamanizm, “Orta Asya ve Sibirya'ya ait bir dindir”. Asya'nın kuzey ve orta bölgelerini içine alan dinsel yaşayış şeklidir (Eliade,

1997: 259).

Şamanizm, Türk doğacılığının sembolüdür. Ziya Gökalp; Eski Türklerin dinleri olmadığını, sihir ile ilişkili bir uygulama olduğunu savunmaktadır. A. İnan ise Şamanizmin, Türk toplumlarında daha farklı ve gelişmiş olduğunu vurgulamaktadır (Tezcan, 1996: 118). Şamanizm pek çok kişi tarafından araştırılıp farklı düşüncelere konu olmuştur ve birçok anlama gelmektedir. Örneğin; Şaman sözcüğü, Mançu Tunguz dilinden gelmektedir. Tunguzca şaman; Mançu dilinde Sema'dır. Türk topluluklarında ise Şaman sözcüğü "kam" sözcüğü ile aynı anlama gelmektedir (Örnek, 1988: 48). Nioradze'ye göre; bir insanın şaman olup olmayacağını genel olarak çocukluğunda yaşadığı ruhsal sorunlarla açığa çıkar. Bu sorunlar; cin, peri, yaratık, sık sık baş dönmeleri yaşanması, bayılmalar ve gelecekte olacakları önceden bilmedir. Diğer özellikler ise; iştahın kesilmesi, sinirli olmaları, evlerinden kaçıp ormana gitmeleri sürekli yalnız kalmak istemeleri ve yalnız kaldıklarında cinlerle, perilerle konuşmaları gibi (Örnek, 1988: 49). Eliade'ye göre ise, bir kişi şamanlardan uzun vadeli eğitim alarak genetik yol ile veya kendi iradesi ile şaman olabilir (Eliade, 1999: 202). Örnek ise, babadan oğula geçen Şamanizm ile genç şamanların bilgili ve profesyonel şamanlardan meslekle ilgili teorik ve uygulamalı dersler alarak mesleğin sınırlarını, trans tekniklerini, duaları, ilahileri ve büyü formüllerini öğrendiklerini ifade etmiştir (Örnek, 1988: 53). İslamiyet öncesi Türk toplum hayatında önemli bir yeri olan şamanlar, çeşitli sorumluluklara sahip olmanın yanı sıra en önemli sorumlulukları toplumda iyileştirici bir rol üstlenmiş olmalarıdır (Tek, 2019: 155). Şamanların sorumluluklarına örnek verecek olursak; tanrılarla konuştuğu, ruhlarla bağlantı kurup, onların yardımlarıyla yol göstererek akıl öğrettiği, hastalara musallat olan kötü ruhları kovmak için çeşitli bitkilerle ilaç yaparak şifa dağıttığı, kemiklerinden ölen hayvanları tekrar canlandıran, doğanın gücünü istediğini yapması için yönlendirilen bir sihirbaz olduğunu açıkça belirtmiştir (Ocak, 1983: 95-96). Şamanlar, hastayı iyileştirmek için bazı ritüeller gerçekleştirmiştir, bu durumda şaman önce trans durumuna girmiş ve kötü ruhlar hastanın vücuduna girdiğinde veya hastanın ruhundan çıktığında, şamanlar trans halindeyken yardımcı ruhlarını çağırmıştır ve onların yardımıyla hastalığın nedenini ve ruhun bedeni ne için terkettiğini anlamaya çalışmıştır. Yardımcı ruhların yardımıyla şamanlar kötü ruhların vücutta nereyi ele geçirdiğini, hastalığın nedenini, vücuttan çıkan kötü ruhun nereye gittiğini öğrendiğinde kötü ruhlarla nasıl savaştığını dans ederek, boğuşma

taklidi yaparak ve titreyerek göstermiştir. Sonunda da hasta ruhunu ele geçirerek tekrar kişinin bedenine yerleştirmiştir. Şaman ayini sırasında hastasını iyileştirmek için yararlandığı yöntemleri, sağaltma töreninde yardımcı ruhlara engelleri nasıl ortadan kaldırdığını ve Tanrıların, koruyucu ruhlara, şaman atalarına dualar ve ilahiler okumuştur (Tek, 2019: 155). Her toplum gibi Şamanlar da, kendi topluluklarında yaşadıklarını diğer toplumlara da aktarmak için uğraşmışlardır. Yaşantının hastalık mı tedavi mi kavramını kabul görmekten çok, toplumsal yaşayışın etkinliği ve canlı bir ifadesi olarak kabul edilmiştir.

Nazar ve nazar inancını Şamanizm ile ilişkilendirmek mümkündür. Yani bir kişide, hayvanda veya nesnede hastalık, sakatlık, ölüm gibi bir etki canlılar üzerinde ve bazılarının gözünde zararlı güç ve niteliklerle nesne üzerinde hasar kırılmaları meydana gelir (Boratav, 1973: 103-104). Nazar boncukları Türk kültürünün ürünüdür. Şamanizm inançlarına uygun olarak ortaya konmuş ve dünyaya yayılmış nazar boncukları günümüzde kültürün yayılmasında en değerli sembollerden biridir. Her bir motifin günümüz toplumunda ne anlama geldiği bilinmese de nazar boncuğunun nazardan koruma amaçlı olduğunu neredeyse bilmeyen yoktur. Bu konu üzerinde birçok araştırmaya imza atan Abdülkadir İnan, eski tuğlalardaki boncukların nazarlık olarak kullanıldığını; “abaki” ve “kösgük”ün ise kem gözlerden korunmak için üzüm bağları ve tarlalara asılan nazarlıklar (korkuluk) olduğunu söyler (İnan, 1991: 317-318). Tükürüğünde şamanik törenlere eşlik eden bir unsur olması nedeniyle, nazar iyileştirme ile ilgili uygulamalarda tükürük kullanımı ile Şamanizm arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Eliade, Yakutların şamanlığa geçiş törenlerinde usta şamanın, çırağa hastalıklarla ilgili bilgi verirken her vücut kısmının adını söyledikçe çırağın ağzına tükürdüğü ve “yeraltı” belalarının yollarını öğretmek için çırağın bu tükürüğü yutmak zorunda olduğunu bildirir (Eliade, 2006: 143). Şamanlara yani büyücülere göre insanların görkemli kötü ruhları ve iyilik yapan iyi ruhları vardır. Bir kişi öldükten sonra dünyayı terk eder ve ölen kişinin ruhu dünyada dolaşır, zaman zaman insanlara musallat olur, onlara zarar verir ve şamanlar kötü ruhları kovmak için dua ederek ritüeller düzenler.

Tanrı Ülgen’in dünyayı altı günde var etmesinden dolayı kötülükler ve nazarlardan etkilenmemek için Türk sanatı ve Türk kültüründe altı sayısı kutsal kabul edilmekte, hatta altı kollu Süleyman mührü bulunmaktadır (Çoruhlu, 2010: 222). Türklerin,

şaman geleneklerinden günümüze gelen özellikler ve inanışlar bulunmaktadır. Ölüm törenlerinde bindiği atın kuyruğunu keserek kurban etmek, yeni doğan çocukların ömürlerinin uzun olması için Yaşar, Durmuş, Duran, Satılmış, Satı gibi adların konmasıdır. Türbelere adak bağlamak, dilek ağaçlarına tülbent takmak nazardan uzak durmak için tahtaya ve sert zemine vurmak olarak bilinmektedir. Yine Şamanizim topraklarında doğan ve Türk kültüründe hala devam eden kurşun dökme geleneği görülmektedir. İyi huylu olmayan ruhlardan arınma, talih, saadet, mutluluk gibi duyguları geri döndürmek için uygulanan bir büyüdür. Bu kurşun dökme geleneği günümüze kadar da halen insanlar tarafından benimsenmekte ve kabul edilmektedir (İnan, 1976: 204).

Fetişizm kutsal sayılacak tabiattaki belirli nesnelere veya maddelerin nazardan korunmak, sihir yapmak ve iyi şans getirmek için kullanılmasıdır (Çoruhlu, 2000: 59). Yani sihirli güçleri olduğuna inanılan taş, bez gibi çeşitli figürlerin kullanılması pratiğine fetişizm denir. Fetişizm uygulamalarından bazıları kurşun dökülmesi, muska yazılması, eve sarımsak takılması ve büyü yapılmasıdır (Artun, 2008: 14-15).

## **1.5. İlahi Dinlerde Nazar İnancı**

### **1.5.1. Yahudilik'te Nazar**

Yahudilikte en eski batıl inançlardan biri nazardır. Kutsal kitapları olan Tevrat'ta da nazar inancına değinilmiştir. “Kem gözü olanın ekmeğinden yemeyeceksin!” (Tevrat Süleyman'ın meselesi, 2316). Bundan dolayı insanlardan uzaklarda bir şeyler yemek Musevilerin nazar değmesinden korunmak için izledikleri yoldur. Eski Çağ'a dayanan nazar inancı Yahudi inanç ve geleneklerinde de görülmüştür. Örneğin; “Yahudi kültüründe birisinin sağlığı veya işi sorulduğunda en güvenli “fena değil” ya da “bir şikâyetim yok” diye cevap vermektir (Altanoğlu, 1999: 29). Amaç ise; nazar ve kötü gözden gelecek felaketleri engellemek düşüncesidir (Dundes, 1992: 258). İbranice'de nazar inancı “ayin ha-ra (şerrin gözü)” şeklinde geçer. Nazardan korunmanın yolları özellikle Doğu Avrupa Musevilerinde metalden yapılmış, üzerinde dualar yazılı el şeklindeki muskalardır (Yel, 1998: 381).



### 1.5.2. Hristiyanlık'ta Nazar

15. yüzyılda yazılan Maleficorum'da Orta Çağ Avrupa'sında görülen Hristiyanlıkla ilgili nazar inancı hakkında değişik bilgiler aktarmaktadır. Örneğin; evlerin kapılarına at nalı asılması, aynanın kırılması, kötü ruhları savmak için ahşap bir nesneye vurulması, baykuşun ötüşünün ölü habercisi olması, ölü ruhunun yeryüzüne dönmesini önlemek için cenaze sırasında siyah giyilmesi gibi pek çok gelenek Hristiyanlığa ait batıl inançlardır (Yel, 1998: 382). Ayrıca kutsal kitapları İncil'de geçen bazı sözlerde de doğrudan nazara değinilmese de gözün önemi ve tesirinden bahsedilmiştir. O sözler; "bedenin ışığı gözdür" şeklindedir. Bu nedenle gözün sağlam ise bütün bedenin aydınlıktadır. Eğer gözün bozuk ise tüm bedenin karanlıktadır. Eğer sendeki ışık gerçekten karanlıkta ise karanlık nedeni korkunçtur (İncil, Luka 11: 34-36).

Papa IX. Pie'nin nazarının etkili olduğu anlatılmakta ve nazar değdirerek pek çok insanın ölümünde etkili olduğuna inandığından çok üzüldüğünü İtalyan hikâyelerinde ifade etmektedir. Ayrıca Hristiyanlığı benimseyen Gagauz Türklerinde nazara karşı hazırlanan muskalar haçla birlikte takılmaktadır (Kalafat, 1998: 92).

### 1.5.3. İslamiyet'te Nazar

Nazarın İslam'da da yeri vardır. Nazar, canlı ve cansız varlıklara ulaşabilir ve İslam âlimleri nazarın nasıl tüm varlıklara ulaşabileceği konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimi nazar değen kişinin gözünden çıkan zehrin karşıdaki kişiye ulaşp zarar verdiğiğine inanırken, kimisi de mıknatıstaki kuvvetin nazar değen kişinin gözündeki demiri çekerek karşı tarafa ulaştığında ona zarar verdiğini ifade ederler. (Yatı, 2010: 159).

Ömer Büyükçebebi Nazarın Afetleri ve Korunma Yöntemleri adlı kitabında nazarı üç grupta açıklamıştır; ilk olarak kalp nazarı ve afetidir. İnsanların kalplerindeki düşünce iyi niyetli, temiz olmadığında içinde ki düşünce Allah rızasının dışında olursa, kalp fesatlık ve kıskançlıkla dolar. Kalp nazarı, karşıdaki nesneyi ya da canlıyı kötü enerjiyle etkisi altına alır. İkinci olarak göz nazarı ve afetidir. Göz nazarı doğrudan imrenme veya haset edilen insanı, ya da canlı cansız nesneyi göz hapsine alır. Son olarak ise; dil nazarı ve afetidir. Karşılaştığımız ya da uzaktan haber aldığımız insanlardaki, diğer canlılarda ya da nesnelerdeki hoş görünüş ve özellikler üzerinde ilk kalpten hissettiğimiz, sonra gözle ve en sonda dile getirdiğimiz olumlu

ve olumsuz düşüncelerimizin doğrultusunda karşıdaki kişide oluşan nazar türüdür (Büyükçelebi, 2004: 13-18). Kuran-ı Kerim’de nazar ya da nazar uygulaması için hiçbir bir anlatım yoktur. Güzelliğiyle ilgi odağı olunan ve hayran olunan şeyleri nazardan korumak için; Allah onu kem gözlerden korusun anlamına gelen “maşallah” Müslümanlarca kabul edilip gelenek haline geldi (Yaşaroğlu, 2003: 105). “Maşallah” kelimesi kutsal kitabımızın Kuran-ı Kerim’de pek çok ayette geçmektedir. Bunlardan ilki Kehfsuresi 39-40. ayetlerdir ve meali ise; “Keşke bağına girdiğinde, “Maşallah” güç yalnız Allah’ındır deseydin!” (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuran Tefsiri) şeklindedir. Yunus Suresi 49. A’la Suresi 7 ve Araf Suresi 188. ayetlerde “Allah diledikçe veya dilemedikçe” anlamlarında geçmektedir. Genel olarak bakıldığında Kuran’da ve çeşitli hadislerde nazardan Allah’a sığınmak gerekli olsa da insanların nazardan geldiğine inandıkları şer ile mücadele etmek için çeşitli pratikler geliştirmişlerdir. İnsanların sel, deprem gibi afetlerden, hastalıklardan ve ızdıraplardan korunmak için büyü ve çeşitli nazar tılsımları kullanmakta ısrar etmeleri, sihrin günlük yaşamda derin bir yer edindiğini göstermektedir. Bu da gösteriyor ki halk bütün dini inançlara rağmen eski geleneklere bağlıdır ve sihirselle yöntemler kullanılmaktadır (Çelik, 1974: 156).

Hiz. Muhammed’in “Nazardan Allah’a sığınınız. Çünkü göz değmesi gerçektir,” hadisinden yola çıkarak nazardan korunmak için Allah’a sığınmak en doğru yoldur. Bu sebeple muska taşımak, nazar boncuğu takmak ve benzeri yöntemler İslamiyet’te yasaklanmıştır. Bir diğer hadiste de sahabelerin: “Ey Allah’ın Resulü, Cafer’in çocuklarına çabuk nazar değişiyor. Onları tedavi için okuyalım mı?” sorusuna Hiz. Peygamber: “Kaderi geçip değiştirecek bir şey olsaydı, bu göz değmesi olabilirdi” buyururlardı. Ayrıca Hiz. Peygamber’in torunları; Hasan ve Hüseyin’e “Her ikinizde Allah’ın noksansız tüm kelimeleriyle her türlü şeytan, zararlı hayvanlar ve göz değmesine karşı Allah’a sığınırım” şeklinde dua etmesi nazarın hadislerdeki kaynağına örnek olarak verilebilir (Parlıyan, 2007: 157). Nazarla ilgili olarak Hiz. Peygamber’in şöyle dua ettiği söylenir: “*Ezübillahi minel-can ve minayni-le-insan*” (Allah’ım sana cinlerden ve insan gözünden sığınırım) sonra İhlas, Felak ve Nas sureleri inince onları esas aldı ve diğerlerini bıraktı (Rudani, 1996: 95).

Kuran-ı Kerim’de Yusuf Aleyhisselam’ın kıssası anlatılırken; Hiz. Yakup Mısır’a gönderdiği oğluna şöyle der: “Oğullarım! Bir tek kapıdan girmeyin, ayrı ayrı

*kapılardan girin. Gerçi ben Allah'ın takdir ettiği bir şeyi sizden savamam, hüküm yalnız Allah'ındır. Yalnız ona dayandırm ben, yalnız ona güvenip dayansın tevekkül sahipleri”* (Yusuf Suresi 67. Ayet; Öztürk, 1999: 221). Yakup Aleyhisselam'ın bu sözü, nazar değmesini engellemek için oğullarının ayrı kapılardan girmesini dile getirmiştir. Fakat her şeyin Allah'ın takdirine olduğunda vurgulanmıştır.

İslam dininin kutsal kitabında nazar ayeti ve nazarla ilgili hiçbir açıklama yoktur. Fakat, Kalem Suresi 51. ve 52. ayetlerinde nazara dair bir söylem geçtiği düşünülmektedir. Ayetin meali “Doğrusu o kafirler, Kuran-ı işittikleri zaman, seni gözleriyle devireceklerdir.” “Şüphe yok o delidir” derler (Budak, 2020: 181). Burada bahsedilmek istenen peygambere gözleriyle zarar verebilecekleridir. İslam kaynaklarında Hz. Muhammed zamanında Esed oğulları sülalesinden nazarı degen Arap asıllı bir kişiden bahsedilmektedir. Bu kişi hiçbir şey yemeden üç gün çadırından dışarıya adım atmaz, daha sonra çadırın kenarını kaldırarak yoldan geçen deve ve koyun sürüsüne bakarak “daha önce böyle güzel koyun ve deve sürüsü görmedim derken sürüdeki deve ve koyunlar yere düşüp ölürlerd” diye anlatılmaktadır. Bu arada Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmeyen kâfirler bu adama Hz. Peygamber'e nazar etmesini isterler. Bu adam teklifi kabul eder ve Hz. Muhammed'e çok büyük kıskançlık ve kem gözle bakar. Bunun üzerine Kalem Suresi'nin 51. ayetinin indirildiği söylenmektedir. “Neredeyse Kafirler seni gözleri ile yıkacaklardı” ayetinin Hz. Muhammed'i korumak amacıyla indirildiği vurgulanmıştır (Kuşat, 2003: 18). Bu konu ile ilgili İslam Peygamberi Hz. Muhammed nazar için, “Nazar insanı mezara, deveyi kazana sokar” güzel olan bir şeye bakınca, “maşallahla kuvvete illa billah” söylenirse o nesneye, hayvana, insana nazar işlemez” buyurdu ( Baykal Ertem, 2009: 17).

Nazar ile ilgili hadisler de;

*Hz. Aişe (r.a)'nin rivayetine göre Nebi (s.a.v) buyuruyor: “Göz değmesinden Allah'a sığın. Çünkü nazar haktır (gerçektir)”* (Buhari, 1991: 266).

Bu hadisi söyle açıklayabiliriz; İnsana hayvana yani canlı cansız bütün varlıklara nazar değer ve nazar haktır (gerçektir). Kadınlara ve çocuklara daha fazla etki eden nazar, hastalığa neden olur ve hatta ölümle bile sonuçlanabilir ( Baykal Ertem, 2009: 17).

Bir başka hadiste ise;

*Hz. Aişe (r.a)'den gelen bir rivayette o dedi ki; Allah'ın Resulü (s.a.v) nazar değmesinden dolayı rukye yapmamı bana emrediyordu* (Müslim, 1992: 1725).

Hz. Enes'in (r.a) rivayetinde ise: "Hz. Muhammed (s.a.v) nazar değmesiyle, deride çıkan yara ve çıban hastalığından, zehirli hayvan sokmasından dolayı rukye yapılmasına izin verilmiştir" (Müslim, 1992: 1725). Yani ruhi tedavi dediğimiz okuyup nefes etme işi mübah olan rukye Kuran-ı Kerim'den ayetlerle Allah'ın ismi ve sıfatları ile anlaşılır bir dille yapıldığı takdirde mübahtır (Kuzey, 2007: 42).

Ümmü Seleme (r.a) rivayetine göre: "Allah Resulü (s.a.v), Ümmü Seleme'nin evindeki kız çocuğunun yüzünde nazardan doğan bir siyah nokta (benek) veya yüz sarılığı gördü ve onun için rukye yapın buyurdu" (Buhari, 1981: 32).

Felak Suresi'nde:

*"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla de ki; (karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkararak) sabahın rabbine sığınırım. Yarattığı şeylerin şerrinden, (karanlık çöktüğü zaman) bastıran gecenin şerrinden ve kışkırdığı zaman kışkanç kişinin hasedinden (Allah'a sığınırım)"* (Felak, 113/1-) (Hulusi, 2011: 747).

*"Bu surede anlatılmak istenen nazardır. İnsanın kendini kötü gözlerden, nazarından, hasetçilerden, korumak için dua olarak bu sure okunur. Nas Suresi'nde ise nazarın varlığına işaret ve ifade vardır; De ki: "İnsanların rabbine sığınırım! İnsanların ilahına (sığınırım), sinsi vesvesecinin şerrinden. İnsanların kalplerine şüphe ve tereddüt sokan gerek cinlerden gerek insanlardan"* (Hulusi, 2011: 748).

Göz değmesi haktır. Bir kimsenin kaderi geçmesi mümkün olsaydı onu göz (nazar) geçerd, "sizden gusletmeniz söylenirse gusledin (şayet biri bize gelir de nazar var, elini ayağını yıkayıp suyunu ver dese versin" (Gümüşhanevi, 2008: 315). Bu ifade de göz değmesinin etkisi anlatılmaktadır. Ayrıca kaderle olan ilişkisi de belirtilmiştir. Ayrıca Hz. Aişe (Ayşe'nin), Hz. Muhammed (s.a.v) yattığında (İhlas, Felak, Nas) surelerini okuyarak vücudunu sürdüğünü söylediği rivayet edilir. Yine onun hak ve gerçek olduğuna dair sünnetten de deliller vardır. Hz. Peygamber (s.a.v) sünnetinde göz değmesi anlamına gelen "nazar" kavramı nazarın insanları nasıl etkilediği, nazardan korunmak için neler yapılması gerektiği hakkında açık ve net bilgiler bulunmaktadır. Bu sebeple nazar konusunda en net ve en doğru bilgiyi bizlere

yukarıda değindiğimiz Hz. Peygamber (s.a.v)'in hadisi şerifleri vermektedir (Kuzey, 2007: 44). Çoğu insan nazar (göz değmesi) gibi hadiselerle şahit olmuştur ve halende devam etmektedir. Kimi zaman bu göz değmesini farkederek ve anırlar, ama kimi zaman da onu bilip anlayamazlar. İnsanların nazardan dolayı yaşadıkları olaylar, söylenenlerden çok daha fazlasıdır. Pek çok ölen insan var ki; onların neden öldükleri bilinmez. Yine pek çok sağlam insanlar da vardır ki, hastalanıp yatağa düşerler ancak hastalıklarının gerçek nedenini bilmezler. Hz. Muhammed'in (s.a.v) bununla ilgili bir hadisi vardır. “*Ümmetimden çoğu insan, kendi eceliyle ölümünden başka, nazardan (yani nazar değmesi sebebiyle) ölürlür* (Gümüşhanevi, 2008: 140).

### **1.6. Eski Medeniyetlerde ve İlahi Dinlerde Nazardan Korunma Yolları ve Uygulamalar**

İnanç olarak nazar ve nazar değmesi olayı yıllar öncesinden günümüze kadar devam etmiştir. Tüm toplumlarda kullanılan nazarlıkların başlangıç yeri Neolitik Çağ'a kadar dayanmaktadır. Girit'te, Malta'da, Kuzey Fransa'da, Aşağı Mısır'da ve Britanya'da balta şeklinde amuletler (nazarlıklar) kullanılmıştır. Araştırmalar sonucunda Eski Çağ'dan günümüze kadar geçen zamanlarda batıda ve doğuda nazar ve büyüün olumsuz etkilerine inanma vardır (Koşay, 1956: 86). Aynı zamanda Mısırlılar, Fenikeliler, Yunanlılar ve Romalılar uğursuz gözlerden korunmak için muska kullanmışlardır ( Westermarck, 1961: 10). Nazara karşı koruyucu bazı objelere inanılmıştır; örnek olarak amuletin doğduğu yerin Eski Babil ve Mısır olduğu, buradaki öldürülmüş hayvan dişlerinin, kemiklerinin, pençelerinin nazarlık(amulet) olarak kullanıldığı ve bunların ayakları üzerine bağlanarak taşındığı bilinmektedir (Örnek, 1966: 48). Ayrıca bugün kullanılmaya devam eden nazar boncuğunun tarihi M.Ö 3000-2500 yıllarına ait Sümer yerleşimlerinde ele geçen nazar boncuklarına dayanmaktadır (Akçora, 2013: 65).

Eski Mısır'da Hititler döneminden kalma farklı farklı nazar boncukları bulunmaktadır. Mısır Firavunu Tut-Enkh-Aman-un (Tutakkamun) British Museum ve Kahire Müzesi'nde gösterilen lapis lazuli taşlarından yapılan nazar boncukları sergilenmektedir. Fakat bu nazar boncukları, Firavun'un 18 yaşında iken ölmesine engel olamadı. Avrupa'da yaşayanlar bu boncuklara “Evil's Eye (kem göz)” adını verirler. Eski Mısır topluluklarında “Osiris'in Gücü” ve “Horus'un Gözü” olarak bilinen nesnelere nazarlık olarak kullanılmıştır. Bu sembollerin negatif durumlardan

uzaklaştırıldığını göstermektedir (Öcalan, 2010: 9).

Vurucu güç adı verilen nazar inancı Eski Çağ'dan gelen topluluklardan Sümerler, Babiller ve Eski Mısır inanışlarında sıklıkla kullanılmıştır. Bu topluluklarda yıllardır kullanılan nazar boncuklarının ana hammaddesi camdır. Camın geçmişi M.Ö 3000-2500 yıllarında Sümerler zamanına kadar gitmektedir. Nazar boncuklarındaki camlar tarihin derinlerinden izler taşımaktadır (Akçora, 2013: 11). Nazarlık hastalıklardan, kazalardan, belalardan ve musibetlerden insanları koruyan bir obje olarak günümüze kadar gelmiştir. Nazardan kaynaklı fiziksel hastalıkları olanlarında iyileştirme gücünün olduğu Yunanistan'da bahsedilmiştir. Yunanlıların genelde anneden kızına ve babadan oğluna geçen büyü ve dua ile ayin yaparlardı. Bu yöntemde hastaya içerisinde saç teli olan su içirilir ya da bardağın alt kısmına saç konurdu. Ayrıca suya karanfil çiçeğinin suyu da eklenir ve şifa veren kişi duasını okurken su ile hastanın alınına haç işareti yapılırdı. Hastanın sudan birkaç yudum alması ile ayin son bulurdu (Sheldrake, 2004: 265). Frederick Thomas Elworthy'nin nazarlık üzerine araştırmalarında, Yunanlılarda olduğu gibi, İrlanda hikâyelerinde de rastlanmaktadır. Nazarın etkisi her türlü canlı ve cansız varlıklara etki ettiği için geçiş zamanları kişiler daha çok evham yapmaya başlamışlardır. Özellikle doğum zamanı ve sonrasında anne ve babalar çocuklarını nazar ve kem gözlerden korumak için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Bunlara örnek olarak; bebeklere nazar boncuğu ve maşallah takılması, bebeğin kırkı çıkana kadar dışarı çıkarılmaması, misafir davet edilmemesi ve bebekleri severken onlara güzel sözcükler değil de çirkin, suratsız gibi duygularda yaklaşmışlardır (Çelik, 2003: 12). Her ülkenin farklı bir korunma tarzı vardır. Örneğin, Avrupa ülkelerinde nazara karşı çocuklara bazı yöntemler uygulanmıştır; Almanya'da çocuklara nazar değmemesi için, alınlarına insan pisliği sürülürdü. İtalyanlar çocukların içlerine giydikleri giysilerin ters olarak giydirilmesi, İngilizler ise, çocuklara genel olarak parlak değil de mat giysilerin giydirilmesine önem vermişlerdir ( Baykal Ertem, 2009: 16).

İslam'dan önceki toplumların yaşantıları gereği inanışları, becerileri ve uygulamaları nazara göre çeşitlendirilmektedir. Müslüman olan toplumlarda nazar boncukları kemik, tırnak ve diş gibi nesnelere takılması yasaktır. Fakat Hz. Muhammed (s.a.v), nazarlığa benzeyen nesnelere takarak hastalıklardan ve belalardan korunduğuna inanlara karşı çıkmış ve efsun yapmak, nazarlık takmak, kadınların kocalarını

kendilerine bağlamak için sihir ve büyü yapmak, şirk (Allah'a ortak koşmak) olarak belirtmiştir. Ayrıca, Hz. Muhammed (s.a.v)'in; cinlerden ve insanların nazarından korunmak için Nas ve Felak surelerini okuduğu bilinmektedir. Dini açıdan Müslüman olarak yaşayan toplumlarda "maşallah" sözü ne kadar da övülmek olarak kullanılsa da nazar içinde kullanıldığı bilinmektedir. Orta Çağ Avrupa'sında yaşayan toplumlarda bir ürün veya çocuklar övüldüğü zaman "tanrı izin verirse" veya "tanrı kutsasın" sözleri kullanılmaktadır (Kuşat, 2003: 27).

Büyü toplumları Eski Çağ'dan günümüze kadar geçen zaman içerisinde hemen hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır. Büyü ile birlikte tamamlayıcı nesnelere bu gibi durumlarda kullanılmıştır. Büyü yapılan kişi ya da yerin nazarlıklar ile birlikte kullanılması da aslında nazarlığın ne kadar etkili bir obje olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte insanlar arasında büyülerin ve nazarlıkların kullanılması genellikle deprem, sel, yangın gibi doğal afetlere karşı yapılan işlemlerdir. Müslüman dünyasının inandığı kitap olan Kur'an-ı Kerim'de nazara karşı tanrıya yakın olmanın gerektiğine inanılmıştır. Büyü ile ilgili yapılan bütün olgular İslamiyet'te ne kadar karşı çıkılsa da ülkemizde büyü sıklıkla kullanılmaktadır. Bir araştırmasında İnan, "sihir, efsun, tılsım, büyü gibi gerçek olmayan inançların Arapların Cahilliye Dönemi'nde kullanılan birçok batıl inanış olarak akıllara kazınan inançlar Türkistan'a kadar yayılmıştır. Eski Romalılar zehirlenmemek için üzerlerinde nazarlık taşımışlardır. İnan'ın "at nalı" uğurlu olmayı ifade eden olgusu İtalyanlar'da "mavi boncuk" nazarlığında Rumlardan Türklere gelmiştir. Ateşi seven İranlılar da tütsü ile tedavi çalışmaları olmuştur (İnan, 1976 : 203-205).

Türklerde meşe, melengiç, nar çiçeği, kuşburnu, iğde, ak diken böğürtlen, karaağaç, defne ve dut ağacı gibi bitkilerin Tanrı Kut'u (tanrı tarafından verilen görev) taşıdığına inanılmaktadır. Bundan dolayı bu ağaçlardan yapılan nazarlıklar kutlu olduğuna inanılır. Hatta korunma olsun diye evlerin bahçelerine bu ağaçlardan dikilir (Ergun, 2004: 321-323). Değişik türlerde nazardan korunma türleri vardır. Mesela Eski Türklerde efsane ve kutsal olarak bilinen kurdun, nazarlık olarak kullanılması koç gibi, koyun gibi hayvanlarında, hatta köpek kafataslarının da nazarlık olarak kullanılması yıllar öncesine dayanmaktadır (Şahin, 2011: 47).

## İKİNCİ BÖLÜM

### KAPADOKYA BÖLGESİ VE ÜRGÜP YÖRESİ'NİN COĞRAFYASI VE TARİHSEL SÜRECİ

#### 2.1. Kapadokya'nın Coğrafi Konumu

Kapadokya, Anadolu'nun belki de dünyanın en ilgi çekici, en büyüleyici topraklarıdır (Anonim, 2016: 10). Roma İmparatoru Augustus döneminde Antik Çağ tarihçisi Strabon'un 17 kitaplık "Geographika" adı verilen kitabında (Anadolu XII, XIII, XIV) ilk kez Kapadokya'nın coğrafi sınırlarına değindiği bilinmektedir. Strabon'a göre Kapadokya Bölgesi'nin sınırları güneyde Toros Dağları, batıda Aksaray, doğuda Malatya ve kuzeyde Doğu Karadeniz kıyılarına kadar ilerlemiştir. Bugün ise Kapadokya'yı bu sınırlar içerisinde kabul etmemiz imkansızdır; çünkü günümüzdeki Kapadokya sınırları siyasal sınırlarla değil, coğrafi özelliklerin gösterdiği kültür ve mimariyle bağlantılıdır. Erciyes ve Hasan Dağı'nın yamaçlarından sonra lavların meydana getirdiği bugünkü Kapadokya Bölgesi Nevşehir, Kayseri, Niğde, Aksaray ve Kırşehir illeri arasında kalan coğrafyayı simgelemektedir. Kapadokya Bölgesi'ni önemli kılan en büyük etken ise yanardağın oluşumuyla ilgili ortaya çıkan yapısal ürünlerdir. Turizm açısından en ilgi çeken ve "Çekirdek Kapadokya" adı verilen bölge Uçhisar, Göreme, Avanos, Ürgüp, Derinkuyu, Kaymaklı ve Ihlara'yı kapsayan alandır (Gülyaz, 2014: 5).

Kapadokya'nın sınırları her devir farklı olmuştur. Med, Pers, Hellenistik, Roma, Doğu Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde farklı sınırları olmuştur. Perslerin satraplık, Romalıların eyalet düzenlemelerinde farklı iller Kapadokya sınırlarında geçmiştir. Klasik antik yazarlar Doğu Karadeniz'i (Pontus Kappadokiası), (Pontus Cappadocia); Çorum, Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri illerini alan bölgeyse, bazen de komşu Amasya, Tokat, Sivas, Malatya, Kahramanmaraş illerini de içine alarak Büyük Kappadokia adını almıştır (Pekin, 2021: 21).



## 2.2. Kapadokya Adının Kökeni

Efsaneler ve kültür açısından çok zengin bir yer alan Kapadokya, adının nereden geldiğini konusunda bir gizem yaratması olmazsa olmazlardandır. Bazı tarihçiler birçok medeniyeti içinde barındırmış topraklara adını veren “Kapadokya” teriminin önce Medler sonrasında Persler tarafından kullanılan “Katpatuka” dan türediğini ve “Güzel Atlar Ülkesi” anlamında olduğunu söylerken bazıları ise Kızılırmak Nehri'nin bir kolu olan Kapadoks'tan (Cappadox Delice Çayı) türediği fikrini kabul etmiştir (Erdal, 2018: 39).

Pers Kralı Büyük Daryuş'un (Dareios, M.Ö 522-486) İran'da bulunan Bisutun (Behistun) Dağı yazıtında ilk kez Katpatuka terimiyle karşılaştırılmıştır. Büyük Daryuş Tanrısı Ahura Mazda'ya minnet duygusunu belirttiği bu yazıtında farklı diller olarak Farsça, Elamca ve Akadça dillerinde çivi yazısı ile hakimiyet kurdukları toplumları anlatırken üç dilde de Kaptuka terimi geçmiştir. Ahameniş Krallığı'nın büyük ve önemli kentlerinden olan Persepolis Antik kentinde taht salonunun (Apadana) doğu merdivenlerine yapılan kabartmalar içinde krala hediye veya vergi takdim eden halklar arasında atları ile birlikte Kapadokyalılar da bulunmuştur. İncil'de de (Yeni Anlaşma) Kapadokya sözcüğünden bahsedilmiştir (Pekin, 2021: 22). Bilge Umar ise bu terimin, bölgenin baş tanrısının (Hepat/Khepat) adından geldiğine ve “Khepat Halkının Yurdu” anlamına gelen Khepatukh sözcüğünden oluştuğunu söylemiştir. Ayrıca Bilge Umar bölgenin “Kapadoks Yeri” anlamında Kappadokkia olarak nitelendirdiğini söylemiştir (Umar, 1993: 378).

## 2.3. Kapadokya Bölgesi'nin Jeolojik Oluşumu

Torosların yükselmesi 60 milyon yıl öncesinde 3. Jeolojik devire denk gelmiştir. Milyonlarca yıl önce iç deniz olan bu topraklar zamanla değişmeye, kurumaya ve dünyanın şeklini almaya başlamıştır. Yanardağlar bugünkü Kapadokya'nın yüzey şekillerinin oluşmasına neden olmuştur. Bugün; Erciyes, Hasan Dağı ve bunların ortasındaki Güllü Dağ bölgeye lavlar püskürtmüştür. Bu yükselen lavlar sayesinde Kapadokya'nın coğrafi özelliği olan kayalık görünümünün temelleri atılmıştır. Dünyanın birçok yerinde volkanlar bulunmasına rağmen Kapadokya'da yaygın olan bu yer şekillerinin görünümünü, bölgenin sadece tarihi miras açısından da özgünlüğünü işaret etmektedir (Korat, 2012: 20). Lav püskürükleri, bölgedeki toprak renginde olan farklılıkların nedenidir. Rüzgârın şiddetiyle yanardağ külleri çok geniş

bir alana sıçrayarak üst üste gelmiş, yağmur sularının etkisiyle sertleşmiş ve bunlar tuf adı verilen sarı renkte olan Nevşehir taşını meydana getirmiştir. Sarı, kırmızı ve beyaz renkli toprakların oluşmasına neden olan bu küllerdir. Küller üst üste yığıldığında, küçük konilerden lav akıntıları küllerin üstünü kaplamıştır. Bu döngüyü sürekli yağın yağmurlarla dolu pluvial olarak adlandırılan bir dönem takip etmiş, rüzgâr ve sel suları topraklarla birlikte sürüklenerek Kızılırmak'a ulaşmış ve böylelikle Kapadokya silueti oluşmuştur (Korat, 2012: 20).

#### **2.4. Peri Bacalarının Oluşumu**

Milyonlarca yıl boyunca bölgedeki dağlar, zamanla soğuyan ve sertleşen sıcak lavlar püskürtmüştür. Daha sonra yeni püskürmeler başlamış ve toprak sayısız kuru lav katmanını kaplayan yeni bir katman oluşturmuştur. Esasında bir metal çubuk ile bile rahatlıkla oyulabilen lav tabakası rüzgâr, yağmur ve akarsuların etkisiyle şekil değiştirerek peribacalarının oluşumunu sağlamıştır. Bölgede yanardağların püskürttüğü kül, kum ve tüfler pastel renkli olup gözenekli bir dokudadır. Arazinin eğimine göre kıvrılarak ilerleyen akarsular, ilerledikçe bu yumuşak tuf tabakasını yontarak şekil vermeye başlamış ve rüzgârda su tarafından açılan bu yolu destekleyerek, birbirinden farklı binlerce doğal heykel oluşturmuştur. Arazinin bu bölümünde üst katman daha sert ve alt katmanlardan daha fazla olduğunda, konik gövdeler ve şapkalı baca şekilleri, diğer alanlarda şapkasız kaya oluşumları ortaya çıkarmıştır. Gözle görmek mümkün olmasa da peribacalarının oluşumu Kapadokya'da halen devam etmektedir. Doğa eskileri yok ederken yenilerininide üretmektedir. En yoğun peribacaları Ürgüp, Uçhisar, Avanos arasında olan vadilerdedir. Peribacalarının yanı sıra, vadi yamaçlarında yağmur sularının oluşturduğu ilginç kıvrımlar bölgeye özgüdür. Bu oluşumlar Uçhisar, Çavuşin, Güllüdere, Göreme, Mesken, Ortahisar, Kızılıçukur ve Pancarlı vadilerinde görülür (Anonim, 2016: 16).

#### **2.5. Kapadokya Bölgesi'nin Tarihçesi**

Bölge tarihsel olarak çeşitli medeniyetler için ticari ve sosyal bir durak ve İpek Yolu üzerinde vazgeçilmez bir buluşma noktası olmuştur. Kapadokya'da önemli izler bırakan en eski uygarlıklar, yerleşimi Paleolitik Dönem'e kadar uzanan Hititler'dir. Kültepe kazılarında bulunan çivi yazılı tabletler, bu topraklardaki yaşam hakkında önemli ipuçları veriyor. Hattiler ve Luviler bölgeye ilk yerleşen kavimler

olmuşlardır.. M.Ö. 3. yüzyılın sonlarında gelen Asurlular birçok koloni kurarak ticarete başlamışlar. M.Ö. 2. yüzyılın başlarında Hititler Anadolu'nun geniş bölgelerine yerleşerek Kapadokya'yı sınırlarına eklemişlerdir. M.Ö. 1. yüzyılın başlarında Hitit İmparatorluğu zayıflayarak bölgeden çekilmeye başlamış yerini Frigler, ardında Persler almıştır. Kapadokya'nın günümüzde kullanılan isminin tarihi Pers Dönemi'ne uzanmaktadır. M.Ö. 332'de Büyük İskender'e yenilen Perslerin yerini Kapadokya Krallığı almış ve I. Ariarates tahta çıkmıştır. M.Ö. 3. yüzyılda bölgeye giren Romalılar bu yeni devletin varlığını kabul etseler de aynı zaman da M.S 3. yüzyılda Anadolu'ya gelen Hristiyanlar da dini inançlarını korumak ve yaymak için Kapadokya'ya yerleşmişlerdir. Kapadokya'nın son kralının ölümünden sonra bölge, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmuştur.. M.S. 7. yüzyılda İslam'ın doğuşundan bu yana Arap orduları bölgedeki Hristiyanlara sayısız saldırı düzenlemiş, 11. yüzyıldan sonra Kapadokya Selçuklu Türklerinin eline geçmiş ve Müslümanlarla iç içe bir yaşam başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde geçen yüzyılları, 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti sonlandırmıştır. Kapadokya'ya yerleşen Hristiyan nüfusun yaşadığı yeraltı şehirlerinde ve manastırlarda birçok kilise inşa ederek Hristiyanlıkta önemli düşünce merkezleri oluşturmuşlardır. Toplumu yöneten din adamlarının bir kısmı aziz olmuş ve "Kapadokya'nın Babaları" olarak anılmıştır. Aksaray Nenizi'den Nazianzolu Aziz Eregorius, Nevşehir'den Nyssalı Aziz Eregorios ve Kayseri'den Caesare'lı Büyük Basileios bunlar arasındadır. Kapadokya kiliselerinin duvarlarına Bizans'ın en parlak dönemleri işlenmiştir. Kapadokya'nın doğa kadar önemli bir diğer özelliği de Hristiyanlar üzerinde bıraktığı izlerdir. M.S 3. yüzyılda Hristiyan toplulukları sayıca arttıkça, Roma İmparatorluğu'nun baskı kurması da gittikçe artmıştır.. Saklanmak ve kendilerini koruma altına almak için Kapadokya'nın oyularak veya kazılarak zorlamadan şekil alan volkanik kaya yapıları en iyi sığınma alanları olmuştur. Bu sebeple Hristiyanların yaşamlarını devam ettirmek, dinlerini korumak ve insanlara aktarmak için yer altında oyulmuş çok katlı kentlerde peribacalarında ve kayalarda yaşam alanı oluşturmuşlardır.

312 yılında isyanlar sonucunda Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüştür. Roma İmparatoru Konstantin M.S 313 yılında Hristiyanlığı kabul etmesi ile Kapadokya'da saklanarak yeraltında devam eden hayatına yeryüzünde devam etmeye başlamıştır. Valens'in İmparatorluğa geçtiği 371-372 yıllarında Kapadokya Krallığı bölünmeye

başlamış ve Kayseri (eski adı Caesare) I. Kapadokya Krallığı'nın Kemer Hisar'da (eski adı (Tyana) I. Kapadokya Krallığı'nın başkenti kabul edilmiştir. Doğu Roma İmparatoru Iustinianus ile başlayan Bizans'ın Altın Çağ'ı, Kapadokya'ya da yansımış ve kayalara oyulmuş şapellere muhteşem ikona sanatını bırakılmıştır. Müslüman halkla birlikte yaşamaya alışmış bir Hristiyan toplum, I. Dünya Savaşı'ndan sonra ve Lozan Antlaşması'nda kabul edilen kararlarla Kapadokya'yı terk etmek zorunda kalmışlardır (Anonim, 2016: 19-22).

## 2.6. Ürgüp ve Çevresinin Coğrafi Özellikleri



**Resim 3.1.** Ürgüp'ün genel görünümü (<https://images.app.goo.gl/UNtYzDiHyCgTiUaR6>)

38°24'-38°45° kuzey enlemleri ve 34°47'-35°08° doğu boylamları arasında olan Ürgüp, İç Anadolu Bölgesi'nde Orta Kızılırmak Havzası'nın en güney ucunda yer alır. İlçe 574 km<sup>2</sup> yüz ölçümündedir. Doğusunda Kayseri merkez İncesu ilçesi, batısında Nevşehir İli merkez ilçesi, kuzeyinde Nevşehir Avanos ilçesi ve güneybatısında Nevşehir İli Derinkuyu ilçesi, güneyinde Kayseri ili Yeşilhisar ilçesi ile sınırları vardır. Engelibeli bir arazide kurulan Ürgüp Nevşehir'in 20 km doğusundadır. Ürgüp'ün jeolojik yapısı, Kapadokya bölgesinin jeolojik yapısı iç ve volkanik akışın değerlendirilmesiyle farklı biçimlerde oyulan kayalar doğa harikasına dönüşmüştür. Doğal olayların yanı sıra Bizans Dönemi'nde Putperestlik karşıtı hareketin yaygınlaşması Hristiyanlığın başladığı dönemde bölgeye sığınan Hristiyanlar yumuşak kayaları oyup, şekil vererek içlerinde yaşamışlardır. Ürgüp ve

çevresinde yapı malzemesi olarak kullanılan tuf çok yumuşak ve açık renkte olup sarı Avanos taşına göre kırılğan ve dayanıksızdır. Farklı formlarda; konik, pramidal, silindirik ve kule biçimli peribacaları da mimariyi etkilemiş ve bu kayaların tüften oyulmasının kolaylığı bölgenin kaya mimarisini geliştirmiştir (Tavlaşoğlu, 2017: 7-8).

## 2.7. Ürgüp İlçesinin Tarihçesi

Ürgüp ismi Latince “Prokopios” anlamındadır. Ama bu Latince isim Ürgüp’ün asıl anlamında değildir. İsimden “Ios” eki çıkarıldığında gerçek anlama yaklaşır ve sözcükleri “Pireküp” ten türemiş ve zamanla değiştirilerek Ürgüp adını almıştır. Kapadokya bölgesi olarak bilinen Ürgüp, coğrafi özellikleri, peribacaları ile insanların yaşam alanı olmuş ve oyma kayalara yaptıkları freskler ile bugüne kadar yaşamış tüm uygarların izlerini taşıyarak önemli bir yere sahip olmuştur. Ürgüp tarihi kalıntılar açısından zengin bir yerleşim yeridir (Tavlaşoğlu, 2017: 7-9).

Ürgüp bölgesindeki en eski buluntular, ilk insanların mağaralarda topluca yaşadığı, arkeologlar tarafından Yontma Taş Çağ’ı olarak bilinen ve insanlık tarihinin en uzun dönemi olarak bilinen Paleolitik Dönem’e aittir. Paleolitik Çağ’a ait Ürgüp’ün Avla Dağı’nda yontma taş aletler ortaya çıkmıştır. Bu aletlerin içinde en ilgi çeken bazalttan yapıldığı düşünülen iki yüzeyli el baltasıdır. Ayrıca Avla Dağı’ı mevkiinde Neolitik Dönem’e ait mızrak uçları bulunmuştur. Avla Dağı’nın buluntuları, Kapadokya bölgesinde Paleolitik Çağ ile ilgili ilk ve tek buluntu olması nedeniyle önemlidir. Ürgüp’ün Ayvalı köyünde Neolitik Çağ’a ait obsidiyenden yapılmış taş yongalar bulunmuştur. İlk Çağ buluntuları Ürgüp’e bağlı köylerin hemen hemen hepsinde saptanmıştır. Neolitik Dönem’den başlayan buluntular Asur Ticaret Kolonileri Çağ’ı, Hititler ve Romalılara kadar gitmektedir (İşçen, 2011: 16). Roma Dönem’i kalıntıları Ürgüp yöresinde fazlaca karşımıza çıkmaktadır. Şahinefendi köyündeki Sobesos Antik kentinden kazılan Geç Roma Dönemi’ne ait mimari kompleksi, Ürgüp’ün Roma Dönemi’ni ortaya koyacak nitelikte olup, Ürgüp’te Roma Dönemi’ne ait mezar yapılarına da sıklıkla rastlanmaktadır. Anıt mezarlara en güzel örnekleri Ürgüp’e bağlı Karain köyü, Mazı köyü, Akköy, Ayvalı köyü, Karlık köyü ve Yeşilöz köyünde görmekteyiz. Roma Dönemi’nde İran’ı yöneten Sasani Devleti Kapadokya bölgesine saldırmış ve 220, 257 ve 267 yıllarında üç kez Ürgüp’ü hakimiyetleri altına almıştır (İşçen, 2011: 16).

Ürgüp bölgesi avantajlı bir coğrafi konuma ve güzel bir doğa manzarasına sahiptir. Birçok medeniyeti taşımış ve birçok savaşa neden olmuş bir yerleşimdir. Ürgüp en parlak dönemini Komutan I. Ariarrathes zamanında yaşamıştır. Bu komutan M.Ö 323 yılında Kapadokya Krallığı'nı kurarak bağımsızlığını ilan etmiştir. M.Ö 27'de Romalıların saldırısına uğramış olan Kapadokya Krallığı aynı yıl Roma İmparatorluğu'nun eyaleti olmuştur (Oflaz, 2012: 359-361). Ürgüp en eski yazılı belgede 'H. Prokopios' olarak geçmektedir. 'H. Prokopios', onuncu yüzyılda Kayseri'ye bağlı olan bir piskoposluktur. 8. ve 13. yüzyılda inşa edilmiş kiliselerden Ürgüp'ün bu konumunu yıllarca koruduğunu anlıyoruz (İşçen, 2011: 16).

Türklerin Anadolu'ya girmeleri ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu sırasında Alparslan'ın komutanlarından Emir Afşin Bey Kapadokya bölgesini kontrolü altına aldı. Ürgüp'te bu dönemde Selçuklu hakimiyetine girmiştir. Bölgedeki Selçuklu hakimiyetini Karamanoğulları, İlhanlılar ve onların vasalları için bir bağımsızlık dönemi izlemiştir. Bu dönemde Ürgüp'te önemli birçok yapı inşa edilmiştir. Yapıların en önemlisi Tarihi İpek Yolu üzerinde olan ve 1350 yılında Taşkın Paşa tarafından inşa edilen Taşkınpaşa Külliyesi'dir. Cami-i Kebir'de Ürgüp'te yer alan önemli yapılardandır. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde 1515 yılında Yavuz Sultan Selim zamanında Ürgüp ve çevresi Osmanlı egemenliğine girmiştir. Ürgüp'ün Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine girmesiyle Ürgüp'le ilgili düzenli yazılı kayıtlar oluşturulmuştur. 1476 yılında Karaman Eyaleti'ne bağlı olan Ürgüp, 1518 yılında Niğde Sancağı'na bağlanmıştır. Lale Devri'ne kadar Ürgüp "Kadılar Kenti" olarak tanınmıştır. Ürgüp Kadılığı önce Konya daha sonra Niğde vilayetlerine bağlanmış ve önemini 18. yüzyıla kadar sürdürmüştür. Nevşehirli Damat İbrahim Paşa doğduğu yer olan Muşkara köyünü il merkezi yapmak için Ürgüp'teki Kadılık makamını Nevşehir olarak adlandırdığı Muşraka'ya getirmiştir. Bu olaydan sonra Ürgüp geri planda kalarak önemini yitirmiştir. Damat İbrahim Paşa önemini yitirildiği düşünülen Ürgüp'e su getirmek amacıyla Nevşehir'in Kavak köyünden 15-20 km uzunluğunda yeraltından tünel açtırarak su kanalı açtırmıştır. Bununla birlikte kitabeleri dönemin en bilinen hattatlarına yazdırılmış on tane çeşme inşa ederek Ürgüp'ün su sorununu çözüme kavuşturmuştur (İşçen, 2011: 17-18).

Kurtuluş savaşında Ürgüp işgalci devletlerin istediği bölgelerden biri olmadığı için savaşta yer almamasına rağmen savaşa destek olarak bölgesinden asker gönderip,

şehit vermiştir. 1919'da yapılan Sivas Kongresi'ne Dellalzade Hacı Osman Efendi Nevşehir delegesi olarak yer almıştır. Meclis'ten sonra bu kişinin Müdafa-i Hukuk Cemiyetini örgütlediği öğrenilmiştir.. Ama Mustafa Kemal'in Sivas'ta olduğu sırada Ürgüp'te 156 atlı askerin Kuvayı Milliye'ye dahil olduğu kayıtlara geçmiştir. Ürgüp'teki Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin başkanı Esat Bey'dir. Mustafa Kemal Anadolu'nun hepsine halkı Kuvayı Milliye'ye katılmasını davet eden telgraflar iletmiştir. Esat Bey Ürgüp'e gelen telgrafi Büyük Cami'de okumuştur. Ama Ürgüp'te yıllarca barış içinde yaşamış olan Rumlar o yıllarda Türklere karşı doldurulmuş ve sorun çıkarmaya başlamışlardır. Esat Bey telgrafi okuduktan sonra Rum heyeti Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nde asılan Türk bayrağının indirilmesinde ısrar etmişlerdir. Bayrağın inmemesi durumunda Yunan taburunu çağırarak tehdit etmişlerdir. Bu olayın üzerine Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından Subay Veli Gökten'in 'Alnının ortasına kurşun yemek isteyen gelip o bayrağı indirir' sözleri kayıtlara geçmiştir (İşçen, 2011: 20-21). Kurtuluş Savaşı'ndan sonra işgalciler Anadolu topraklarından gönderilmişlerdir. Savaş bitince taraflar arasında imzalanan Lozan Anlaşması ile Türkiye'nin bugünkü sınırları çizilmiştir. 1923 Lozan Anlaşması'nda yer alan kararlardan biri de "Nüfus Mübadelesi"dir. Nüfus Mübadelesi kararıyla Anadolu'da Türklerle yüzyıllarca barış ve uyum içinde yaşamış Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'da yaşamış Türkler ise Türkiye'ye göç ettirilmiştir. Mübadelenin en çarpıcı yanı insanların yerinden edilmesi, Türkiye'den Yunanistan'a gönderilen Rumların Yunanca bilmemesi, Yunanistan Türkiye'ye gönderilen Türkler'inde Türkçe bilmemesidir. Bundan dolayı bu insanlar gittikleri yerde hep dışlanmışlardır. Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen Türklere "muhacir" demişlerdir. Muhacirin anlamı göçmendir. Muhacirlerin evlilik konusunda katı kuralları yıllarca devam etmiştir. Bu kural muhacirlerin kendi aralarında evlilik yapmasına neden olmuştur. Kapadokya Bölgesi'ne getirilen mübadillerin bir kısmı Ürgüp'e çoğunlukta Mustafapaşa kasabasına yerleştirilmiştir. Mübadele Ürgüp'ü ekonomik yönden çok etkilemiştir. Çünkü Ürgüp'te olan Rumlar sanat ehli kişilerdi. Rumların uğraştığı başlıca; meslekler marangozculuk, şarapçılık, terzilik ve fırıncılıktı. Rumların bölgeden ayrılmasıyla iş alanında ciddi aksaklıklar oluşmuştu. En sıkıntı yaşanan alan bağcılık, üzüm ve şarap imalatıyla ilgilidir. Osmanlı toplumundan bilindiği üzere, şarap yapımı azınlıkların kontrolündeydi. Bundan dolayı da bağcılığı Rumlar yürütüyordu. Rumlardan sonra bu alan Ürgüp'te yok oldu.

Rumların yerini alan Türkler bağcılık geleneğinden gelmedikleri için asırlık bağları yok ederek başka tarım ürünlerine yöneldiler. rgp'te bağcılık 1940'lı yıllardan itibaren devlet desteği yeniden kurulmuştur (İşçen, 2011: 21-22).





## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### ÜRGÜP YÖRESİNDE NAZAR İNANCI VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

#### 3.1.Ürgüp Yöresinde Nazarla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Bu tez çalışmasında Kapodakya'nın Ürgüp ilçesindeki nazar inancı araştırılmış olup, o yörede yaşayan bir kesimden nazara olan inançları hakkında bilgiler alınmıştır. Alınan bilgiler sonucunda, halkın nazarla ilgili inançları; yaş aralığına, cinsiyete, meslek grubu, eğitim durumu ve nazar inançlarının çeşidine göre yorumlanmıştır. Yöredeki halkın çoğunluğunun sorulara verdikleri cevaplarda nazar inancının varlığının halen devam ettiği ve nazara daha çok kadınların inandığı gözlemlenmiştir. Nazar inancı ve uygulamalarının kadınlarda daha etkin olduğu belirlenirken erkeklerin nazar ile ilgili düşüncelerinin daha yüzeysel olduğu tespit edilmiştir. Araştırma yapılan Ürgüp yöresinde yaşı 50 ve üstü olan insanların nazar inancının gençlere göre daha fazla olduğu elde edilen verilerle tespit edilmiştir. Nazardan korunmak için geçmişten günümüze gelen birçok uygulama yöntemlerinden de bahsedilmiştir. Nazarın ebeveynlerden geçen bir kültür olduğu ve kişilerin büyüklerinden gördüğü bu kültürleri hala günümüzde devam ettirdikleri gözlemlenmiştir..

Mesleki açıdan bakıldığında örneklem düzleminin emekli, çiftçi, esnaf, ev hanımı ve özel sektör çalışanından oluştuğu belirtilmiştir. Mülakata katılan kişilere aşağıda başlıklar halinde belirtilen sorular yöneltilmiş ve alınan cevaplar yorumlanmıştır. Bu soruları şu şekilde sıralandıracak olursak;

**Tablo 3.1.** Ürgüp ilçesinde yapılan mülakat/görüşme formu

<b>SORULAR</b>
1.Nazara inanıyor musunuz?
2. Size göre kimlere, neye nazar değer?
3.Yörenizde nazar ile ilgili halk inanışları nelerdir?
4.Yörenizde Nazar Değmesine Karşı Alınan Tedbirler Nelerdir?
5.Nazar Değdikten Sonra Nazarın Zararını Etkisiz Hale Getirmek için Uygulamalar ve İnanışlar Nelerdir?
6.Size birinin nazar değdirdiğini düşündünüz mü? Ne sıklıkla başınıza geliyor?
7. Nazardan korunmak için üzerinizde bir şey taşıyor musunuz? Örn; muska nazarlık nazar boncuğu vb. Size göre koruyuculuğu var mı?
8. Dini inancınız var mı? Nazardan korunmak için okuduğunuz dua var mı?
9. Evinizde ya da iş yerinizde nazardan korunmak için nazarlık kullanıyor musunuz? Örn; muska, at nalı, nazar boncuğu vb.
10. Gözleri renkli kişilerin nazarının değdiğine inanıyor musunuz? Böyle bir duruma şahit oldunuz mu?

### **3.2. Ürgüp Yöresinde Nazar İnanıcı**

Eski dönemlerden günümüze kadar hemen hemen her toplumda yaygın olan nazar inancı Ürgüp yöresinde de günlük hayatın içinde varlığını sürdürmektedir. Yörede nazar değdiğine inanılan kişinin aniden hastalanması, ateşi çıkması, yanaklarının al al olması, midesi bulanması nazar belirtileri olarak kabul edilir. İnsanlarda ve hayvanlarda da nazarın ölüme kadar götüreceği inancı yaygındır. Yaptığımız mülakat sonucunda da katılımcıların %86' sı nazara inanırken, %14' ü ise nazara inanmamaktadır.

### **3.3. Nazarın Değdiği Kişiler, Hayvanlar, Nesnelere**

Doğumdan olgunluğa kadar bebeklik, ergenlik, çocukluk, damatlık, gelinlik, malın mülkün, giydiğin kıyafet gibi akla gelebilecek her maddi ve manevi aşamada insanın nazarın hedefi olduğuna inanılmaktadır. Nazar da ilk akla gelen unsur "göz" olsa da nazarın nefisle, sözle bile etki edeceği inancı yaygındır.

Yörede kaynak kişilerle görüşmemiz doğrultusunda nazarın kimlere, nelere değdiği hakkında aldığımız bilgilere göre;

” Güzel, görkemli, bebeklere daha çok nazar değer” (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K19, K20, K21, K22, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K39, K40, K41, K42, K43, K45, K46, K47, K48, K49).

“Renkli gözlü bebeklere (mavi, yeşil, ela) daha çok nazar değer” (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K21, K22, K24, K25, K28, K34, K35, K42, K43, K45, K46, K47, K48, K49).

“Bebeğe nazar degeceğinden korkulduğu için bebeğin altı yabancının yanında açılmaz. Değiştirilmez” (K3, K4, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K19, K20, K21, K25, K30, K33, K34).

“Başkasının yanında bebek emzirilmez hem bebeğe nazar degeceğine hem de süte nazar degeceğine inanılır” (K3, K4, K5, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K19, K20, K21, K25)

Mustafapaşa kasabasında nazar ile ilgili aldığımız anlatı şöyledir;

*“Kızım küçükken emzirirken bir anda sütümün gittiğini farkettim. Kayınvalidemin annesi baktı göğüslerin çok şiş sütün var ama büyük ihtimal biri sana nazar etmiş ya emzirirken görmüş ya da göğüslerin büyük olduğu için bakmış ve büyük ihtimal bundan dolayı sütün gezmeye gitmiş nazar eden kişiyle birlikte dedi. En iyisi ben eskiden hamur yoğurulan teknelerde göğüsünü alıyım okuyum dedi sende on kapatıyorum onla birlikte orda kalsın diye niyet et göndercem onu ekmek teknesiyle dedi ve yaptım onu ve akşama sütüm geri geldi, damlamaya başladı göğüslerimden daha sonra kızım tuttu emdi bende çok şaşırđım.”*  
(K45)

“Bebeklere, çocuklara nazar değdiğinde sürekli ağlar, ateşlenir ve iştahı kapanır (K1, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K13, K15, K16, K21, K22, K24, K25, K28, K34, K42, K43, K46, K49).

*“Zeki, çalışkan çocuklara nazar değdiğine inanırım. Çünkü başımdan böyle bir olay geçti. Benim büyük oğlum çok çalışkan, kimseye saygısızlık etmeyen efendi bir çocuktu hiçbir rahatsızlığı yoktu. Çocuğum birden*

*hastalandı ateşler içinde yattı günlerce götürmediğimiz doktor kalmadı bir çare bulamadık. Sonra yavrum kekeme kaldı. Hocaya götürdük, birileri nazar etmiş geçmesi zaman alır dedi. Şimdi düzeldi sayılır ama eskisi gibi değil. Çocuğumun kendine güveni gitti. Allah'ım o nazar edenleri ateşlerde yaksın, onlar benim ciğerimi yaktı” (K14)*

“Gelinlere ve damatlara nazar degeceğine inanılır” (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K19, K20, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K39, K48, K49).

“Yeni alınan eve, arabaya nazar değer” (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K11, K12, K13, K14, K16, K17, K19, K20, K27, K28, K33, K48).

Malı mülkü çok olanlara, bağı ve bahçesi verimli, büyük olanlara nazar değer (K1, K2, K5, K8, K9, K16, K34).

İnsanlara hitap eden ve cezbeden bütün güzel şeyler görünürde olduğu için kıskanılır ve kem gözlerle maruz kalırlar ( Baykal Ertem, 2009: 23).

*“Göğüsü büyük ineklere, sütü çok ve verimli olan hayvanlara nazar değer”. (K1, K4, K5, K7, K8, K11, K17).*

Alınan cevaplara göre %100 oranında yeni doğan bebeklere nazar değdiğine inanılmaktadır. Çocuklar zayıf yapıda olup ve olaylardan çabuk etkilendikleri için nazarı en çok çeken kişilerdir. Nazarın iki nedenden kaynaklandığına inanılır. Birincisi aşırı derecede düşmanlık, ikincisi ise herhangi birşeyi çok beğenmek hasetle bakmak ve çok kıskanmaktır. Çocukların ebeveynlerinin, (anneanne, babaanne, dede) gibi yakınlarının aşırı sevgiden, hayranlık dolu bakışlarından dolayı nazara geleceğine inandıkları için çocukları severken hoş ve güzel sözler yerine “çirkin”, “pis çocuk”, “boklu” gibi kötuleyici kavramlarla sevilir. Hatta “maşallah” kelimesini kullanarak ve bu kelimeye “tü, tü...” diyerek tükürmüş gibi yapılır. Bu davranışlar ve sözlerle kem gözlerin kötü etkisini yok etmek amaçlanmıştır. Daha açık ve tehdit içerikli sözlerinde nazarı önleyen çarelerden olduğu düşünülür. Örneğin;” Elemtere fiş, kem gözlerle şiş “sözü gibi (Boratav, 1973: 105).

### **3.4. Nazar İle İlgili Halk İnanışları**

Ürgüp yöresinde içinde kötülük olan kişilerin kıskandıkları, kötülükle baktıkları canlı ya da cansız herşeye nazar değdirileceğine inanılır (Öger, 2007: 1561).

“Nazara uğrama”, “nazar değmesi”, “göze gelme”, “göz değmesi” gibi kavramlarla tanımlanan nazar inancı Ürgüp yöresinde oldukça yaygındır. Yörede yaşayan yerlilerin başına gelen her kötü şeyin, yaşanan olumsuzlukların nazardan geldiğine inanılıyor. Hatta çoğu kaynak kişinin ortak inancı şöyledir:

“Nazar deveyi kazana, insanı mezara sokar” (K1, K2, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K15, K16, K17, K19, K20, K21, K22, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K39, K40, K41, K42, K43, K45, K46, K47, K48, K49).

Nazarın değdiğine inanılan yöredeki diğer yaygın inanış ise ya gözle ya da sözle gerçekleşmesidir. Kıskançlık ve haset gibi olumsuz duyguları kapsayan gözle nazar kişinin karşısındaki herhangi bir şeye art niyetli ve kötü bakması sonucunda gerçekleşir. (K3, K13, K14, K17, K19, K20, K21, K24, K26, K32, K33, K35, K37, K41, K42, K46, K47).

Çoğunlukla nazarın kişinin gördüğü herhangi bir insan, canlı veya nesnede gördüğü anda gerçekleşiyor olması göz ve nazar arasında direk bir bağlantı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu sebeple nazarı ortaya çıkaran en önemli obje göz olarak kabul edilir. “Kem gözü olanın gözü çıksın” gibi halk arasında yaygın olarak dile getirilen beddua ve dualar nazar inancında gözün ne denli etkili olduğunu göstermektedir.

Nazar gücünün etkisini göstermede tesirli olan bir diğer unsur da sözdür. Sözün etkili olduğu nazarda kişinin beğenisini ve imrenmesini dille belirtmesi gerekir. Hem kötü göz hem de beğeni içeren sözün daha çok etkili olduğuna inanılır. Toplumda bu tarz bir nazarın varlığı “göze mi geldin, söze mi geldin?” ifadeleriyle dile getirilir.

Nazarın yörede birçok olumsuz olaya neden olacağı kanaati yaygındır. Mülakata katılan kişilerin verdiği bilgilere göre; halsizlik, çok sık esneme, uykusuzluk, göz yaşarması ve kişinin durgunlaşması en sık görülen nazar değmesi belirtileridir.

Ayrıca bol süt veren ineğin sütünün kesilmesi, verimi fazla olan meyve ağaçlarının kurumması, bebeklerin sürekli ağlaması, iyi giden işlerin bozulması ve nedensiz ani ölümler gibi olumsuz durumlar nazara yorulmaktadır.

Ürgüp’te yaşayan Mustafa Temur yaşadığı nazarla ilgili olayı şöyle aktarmaktadır:

*“Oğlum üniversite sınavında Ürgüp’te Türkiye 27. si oldu ve Hukuk fakültesini kazandı. Çok sevindik, gururlandık. Sürekli fotoğraflarını çekip afişlerde yayınladılar. Annesiyle benimle röportajlar yapıldı.*

*Oğlum üniversiteye başladıktan sonra aniden eşimi kaybettik. Nazara geldiğimizi düşünüyoruz ve buda acı bir şekilde eşimden çıktı. Zaman zaman kendi kendime söylerim keşke bu kadar herzeyi göz önünde yaşamasaydık belki her şey farklı olurdu” (K1).*

Yöre insanına göre nazarı en çok değen kişilerin fiziki özellikleri topal, bodur-kısa boylu ve seyrek dişlidir (K1, K9, K22).

Nazarının kesin değdiği bilinen çatık kaşlı insanların kötü niyetli ve kıskanç kişiler olarak tanındığı ifade edilebilir. Kıskançlığın ve haset duygusunun nazarın oluşmasında önemli ve etkin bir rolü vardır. Haset duygusunun araştırma esnasında da nazarı oluşturmada önemli olduğu kaynak kişilerce belirtilmiştir.

Bu konuyla ilgili bazı kaynak kişilerin anlatılarına yer verilmiştir.

*“Kızımın saçları çok parlak ve gürdü. Komşumun kızınında saçları cılız ve cansızdı. Sürekli her ortamda kızımın saçlarından bahsedip kendi ağzıyla kıskandığını dile getiriyordu. Aniden kızımın saçları dökülmeye başladı nerdeyse kel kalacaktı. Kızıma o komşunun nazarı değdi” (K13).*

*“Bundan 20 yıl önce bir akrabamız, kızının bir yaş doğum gününü kutladı o zamanın şartlarıyla çok güzel bir doğum günü yaptı. Kızı da çok güzeldi. Fakat gecesine kızı ateşlenmiş doktora götürmüşler fayda etmemiş sonra hocaya götürüp okutmuşlar ama 2 gün sonra yavrucak öldü. Nazara geldi” (K8).*

*“Kaynanamla birlikte pekmez kaynatıyorduk. Kem gözlü bir komşumuz vardı o geldi ne güzel kaynıyor öyle kıvamı çok güzel dedi gitti pekmez su oldu taşıtı resmen nazar etti” (K19).*

Nazar inancına dayanarak, bazı insanlarda, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, ailelere, mala hatta cansız nesnelere zarar verebilecek ve gözlerden dışarı çıkabilen şaşırtıcı ve bazen öldürücü bir gücün olduğuna inanılır (Örnek, 2000: 169).

Nazarla ilgili bu yaygın inanç ve uygulamalar, akılcı düşüncenin antitezi olarak insanların dikkatine sunulmakta ve insanların düşünce tarzına yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen toplumsal gerçekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede nazarla ilgili halkın dile getirdiği bazı cümleler;

*“Mezarın dörtte üçü nazardan biride ecelle ölürmüş”*

*“Bir bakış bazen şifa, bazen de zehirli bir ok olur”.*

Çocukların fiziksel ve zihinsel olarak ilk ve en hassas dönemlerini yaşamaları ve dolayısıyla hassas bir yapıya sahip olmaları onları nazara karşı oldukça hassas bir konuma sokmaktadır.

Bölgede nazar eden insanlar yöre halkı tarafından iyi bilinir. Zararlı ve delici bakışlarının bir kişiye, verimi iyi olan hayvana veya mala yöneltilmesinin onları olumsuz etkileyeceği sıklıkla vurgulanır. Bir eşyanın veya nesnenin kırılması, bozulması, insan veya hayvanın aniden ölmesi bu etkilerin görünmesi pek çok anlatımda gözlemlenmiştir.

Kaynak kişilerden aldığımız bilgiler doğrultusunda nazar ile ilgili diğer halk inanışlarını şöyle sıralandırabiliriz;

Evde yere düşen tabak veya bardak kırılırsa o evden nazar çıktığına inanılır **(K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K15, K16, K17, K19, K20, K30, K32, K33, K34, K35 K49)**.

Anne bebeğini kalabalık bir ortamda emzirirse ve sonrasında bebek sütten kesilirse bebeğe nazar değdiğine inanılır **(K3, K4, K8, K13, K14, K19, K35)**.

Aynı şekilde anne bebeği toplum içinde emzirirse ve sütü azalırsa anneye nazar değdiğine inanılır **(K3, K4, K8, K13, K14, K19, K35)**.

*“Anne bebeğini emzirmeyi bırakıp sonra tekrar bebeği emzirmeye başlarsa o bebeğin kem gözlü olacağına, baktığı herşeye nazar edeceğine inanılır” **(K4, K5, K9, K34, K45)**.*

Sobadan köz alınıp sıcak su ile dolu kabın içerisine önce nazar değdiğine inanılan kişinin ismi söylenerek köz atılırsa ve köz kabın dibine çökerse o kişiye nazar değdiğine inanılır **(K5)**.

Yörede kara damak olarak adlandırılan kişilerin nazarının değdiğine inanılır **(K4, K13)**.

Açılıp kapanan bıçağı alıp aile üyeleri için (anne, baba, çocuk, gelin, damat) nazara gelmemeleri için niyet edip bilinen bütün sureleri okuyup bıçağı kapatıp bir daha

açmamak üzere kimsenin bulamayacağı bir yere saklayınca bir daha o kişilere nazar değmeyeceğine inanılır (K5).

Nazar eden kişi biliniyorsa onun kıyafetinden habersizce bir parça alınıp yakıldıktan sonra koklanırsa nazarın yok olacağına inanılır (K4, K7, K8, K11, K12, K17, K26, K28, K30).

Bunlarla ilgili yöre halkının anlatıları:

*“Dereler mahallesinde akrabam beni aradı Mehmet inek sağdırmıyor hanımı tepiyor dedi. Yan komşuları sütü çok iyi diyerek ineğe nazar etmiş. Sonra gittim bana açılıp kapanan bıçak getirin dedim okuyup nazar edenin ağzını kapattım diyerek bıçağı kapattım sonra akrabaya al bunu sakla ve bir daha açma dedim. Ertesi gün hanımla kahvaltı yaparken akraba geldi eline sağlık Mehmet dedi inek sağmaya başladı artık tepmiyor hanımı dedi (K5).*



**Resim 3.2.** Kaynak kişinin bahsettiği bıçak

Akçaören köyünde görüştüğümüz kaynak kişiden nazar için aldığımız bilgiler şöyledir;

*“Gördüğüm kişiye dikkatlice bakınca nazar var mı yok mu bilirim. Eğer esnersem nazar vardır. Esnerken ağzım kapanırsa kadının nazarı eğer ağzım kapanmazsa erkek nazarı değmiştir. Nazar değen kişiler bana gelir. Babaannemden el aldım (ocak geleneği). Nazar değen birine okuduğum zaman onun nazarının etkisi bana geçiyor başım çok ağrıyor ve bunu yok etmek için karşı tarafın bana para vermesi gerekir (miktar*



önemli değil). Ama parayı cebime nazar değen kişinin koyması gerekiyor. Böylelikle ondanda, bendende nazar etkisi geçiyor”.



**Resim 3.3.** Belirtilen nazardan korunma inancının gerçekleşmesi

### **3.5. Nazar Değmesine Karşı Alınan Tedbirler**

Nazar, kıskançlık duygularından veya kişiye çok yakın birinin duyduğu sevgi ve hayranlık duygularından kaynaklanmaktadır. Nazarın olumsuz etkilerini gidermek ve etkisiz hale getirmek için yörede farklı uygulamalar yapılmaktadır (Öger, 2007: 1561).

Nazardan korunma yollarından en önemlisi dua etmektir. İnsanları, hayvanları, bitkileri, kısaca değerli olan her şeyi korumak için dua edilmektedir. Araştırmadan elde ettiğimiz bilgilere göre, insanların her durumda benimsedikleri yaklaşım “Allah’a yönelip ve her zaman dua etmek” tir. Mülakat sırasında kaynak kişilerden aldığımız verilere göre çoğu insan nazardan korunmak için Ayet’el Kürsü, Felak ve Nas Sure’lerini okumaktadır.

Ürgüp’te görüştüğümüz kaynak kişi nazardan korunmak için dua etmekle ilgili şu bilgileri aktarmıştır.

*“Ayet’el Kürsü, Nas ve Felak surelerinden sonra bildiğim bütün sureleri okuyup üzerime sürdüğüm zaman Allah’ım beni bütün kötülüklerden ve kem gözlerden korur. Çok şükür bu zamana kadarda başıma hiç kötü*

*birey gelmedi. Ben her zaman her şeyin başı dua olduğuna inanırım”*  
**(K34).**

Bu bölümde nazardan korunmak için alınan tedbirler insanlar, hayvanlar ve diğer nesnelere olarak alt başlık altında toplanmıştır.

### **3.5.1. İnsanların Nazardan Korunması İçin Alınan Tedbirler**

Ürgüp yöresinde yeni doğanlar başta olmak üzere çocukları nazardan korumak için önlemler alınmaktadır (Öger, 2007) Bunlar;

-Çocuğun omzuna nazar boncuğu takarak nazar engellenir **(K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K11, K15, K17, K18, K24, K25, K26, K27, K30, K32, K36, K37, K39, K42).**

-Çocuğun alınına kazan ya da soba karası sürülür **(K4, K5, K11, K15, K21, K24, K45).**

-Nazar değmemesi için yeni doğan bebeğin beşiğine yumurta konulur (K19).

-Durumu, işi iyi olanlara, görkemli, güzel çocuklara, boyu posuyla dikkat çeken hünerli genç kızlara, saygılı, terbiyeli gençlere “maşallah nazar değmez inşallah” sözünü kullanarak nazarı uzaklaştırmak **(K1, K2, K3, K4, K5, K7, K14, K15, K16, K17, K19, K20, K21, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K39, K40, K41, K42, K43, K45, K49).**

Maşallah kelimesinin insanları kem gözlerden ve kelimelerden koruduğuna inanılan, dini ve folklorik özelliklere sahip olduğu ve sıklıkla “Allah korusun” anlamına gelen “Tebarakkallah” veya “Barekallah” kelimesiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir (Keskin, 2008: 201).

Nazardan korunmak için ilk akla gelen ilk korunma şekli hiç şüphesiz nazarla karşılaşabilecek kişileri kem gözlü, nazar değdirdiği düşünülen kişilerden uzak tutmaktır. Yörede nazar degeceğine inanılan yeni doğmuş bebekler kırk çıkması bitinceye kadar toplum içine çıkarılmaz ve yüzü kimseye gösterilmez. Bu durum kaynak kişilerin verdiği cevap doğrultusunda “kem gözlerden korumak” olarak açıklanır.

Yörede “maşallah” kelimesini kullanan kişinin nazarının değmeyeceğine inanılır **(K1, K5, K7, K9, K11, K24, K29, K40, K42).** Çünkü maşallah kelimesi imrenme,

beğenme duygularını yansıtırken, kıskançlığın neden olduğu nazardan kişiyi veya diğer varlıkları korumaya yardımcı olur.

Nazar boncuğu halk arasında “göz boncuğu” ya da “mavi boncuk” olarak adlandırılır. Genellikle mavi olan ve göz şeklinde tasarlanan nazar boncuğu yeni doğan bebeklerin omzuna çoğu zaman iğde dalı parçası ile çatal iğne yardımıyla sabitlenir (K4, K5, K30).

Yaşlarına göre fiziki gelişimi önde olan çocukların genellikle gerçek yaşı söylenmez ya da büyük söylenir (K1, K5, K7, K8, K9, K20, K21, K27). Bunun amacı ise kem gözlü insanların kıskançlığını, hasetliğini önlemektir.

Güzel, gösterişli çocuklara nazar değmesin diye eski veya ters kıyafetler giydirilir (K13, K32, K35, K39). “Benim gelinim çocuklarına hep iç çamaşırlarını ters giydirirdi” (K9).

Çocukların, yetişkinlerin omzuna kaya tuzu şeklinde “şep(şap)” adında bir şey takılır. Eğer o şep parçalanırsa o kişinin üzerinde nazar olduğuna inanılır (K2, K3, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K19, K20, K21, K24, K25, K26, K27, K28, K29,42, K49).



Resim 3.4. Nazar için kullanılan “Şep” örneği

Nazardan korunmak için insanlar ya ceplerinde ya da bez parçası içinde “çörek otu” nu yanlarında taşırlar (K1, K2, K5, K9, K13, K20, K30).

Tanrı her şeyin üstündedir ne doğmuştur ne de doğurgandır, bu nedenle O’nu temsil eden kutsal ağaçta doğurmamalıdır, yani meyvesiz olmalıdır. Bu anlamda Türkler tarafından kutsal kabul edilen ağaçlar yaz kış yapraklarını dökmeyen, meyve vermeyen kayın, çınar, çam gibi ağaçlardır (Ergun, 2004: 195). Anadolu

coğrafyasındaki inancın değişmesiyle, meyve veren bir ağaç olmasına rağmen “iğde” de nazardan koruyan kutsal bir ağaç olarak kabul edilmiştir. Hatta Orta Anadolu köylerinde evler önünde yaşlı iğde ağaçlarının bulunduğu ve bu ağaçlar sayesinde insanların nazardan korunduğu savunulmaktadır. Kutsal kabul edilen iğde ağacı çevresinde hiçbir olumsuzluğun, kötülüğün var olmayacağı inancı vardır. Hiçbir zaman kurtlanmayan iğde ağacının güzel, hoş kokusuyla iyi olan, güzel olan şeyleri getireceğine, dikenleriyle de olumsuzları, kötülükleri göndereceğine inanılmaktadır (Ergun, 2004: 367).

İğde ağacı dalından bir delik açılarak çatal iğne ile çocukların, yetişkinlerin omzuna takılır (**K1, K2, K3, K4, K5, K14, K15, K16, K25, K26, K27, K28, K2, K35, K36, K37, K39, K40, K41, K43**).

Bazen de mavi bir bezin içine sarımsağın altı, çörek otu, iğde ağacı parçası bağlanıp, bebeğe, çocuğa herkese takılır. Böylelikle nazarı kestiğine inanılır (**K1, K2, K3, K4, K5, K9, K11, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33**).

Yörede “çörek otu”. Tedavi edici ve doğal güzelliklerin yanında daha çok nazardan korunmak için kullanılmaktadır. Çörek otu bazen tek başına bazen de nazar kestiğini düşünölen diğer nesnelere (nazar bocuğu, at nalı, iğde dalı parçası gibi) kullanılır.

“Akçaören köyünden görüşme yaptığımız Mehmet Diri can çörek otu, eşeğin pisliği, sarımsağın alt kısmı bir çaputa bağlanıp bebeklerin beşiğine ya da omzuna takılarak nazara karşı tedbir aldıklarını ifade etmiştir” (**K5**).

Nazar değmesin diye bebeği, çocuğu tıpışlamak (hafif hafif omzuna dokunarak) “aslanım, koçum maşallah nazar değmesin inşallah” derler (**K17**).

Yörede bir kesiminde nazarı engellemek için üzerinde “çiğ nohut” taşıdığını dile getirdi (**K1, K17, K27**).

Nazar değmesin diye bebek doğduğunda at nalının üstünden atlatılırdı (**K19**).

Yaşlı teyzeler bebek ve çocukları severken nazar etmeyelim diye dillerini ısırırdı (**K19**).

Ürgüp’ün Mustafapaşa kasabasında yaşayan yerel halkın anlatısında çocuklara nazar değmesini engellemek için kilisede sıcak su ile yıkarlarmış. Eğer nazar değerse

kilisede mezar taşında yıkanınca bir haftada iyileşmezse nazardan öleceğine inanılmış (K27).

Nazardan etkilenen kişiyi korumak için ayakkabısının içine mavi bir bez yerleştirilir ve parmaklar yağa batırılarak beze dokunulur ve şu sözler tekrarlanır; “kara göz, yeşil göz, mavi göz, ak göz; bu kişiye kötü bakma göz” denilir ve bez parçası yakıldıktan sonra külleri şifa niyetiyle bir bardak suyla içilir (Aytaş, Turgut, 2022: 265).

Eğer kendi hayatınızda güzel şeyler olduysa, birine anlatırken hemen göğsünüze tükürün; bu hareket sizi nazardan korur (K26).

Çocuk ile bir yere gidildiğinde, çocuğa nazar değmesin diye eve geçince alınca tuz değdirilirdi (K26, K28, K30).

### **3.5.2. Hayvanları Nazardan Korumak İçin Yapılan Uygulamalar**

Hayvanlarla ilgili tüm bu uygulamaların kökenleri eski Türk inanışlarına dayanmaktadır. Bazı yerlerde nazarlık olarak asılan çeşitli hayvan unsurları, kült oluşturulan hayvanlara örnek teşkil etmekte ve İslam’ın ağırlıklı olarak yayıldığı Arap Yarımadası’nda çeşitli nazar adet ve uygulamalarında da kullanılmaktadır (Şahin: 2011, 49).

“Maşallah, Suphanallah” sözleri hayvanlar içinde sıkça kullanılır. Allah’ın tek olduğuna inanıldığı, Allah’ın her şeyin üzerinde olduğuna inanıldığından bu sözleri sürekli tekrar etmenin insanları, hayvanları, bitkileri kötülüklerden, hasetlikten, kıskançlıktan koruduğuna inanılır.

Hayvanlara nazar değmesin diye ahırın kapısına inek kafatası takılır (K1, K4, K5, K22, K29, K30, K33, K37, K40, K41, K42, K43). Bunu yapmakta ki amaç dikkati çekip kafatasına odaklanınca nazarı engellediğine inanılır.



**Resim 3.5.** Akköy de bir ahırın kapısında inek kafatası

Sarımsağın altı, çörek otu, iğde ağacı parçası bir beze bağlanıp nazar değmesini engellemek için büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara takılır **(K4, K5, K7, K8, K17, K22, K29, K30)**.

Nazar değmemesi için ineğin boynuzuna mavi boncuk takılır **(K5)**.

Hayvanlarda insanlar gibi kem gözlü insanlardan uzak tutulur, bu nedenle bol süt veren gösterişli hayvanlar herkese gösterilmez. Nazar eden insanların gördüğü hayvanların hastalanacağına, süttten kesileceğine ve hatta öleceğine inanılır **(K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K47, K48, K49)**.

Kırkı çıkana kadar buzağı, kuzu kimseye gösterilmez **(K2, K4, K5, K7, K8)**.

Bazı kaynak kişilerin nazar ile ilgili anlatıları şöyledir;

*“Avanos’tan Ürgüp’e değirmene tekerlek getiren biri kağnısına ve öküzlerine nazar değmesin diye tamamen soyunarak dikkati kendine çekmiş ve varacağı yere kadar çıplak gitmiş” **(K22)**.*

*“Köyde çeşmenin önü insan doluydu ineğimi otlattım sonra çeşmeden su içti ve ahıra götürdüm. İki saat sonra ineğim nazardan çatlayıp öldü” **(K9)**.*



*“Babaannemin koyunları varmış ve ikiz doğuruyormuş. Mahallede kem gözlü bir kadın varmış. Senin bu koyunlar hep mi ikiz doğuruyor demiş ve o gittikten sonra koyunun gözleri nazardan çıkmış ve ölmüş” (K24).*

### **3.5.3. Tarla, Bağ, Bahçe, Ev ve Diğer Nesnelere Nazardan Korunmak İçin Yapılan Uygulamalar**

İnsan kendisinde eksik gördüğü bazı etkenleri karşı tarafta gördüğü zaman kıskançlık ve haset dolu gözlerle baktığında o kişilere veya o kişilerin bağ, bahçe, tarla, ev ya da değerli eşyaları üzerinde olumsuz etki yaratabilir.

Ürgüp yöresinde ev, bağ, bahçe, tarla ve eşyaları koruma yolları ile ilgili kaynak kişilerden aldığımız bilgileri şöyledir;

Yörede “Kör keven” dikenini nazardan korunma yollarında hemen hemen her evin, bahçenin, iş yerinin bir köşesinde asılı durmaktadır. Nazarı kestiğine inanılan önemli bitkilerden biridir.

Evin girişine nazarı engellemek için kör keven dikenini asılır. Böylelikle dikkati bitkinin üstüne çekip kem gözleri evdekilerden korumak amaçlanıyor (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, KK27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K39, K43, K45, K46, K47, K48, K49).



**Resim 3.6.** Kör keven bitkisi



**Resim 3.7.** Kör keven dikenini bahçeyi koruması için

Nazar değmesin diye evlere, iş yerlerine “at nalı” asılır (**K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K19, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K36, K37, K44, K46, K47, K48, K49**).

Türkler için “at” geçmişten bu yana çok önemli bir yere sahiptir ve manevi yönüyle kutsal sayılmıştır. Bugün Ürgüp yöresinde birçok evlerin, işyerlerinin kapısında, duvarında at nalı nazarlık olarak kullanılmaktadır.

“At nallarını zaman zaman mavi boncuklarla süsleyerek evlerimizin girişine asarız ve nazardan korunduğumuza inanırız” (**K2, K3, K4, K8, K9, K11, K12, K13, K17, K19, K20, K21, K22**).



**Resim 3.8.** Nazar boncuğu örneği





**Resim 3.9.** At nalı örneği

Bazı evlerde kör keven dikeni, at nalı, nazar boncuğu ve inek boynuzu veya kafatasını birlikte asarlar (**K5, K25, K30**).



**Resim 3.10.** İnek boynuzu örneği

Evlerin önünde bulunan asma yapraklarının, tarla, bağ ve bahçelerin nazara uğramaması için genellikle inek, öküz kafatası asılır (**K1, K4, K5, K29, K30**). İşyerlerini, evleri nazar korumak için giriş kısımlarına nazar boncuğu asmak yaygındır (**K1, K2, K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K17, K19, K20, K21,**

K22, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K43, K45, K46, K47, K48, K49).



Resim 3.11. Nazar boncuğu örneği



Resim 3.12. Nazar boncuğu örneği





**Resim 3.13.** Nazar boncuğu örneği



**Resim 3.14.** Nazar boncuğu örneği

Göz şeklindeki nazar boncuğunun tasarımı, gözle temas eden nazarın göz ile etkisiz hale getirileceği fikrine dayanmaktadır (Bayar, 2020: 118). Nazar boncuğunun etkili olduğunu kanıtlayan kaynak kişinin bir anlatı örneği şöyledir:

*“Oğlumun düğününü yaptık dört dörtlük evinin eşyalarını dizdik. Benim eşimin ailesi çok kıskançtır, nasıl böyle ev dizdiler, nasıl aldılar herzeyi diye her yerde konuşuyorlarmış. Düğün olduktan sonra gelin kızı görmeye geldiler. Evde kocaman nazarlık asmıştım. Nasıl hasetle, kıskançlıkla baktularsa onlar gidince nazarlık düşüp ortadan ikiye ayrıldı” (K11).*



**Resim 3.15.** Nazar boncuğu örneği

Anadolu’da “üzerlik otu”nun en fazla kullanıldığı alan nazar inancı ve uygulamalarıdır. Üzerlik tohumları ip ve boncuklarla örülerek hem nazarlık olarak duvarlarda kullanılıyorken hemde bitki tohumları nazara karşı tütsüleme kullanılmaktadır. Üzerlik tohumları tütsülenirken ortaya çıkan kötü koku ve çıkardığı sesler yardımıyla kötü gözlerin etkisinin yok olacağı inancı yaygındır (Öcalan, 2010: 70)

Halk arasında dolaşan bir rivayete göre, Hz. Ali atını, alıç dikenine bağlamış, diken kopmuş; üzerliğe bağlamış ot atı olduğu yerde tutmuş. Bu sebeple Hz. Ali ona “Yüz er kadar hükmün olsun, beni arayan sende bulsun” demiş. Bitkinin adı oradan kalmıştır (Çelik, 1974: 179-180).



**Resim 3.16.** Nazar boncuğu örneği

Halk arasında yaygın inanca göre üzerlik otunun yetiştiği topraklar şehit kanıyla sulanmış topraklardır. Bu inanışta ki gerçeklik payıda şöyle açıklanmaktadır; üzerlik otu fosfatlı toprakları sevdiği için fosfatlı toprakların bol olduğu mezarlıklarda yetişir. Üzerlik bitkisi halk arasında “nazar otu” olarak bilinir.

Ürgüp yöresinde de kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre üzerlik tohumunu tütsüleme işlemi yaygındır.

*“Evimizi, ahırımızı bazen bağ ve bahçelerimizde tütsüleriz. Bir kaba bir tutam üzerlik otu bir tutam da tuz atarız hafif kolanya döküp yakarız. Sonra evimizin ahırımızın köşelerinden bütün her yere dumanını dolaştırırız. Tuz atma nedenide o çıkardığı seslerle kötülüklerin ve belaların defedildiği inancıdır. Üzerlik otu hem nazar değmeden önce hem de nazar değdikten sonra yapılan uygulamadır. Sonra şu tekerleme söylenir;*

*“Üzerliksin savasın,*

*Her dertlere devasın,*

*Atmış yetmiş*

*Tüm gelen gadayı belayı defetmiş.*



*Hazara huzara göz edenlerin gözleri bozara” (K4, K5, K30).*

“Üzerlik otunun koruyuculuğuna ve kötü gözleri uzaklaştırdığına olan inançtan dolayı evin dışına veya içine asılır Bazen süs eşyası olarakta vazoların içine konur. Evin dışına asılan üzerlik otunun ailenin koruyuculuğunu üstlendiğine inanılır.



**Resim 3.17.** Üzerlik örneği

### **3.6. Nazar Değdikten Sonra Nazarın Zararını Etkisiz Hale Getirmek İçin Uygulamalar**

Yörede insanlara, bitkilere, hayvanlara ve diğer nesnelere nazar değdikten sonra, nazarı etkisiz hale getirmek için farklı uygulamalar yapılmaktadır. Bunlar;

#### **3.6.1.Kurşun Dökme**

Nazara geldiğine inanılan kişi, hayvan veya cansız nesne için halk arasında uygulanan birtakım sağaltma yöntemleri vardır. Bu yöntemlerin en yaygını “kurşun dökme” yöntemidir.

Halk arasında yaygın bir uygulama olan kurşun dökme ile ilgili uygulamalar Şaman geleneğinden kalma bir uygulamadır. Bu ritüeli Şamanlar “kut dökme” anlamında “kut kuyma” olarak adlandırmışlardır. İnsana yapışan kötü ruhların varlığını etkisiz hale getirmeye yönelik “kut koyma” çok eskiden uygulanan sihir

kökenli bir ritüeldir (Çelik, 1974:156).

Şamanlardan günümüze gelen bu eski adeti devam ettiren kişiler dini bilgisi yeterince olmayan yaşlı kadınlardır. Yaşlı ve tecrübeli olan bu kadınlar ocaklı ve izinli olarak adlandırılırlar. Kurşun dökme işlemi bu kişiler tarafından gerçekleştirilir. Ocaklının anlamı, kurşun döken kişinin ailesinin çok önceden beri bu işle uğraşmış olmasıdır.

İzinli demek ise; kurşun dökme işlemi için ailesinde kendisinden önce kurşun döken kişiden izin almaktır. Bu ocaklık geleneği “el vermek” tabiriyle anadan kıza geçmektedir. Ocaklı ve izinli olmayanların kurşun dökemeyeceklerine, dökseler bile fayda sağlamayacağına inanılmıştır. Kurşun daha çok nazara uğrayan kişilere dökülür.

Kurşun dökmek için yer ve zaman çok önemlidir. Kurşunla birlikte bütün kötü ruhlarında yaşadığı yerden gitmesi amacıyla kişinin kendi evinde bu uygulamayı yaptırması daha faydalıdır. Zaman olarakta gündüz vakitlerinde öğleden önce ya da sonra namaz vakitleri arasında kurşun dökme işlemi yapılır. Akşamdan sonra veya gece dökülmez.

Kurşun dökmek kendine özgübir geleneği vardır. Bu işlem için bazı malzemeler gereklidir.

- Kurşunu eritecek bir kepçe
- Kişinin üstüne örtülecek bir çarşaf veya battaniye

Büyük bir elek veya süzgecin içine bakır bir kap yerleştirilir, onun içine de su doldurulup bir tane iğne atılır, yan kısımlarına ayna, tarak, bıçak, soğan, üzerine tuz dökülmüş ekmek parçası ve terlik ters bir şekilde yerleştirilir.

Kepçeye kurşun konulur ve kurşun ateşte eritilir. Nazar degen kişi yere oturtulur ve üzerine çarşaf örtülür. Elek kişinin ilk olarak başına getirilerek, elekte ki suyun içine besmele çekilerek erimiş kurşun dökülür. Ayrıca kurşun dökme sırasında kurşunun çıkardığı ses ile nazarın büyüklüğünde ölçülür ve bu sesle nazarın çıkacağı inancı da vardır.

Daha sonra kurşunun aldığı şekil kurşun döken kişi tarafından yorumlanır. İkinci olarak nazar degen kişi sırt üstü uzanıp üzerine çarşafı örter. Aynı işlem yani kurşun

kişinin göbek kısmına dökülür. Çıkan şekiller yorumlanır. Üçüncü olarak kişi tekrar çarşafı ayak kısmına örter ve kurşun ayaklara dökülür. Son olarak kurşun tekrar eritilerek evin kapısının önüne bir bardak su dökülerek eriyen kurşun oraya dökülür. Bu aşamalarda ki amaç nazarın tepeden başlayıp tırnaktan çıkıp gitmesidir. Asıl kurşun orada yorumlanır. Nazarlık olup olmadığı orada çıktığına inanılır. Daha sonra nazarlı kişi eleğin içinde ki soğanı bıçakla kesip bir çatının üstüne atar ve kurşun dökülen kaptaki sudan şifa niyetine bir yudum içer. Bu işlemlerden sonra ocağın üzerine “üzerlik” konulur ve nazar degen kişi yüzüne dumanı gelecek şekilde önünde durur. Kurşun döken kişi eliyle dumanı nazar degen kişinin yüzüne savururken şu tekerlemeyi söyler;

*“Üzerliksin savasın,*

*Her dertlere devasın,*

*Atmış yetmiş*

*Tüm gelen gadayı, belayı defetmiş.*

*Hazara huzara göz edenlerin gözleri bozara” (K30).*

Son olarak nazar degen kişi bir miktar para verir. Böylelikle bütün nazarın, kötülüğün gideceğine inanılır.



**Resim 3.18.** Kurşun dökmek için malzemeler





**Resim 3.19.** Kurşun eritme yöntemi



**Resim 3.20.** Kurşun dökme 1. aşama örneği



**Resim 3.21.** Kurşun döktükten sonra ortaya çıkan şekil örneği



**Resim 3.22.** Kurşun dökme 2. aşama örneği



**Resim 3.23.** Kurşun dökme 3. aşama örneği



**Resim 3.24.** Kurşun dökme son aşama örneği





**Resim 3.25.** Kurşun döktükten sonra üzerlik yakma örneği

### 3.6.2. Mum Dökme

Bu mum özel olarak arının peteğinden yapılır ve arı mumu olarak geçer. Öncelikle bir kalburun ya da eleğin içine bakır kap içinde su konulur, suyun içine maden para ve iğne atılır. Daha sonra kalburun içine soğan, sarımsak yerleştirilir. Nazar değen kişi yere oturtulur ve üzerine çarşaf örtülür. Ocakta tavada mum eritilir ve tek sefer olarak kişinin başına kalbur tutulur ve eriyen mum suya dökülür. Eğer mum göz göz olursa ,iğnede suyun üstüne çıkarsa nazar var demektir. Şifa için sudan içilir. Kabin içinde ki parada mum döken kişiye verilir **(K4)**.



**Resim 3.26.** Mum dökme örneği

### 3.6.3. Tütsüleme

Halk arasında nazar değen kişileri iyileştirmede kullanılan başka yöntem tütsü yakmaktır. Tütsü için genellikle üzerlik otu, tuz, çörek otu kullanılabilir.

Akköy 'de görüştüğümüz kaynak kişilerin verdiği bilgi şöyledir;

*“Közün üzerine biraz üzerlik üstünede tuz atarız nazar değen kişi çıkan dumanı koklar, tütsüyü sonrasında da evde dolaştırırız” (K4, K8, K9).*

Tütsü için genellikle üzerliğin kullanılması, dumanının bol olması ve tohumlarının yanarken çatlayıp ses çıkarmasından dolayıdır. Çıkan bu seslerle nazarı değen kişinin nazarının bozulacağına inanılmaktadır. Tütsüleme sırasında “hazara, huzara, göz edenlerin gözleri bozara” tekerlemesi söylenir. Bugün de özellikle kırsal çevrelerde çeşitli bitkilerin tütsüleme yoluyla nazarın tedavisinde ya da evin içinde ki kötü ruhların kovulmasında kullanıldığı görülmektedir.



**Resim 3.27.** Tütsüleme örneği

### 3.6.4. Afsunlama

Afsunlama işlemi nazar değen kişinin bir hocaya götürülerek üzerine dua okunmasıdır.

*“Nazar değen kişilerde genellikle halsizlik, baş ağrısı olur. Burada Havva teyzemiz vardır. Nazar ocağı derler okuyup hasta kişinin üstüne üfleyince ertesi güne hiçbir şeyi kalmaz” (K24).*

*“Köyümüzde kem gözlü olarak bilinen bir teyze var. Köye gittiğimde ne zaman onunla karşılaşsam bana nazarı değer. Baş ağrısı, halsizlik,*

yorgunluk gibi şeyler olur. Annem okuduğu zaman ağrım hafiflerdi”  
(K3).

### 3.6.5. Muska Yazdırmak

Muskalar sadece nazara karşı değil aynı zamanda her türlü kazadan beladan korunmak içinde kullanılır. Nazar muskası; küçük çocukları veya yetişkinleri nazardan korumak ya da nazarın etkisini yok etmek için yazılır. Yörede bunun için bir hocaya “nazar muskası” yazdırılır. Nazar muskası; Kuran’ı Kerim’den bir ayetin kâğıda yazıldıktan sonra üçgen şekline getirilerek yedi kat muşambaya sarılmasıyla hazırlanmaktadır. Yapılan muska bir bez kılıf içerisinde omuzda, boyunda taşınmaktadır.

“Çocuklar aniden hastalanınca ya da bebekler hiç durmadan ağlayınca nazar değiştiğine inanılır ve hocaya götürülür, muska yazdırılır” (K1, K3, K4, K8, K7, K8, K20, K27, K46, K47).

### 3.6.6. Nazar Değdikten Sonra Yapılan Diğer Uygulamalar

“Nazar eden kişi biliniyorsa o nazar eden kişinin kapısından (sürgülü ağaç kapı) bir parça ağaç alınıp yakılırdı. Böylece nazarın yok olduğuna inanılırdı” (K4).



Resim 3.28. K4 örneği

“Eğer nazar eden kişi biliniyorsa habersiz bir şekilde kıyafetinden bir parça alınıp yakılıp, dumanı koklanırsa nazarın etkisinin gideğine inanılır” (K20).

“Eğer nazar eden bilinirse, ayak bastığı topraktan alıp, suyun içine karıştırılıp içilirse nazarın geçeceğine inanılır” (K20).

“Değirme adında nazar hastalığı, mürekkepli kalemle yazılıp, üç Çarşamba okutulursa geçer” (K4).

### 3.7.Nazar Değmesi İle İlgili Yöre Halkının Anlatıları

Bu soru başlığı altında kaynak kişilerden aldığımız anlatılara yer verilmiştir.

“Nazar inancım oldukça fazla ve zaten nazar dinen de varlığı ispatlanmış bir durumdur. Başıma nazarla ilgili olduğumu düşündüğüm bir sürü olay gelmiştir. Bunlardan biri çocuğumla ilgili. Çocuğuma kim çok tatlı, Çok güzel derse o gece yüzünde vücudunda belirli kızarıklar oluşur. Ya da evime gelen biri evimde birşeyi çok beğenirse o gün evde mutlaka bir şey kırılır” (K36).

“Nazara inancım var ve nazarın daha çok inanan kişilere değdiğini düşünürüm. Bir gece önce evimde misafirlerim vardı. O gün eve bir kötü bir enerji bıraktıklarını düşünüyorum. Sabah kahvaltıya misafirim gelecekti ve seramik tavayı ocağa koymamdan 2 dakika sonra tava paramparça oldu. Bunun tamamen gelen kişilerin enerjisinden dolayı olduğunu düşünüyorum. Çünkü hayatımda bir seramik tavanın bu şekilde parçalandığı hiç duymamıştım. Hatta bir söz vardır nazar deveyi kazana insanı mezara götürür” (K39).

“Birgün tandırda ekmek ederken şalvarım sıyrılmış farkında değilim. Eltim ne güzel bacakların var bembeyaz dedi o günden beri bacaklarım ağrısı kesilmiyor, yürürken sanki protez bacak gibi çekemiyorum bacaklarımı eltimin nazarına geldim” (K21).

“Bahar temizliği yapıyorum camlarımı siliyorum komşuda çarşıdan geliyormuş. Dedi ki nasıl güzel silmişsin dışardan bakınca cam yok gibi duruyor. Sildim içeri girdim.10-15 dk. geçti geçmedi bir patlama sesi sanki biri bomba attı eve koştum girdim odaya cam patlamış. Boşuna dememişler “nazar devein kazana, insanı mezara sokar” diye” (K25).

“Alt komşum zayıf, minyon, göğsü hiç yok. Sürekli göğsüme övgüler yapıyordu. Ama kiskandığı belli oluyordu. Sonra göğüsüm kızardı,

yanmış gibi oldu şişti, kabardı. Doktora gittim. Kremler Verdi geçmedi. Nazar olduğunu söylediler. Tesadüfen bürgün bizde o komşum hırkasını unutmuş, bir parça aldım, yaktım ve dumanını kokladım. Ertesi gün çok oldum göğsümde hiçbir şey kalmamış. O günden sonra nazara daha fazla inanıyorum” (K20).

“Küçükken dilimi çok hareket ettiriyordum. Burnuma değdiriyordum. Sonra nazara gelmişim dilim tutuldu. Hoca muska yazdı” (K32).

“Birgün asma yapraklarımı topladım, yaprak sarıyorum. Sanırım komşu görmüş toplarken, geldi. Başladı konuşmaya o kadar çocukla nasıl yetiştiriyorsun, evin, barkın dört dörtlük, her işini beceriyorsun diye. Size yemin ediyorum o gitti sarmaları düdüklüye koydum, pişti hiç yapmayacağım bir şey havası almadan açmaya çalışmamla düdüklü patladı yüzüm ellerim hep yandı” (K13).

“Düğünümünden sonra arkadaşlarım ev görmeye geldiler. Herşeyi çok beğendiler. Mutfakta bir şeyler yiyecektik herkes masaya oturdu. Kayınvalidem çok güzel turşu yaptı hemen masaya koyayım dedim. Dolaptan almamla turşu şişesinin düşüp patlaması bir oldu bembeyaz halılarım, mutfağım mahvoldu gün evime nazar ettiler” (K25).

### **3.8. Nazardan Korunmak İçin Yöre Halkının Üzerinizde Taşdığı Nesnelere**

Verilen bilgilere göre üstlerinde en çok taşıdıkları nesnelere nazar boncuğu, şep ve çörek otudur. Mülakat sonucunda elde ettiğimiz verilere göre de %20'si üzerinde birşeyler taşıyor.

“Düğünümde annem gelinliğin iç tarafına bezin içinde çörekotu ve şep koyup dikmişti. Ertesi gün açtığımda şep paramparça olmuş. Babannem bak nazar sana uğramadan parçalanıp defolup gitmiş demişti” (K14).

### **3.9. Nazardan Korunmak İçin Okunan Dualar**

Araştırma sahamız olan Ürgüp yöresinde görüşme yaptığımız kaynak kişilerden elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda, nazardan korunmanın ya da nazarın etkisinden kurtulmanın en etkili yolun “Allah’a sığınarak”, dua etmek olduğu aktarılmıştır. Genellikle okunan dualar Felak, Nas, Fatıha Sureleri ve Ayet-el Kürsi'dir (K1, K2,



**K3, K4, K5, K7, K8, K9, K11, K12, K13, K14, K15, K16, K17, K19, K20, K21, K22, K24, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K32, K33, K34, K35, K36, K37, K39, K40, K41, K42, K43, K45, K46, K47, K48, K49).**

Yine kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre; nazar inancı atalardan gelen bir kültürdür ve bu kültüre göre kişilere nazar değdiğinde dua okunması gerektiği öngörülür. Bu duaların okunmasındaki anlam nazarla ilişkilendirilir.

Ayrıca dualara göre her şeyin üzerinde Allah'ın olduğu ve onun her şeyi koruyacağı inancı Müslümanlar arasında değişmez bir kabuldür.

*Başka bir örnekte “Yeni doğmuş çocukların baş ucuna Kur'an-ı Kerim” konur. Bu tedbirle çocuğun kem gözlerden korunacağına inanılır” (K30).*

*“Nazara karşı dualar okunurken hem okuyan kişi hem de okunan kişi esner. Esnemenin sıklığına, kısa veya uzun süreli olmasına göre nazarın şiddeti belirlenmeye çalışılır” (K5, K30).*

*“Nazara inanırım ve nazara karşı en etkili şey dua etmektir. Kuran'da Felak, Nas, Fatiha ve Ayetle kürsiyi mutlaka okurum, böylece kötü gözlerden korunuruz” (K1).*

### **3.10. Evde ya da İş Yerinde Nazardan Korunmak İçin kullanılan Nazarlıklar**

Evde ya da iş yerinde nazardan korunmak için kullanılan nazarlıkların başında nazar boncuğu gelmektedir. Nazarlık olarak kullanılan mavi boncuk bazen iğde dalı, at nalı, üzerlik veya kör keven bitkisiyle birlikte kullanılmaktadır. Nazarlık kullananların birçoğu da aynı zamanda kendilerine, ailelelerine, evlerine, hayatlarına nazar değdiklerine inandıklarında evlerinde ya da değen kişinin üzerinde üzerlik otu gezdirdiklerini dile getirmektedirler. Başka bir kesim ise evinin girişine at nalı çaktıkları zaman evde nazardan dolayı oluşabilecek sıkıntıları engellediklerini söylediler. 50 kişi ile yaptığımız mülakat sonucunda kişilerden %66' sını evinde veya iş yerinde nazarlık kullanmaktadır.

### **3.11. Gözleri Renkli Kişilerin Nazar Değdirğine İnanma Durumu**

Türk toplumu olarak geçmişten günümüze gelen mavi gözlülerin nazar değdirdiği söylemi oldukça yaygındır. Özellikle küçük bebeklere mavi gözlü kişiler baktığında hemen nazar boncuğu takılır ve nazar değdiğine inanılır. Yaptığımız araştırmalarda Ürgüp yöresinde ise yaygın olan söylemin bilinenin tam tersi olduğu



gözlemlenmiştir. Yöredeki halkın verdiği cevaplar doğrultusunda renkli gözlü kişilerin nazarının değdiği değil, bilakis renkli gözlü kişilere nazar değdiği inancının yaygın olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu soruya bütün katılımcılar hayır cevabını vermiştir.

**Tablo 4.1.** Araştırmaya ait bulgular

<b>Tema</b>	<b>Kategoriler</b>
Nazar İnancı	%84 İnanıyor, %16 İnanmıyor
Halkın nelere nazar değdiği ile ilgili düşüncesi	Güzel renkli gözlü bebeklere Gelinlere, damatlara Yeni alınan eve Malı mülkü çok olanlara
Nazar ile ilgili halk inanışları	İyi, güzel olan canlı ya da cansız herşeye nazar değdiğine inanılır.
Nazar değmesine karşı alınan tedbirler	Nazar boncuğu, üzerlik, kör keven bitkisi, at nalı, çörek otu, şep
Nazarın zararını etkisiz hale getirmek için yapılan uygulamalar	Kurşun dökme, mum dökme, tütsüleme, muska yazdırmak
Kendinize nazar değmesine olan inanç	%84
Nazardan korunmak için üzerinizde taşınan nesnelere	Nazar boncuğu, çörek otu, şep
Nazardan korunmak için okunan dualar	Nas Suresi, Felak Suresi, Ayetel Kürsi
Evinizde ya da işyerinizde nazarlık kullanımı	%66 kişi kullanıyor
Gözleri renkli kişilerin nazarının değdiği düşüncesi	Hayır

## SONUÇ

Günümüz toplumunda yaygın olan nazar inancı bilimsel araştırmalar neticesinde Neolitik Çağ'da en ilkel toplumlardan en gelişmiş toplumlara kadar uzanmaktadır. Hindulardan, Budistlere, Helenlerden, Romalıları, Yahudilerden, Müslümanlara kadar bu inanç bütün topluluklarda var olmuştur. Öyle ki tarih boyunca insanlar bazı fiziksel veya psikolojik rahatsızlıklarına bir açıklama bulamadıklarında, bunun temel nedeni olarak birinin kötü bakışlarından dolayı olduğuna ve bu bakışların çoğu zaman yıkıcı, hatta öldürücü gücünden kaynaklandığına inanmışlardır. Bahsi geçen olumsuzluklardan korunmak için çeşitli uygulamalar geliştirmişlerdir. Kapadokya Bölgesi'nin Ürgüp yöresinde yapılan araştırma nazarla ilgili çeşitli anlatılar ve nazarın negatif etkilerinden kurtulmak ve korunmak için geliştirilen birçok pratiğin Anadolu'nun pek çok yöresindeki uygulama ve inançlarıyla önemli ölçüde benzerlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. İnsanların hayatları üzerinde etkili olan inançların çoğu kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu inançlardan yaygın olanı ise "göze gelme", "nazar değmesi", "göz değmesi", "nazara gelme", "nazara uğrama" gibi kavramlarla ifade edilen nazar inancıdır. Günümüz toplumunda yaygın olan nazar inancı Neolitik Çağ'a kadar gitmektedir. Antik Çağ'dan bu yana hem Batı hem de Doğu toplumlarının büyüünün ve nazarın kötü etkilerine inandıkları ve bunlarla baş etmek için çeşitli önlemler aldıkları araştırmalardan bilinmektedir. Nazar inancıda her yörede olduğu gibi Ürgüp yöresinde de yaygın olarak görülür. Yöredeki insanlar her olumsuz olayı genellikle nazarla ilişkilendirir ve nazarın gözle veya sözle gerçekleştiğine inanılır. Gözle nazar, kişinin karşısındaki kişiye veya nesneye kıskançlık ve haset gibi olumsuzluk içeren art niyetli ve kötü bakışı ile gerçekleşir. Sözle nazar ise kişinin bir şeyi beğenmesini dille ifade etmesidir. Ürgüp ve çevresinde nazardan korunmak için öncelikle dua okumak, daha sonra nazar boncuğu takmak, yanında iğde ağacı dalı, üzerinde şep ve çörek otu taşımak, at nalı asmak, üzerlik otu asmak veya tütsülemek gibi uygulamalar yapılmaktadır. Nazarın olumsuz etkisinden kurtulmak için ise kurşun dökmek, mum dökmek, afsunlama, muska yazdırmak gibi uygulamaları benimsemişlerdir. Bunlar yöredeki insanların

hayatının bir parçası olmuştur. İnsanların çaresizliğinin, önüne geçemedikleri, nedenini bilemedikleri durumların oluşturduğu nazar inancı, geçmişten günümüze kadar her yaştan, her cinsiyetten, her eğitim durumundaki insanların inancı içinde az ya da çok yer almaktadır. Bugünün Batı ülkelerinde bile inanılan nazar olgusunun bu derece kuvvetli inanç sisteminde olmasından dolayı yüzlerce yıldır Türklerin de yaşantısında aynı canlılıkta var olmuştur.

Yaptığımız çalışmalar sonucunda yaşları, cinsiyetleri, meslekleri, eğitim durumları farklı 50 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Herkesin nazar ile ilgili düşünceleri alınmış ve bunlardan istatistiki olarak bahsedilmiştir.

Yapılan araştırmalar sonucunda katılımcıların demografik bilgilerine ait frekans analizleri incelendiğinde; katılımcıların %52' si kadın, %48'i erkek katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların %12'si esnaf, %34' ü özel sektör, %34' ü ev hanımı, %4'ü çiftçi, %16'sı ise emeklidir. Katılımcıların %18' i ilkokul, %14' ü ortaokul, %36' sı lise ve %32' si üniversite mezunudur. Ayrıca katılımcıların %86' sı nazara inanırken, %14' ü ise nazara inanmamaktadır. İnananların çoğunluğun kadınlardan oluştuğu ve nazar inancı ve uygulamalarının kadınlarda daha etkin olduğu belirlenirken erkeklerin nazar ile ilgili düşüncelerinin daha yüzeysel olduğu tespit edilmiştir. Araştırma yapılan Ürgüp yöresinde nazar inancının gençlere göre daha fazla olduğu ve nazardan korunmak için geçmişten günümüze gelen birçok uygulama yöntemlerinin olduğundan bahsedilmiştir. Nazarın ebeveynlerden geçen bir kültür olduğu ve kişilerin büyüklerinden gördüğü bu kültürleri günümüzde hâlâ devam ettirdikleri gözlemlenmiştir. İnsanın olaylar karşısında somut açıklamalar yapamaması ya da sorumluluğu başka birine aktarması gibi farklı nedenlerle varlığını sürdüren nazar, aynı nedenler geçerliliğini koruduğu sürece 21. yüzyılda olduğu gibi sonraki dönemlerde de eski ve yeni eklenen korunma ve uzaklaştırma pratikleri ile varlığını sürdürmeye devam edecektir.

## KAYNAKÇA

- Acıpayamlı O (1962) Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet Ve İnanmalar. *Dtef Dergisi* 20(1-2): 16.
- Akçora E (2013) Görece'de Nazar Boncuğu. *Akdeniz Sanat Dergisi* 6(11): 11- 65.
- Akpınarlı F (1987) Ankara İlinde Nazar ve Nazarlıklar.Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, El Sanatları Anabilim Dalı, Ankara: 8-13.
- Akpınarlı F (1996) Anadolu'da Nazar Ve Nazarlıklar. *I.Türk Halk Kültürü Araştırmaları Sonuçları Sempozyum Bildirileri*. Ankara, Aralık 22-23 : 59.
- Alp Ö K (2009) *Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş* (Eflatun Yayınları, Ankara): 38.
- Aksoy E (2022) "Kadeh Duası" Çevresinde Gelişen İnanışların Sanal Dünyadaki Yansımaları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 12(1): 113.
- Altanoğlu A (1999) *Düşüncenin Enerji Dönüşümü* ( Inkılap Yayınları, İstanbul): 29.
- Altuncu A (2011) Sümer Dini Tarihi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ: 26.
- Anonim (2016) *Kapadokya (Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri, Kırşehir)*. (Türsab Kültür Yayınları, İstanbul): 10-22.
- Arslan, A A (2007) *Orta Asya Türk Ve Amerika Kızılderili Şamanlarının Giysileri. Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü ( Öncü Basımevi, Ankara): 51-81.
- Artun E (2008a) *Halk Kültürü Araştırmaları*. (Kitabevi Yayınları, İstanbul): 14-15.
- Artun E (2008b) *Anonim Türk Halk Edebiyatı*. ( Nesri Kitabevi, İstanbul): 14- 21.
- Avcı H E (2019) *Dünya Uygarlıkları Tarihi*.
- Avcıoğlu D (1995) *Türklerin Tarihi*. (Tekin Yayınevi, İstanbul): 352-357.
- Aytaş S, Turgut N (2022) *Sinasos'tan Mustafapaşa'ya*. (Tezmer Yayıncılık, Kayseri): 265.
- Bahar H (2016) *Eskiçağ Uygarlıkları*. ( Kömen Yayınları, Konya): 36.
- Bayar M (2020) Şebinkarahisar ve Çevresinde Nazarla İlgili İnanç Ve Uygulamalar, *Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi* 8(22): 118.
- Baykal Ertem F (2009) Dokumalarda ve Takılarda Görülen Nazar Motifleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri

Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara: 16- 23.

Bayrı M H (1955) Nazar ve Nazarlıklar. *Türk Halk Bilimi Araştırmaları* (Ankara): 107-108.

Bayrı M H (1955) İstanbul Folkloru: Nazar Ve Nazarlık, *Türk Folklor Araştırmaları* 3(70): 108.

Berkli Y (2020) Eski Türk İnançlarında Tabiat Kültü: Erzurum Kazancı Örneği, *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 0(67): 445.

Boratav P N (1973) *100 Soruda Türk Folkloru* (Gerçek Yayınevi, İstanbul): 103-105.

Budak A (2020) 41 Kere Maşallah: Geleneksel Konut Mimarisinde Nazarlık Olarak Maşallah Kullanımı Ve İstif Çeşitleri. *Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* 16(128): 179-205.

Buhârî E A M (1981) *Sahihu'l-Buharî*. (Çağrı Yayınları, İstanbul): 266.

Büyükçelebi Ö (2004) *Nazarın Afetleri Ve Korunma Yolları*. (Timaş Yayınları, İstanbul): 13-14.

Candan E (2017) Türkler'in Kültür Kökenleri. ( Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul): 424.

Çağınlar Z (2006) Adana Halk İnançları İçinde Nazara Bağlı Hastalık, Ölüm Anlatıları ve Bunlardan Korunmak İçin Uygulanan Yöntemler. *II.Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Günleri Sempozyumu, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Çukurova Kültür Sanat Eğitim Vakfı Dergisi*: 1

Çelik İ (1974) *Nazar, Nazarlık Ve İlgili Büyüsel İşlemler, Boğaziçi Üniversite Halkbilimi Yıllığı* ( Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Yayınevi, İstanbul) : 156-180.

Çelik A (2003) *İslamiyetin Kabul Ettiği Veya Reddedtiği Halk İnançları* (Beyan Yayınları, İstanbul): 12.

Çıblak N (2004) Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnanıcı Ve Bunlara Bağlı Uygulamalar, *Türklük Bilimi Araştırmaları (Tubar)* (15): 12.

Çoruhlu Y (2010) *Türk Mitolojisinin Anahatları*. ( Kabalcı Yayınları,İstanbul): 222.

Dilek Y (2021) Eski Yakındoğu'da Göz Sembolizmi Ve DUALİZM: Mezopotamya, Mısır Ve İsrail. *Tarih Dergisi, Araştırma Makalesi* 1(74): 1-6.

Dundes A (1992) Wet And Dry, The Evil Eye:An Essayin Inddo European And Semitic Worldview.*The Evil Eye(A Case Book) University Of Wisconsin*: 258-277.

Ekici M (2014) Gelenek, Aktarma, Dönüşüm Ve Kültür Endüstrisi Bağlamında

- Nazar Ve Nazar Boncuğu. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi* (26): 42.
- Eliade M (2003) *Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi*. (Kabalıcı Yayınları, İstanbul): 19.
- Eliade M (1999) *Şamanizm*. ( İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul): 202.
- Eliade M (2006) *Şamanizm*. ( İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul): 143.
- Eliade M (1997) *Dinler Tarihi Sözlüğü*. ( İnsan Yayınları, İstanbul): 259.
- Eliade M (1975) *Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi*. (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul): 231.
- Erdal T (2018) Kapadokya Bölgesi Konaklama Yapılarının Kullanıcı Performans Değerlendirmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Kayseri: 39.
- Ergun P (2004) *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. (Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara): 82-367.
- Eyüpoğlu I Z (1987) *Anadolu İnançları, Anadolu Mitoloji İnanç-Söylence Bağlantısı*. (Geçit Yayınevi, İstanbul): 38.
- Farber W (1995) *Büyücülük, Büyü Ve Eski Mezopotamya'da Kehanet,Uygarlıkları Antik Yakınoğu*. New York: 1986-1909.
- Frazer J G (1991) *Altındal: Dinin Ve Folklorun Kökleri*. ( Payel Yayınları, İstanbul): 14.
- Golden P B (2006) *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (Karam Yayınları, Çorum): 121-122.
- Gülyaz M E (2014) *Dünya Mirasında Kapadokya*. (Dijital Yayınevi, İstanbul): 5.
- Gülyüz B G (2019) İslam Öncesi Türk Kültüründe Ateş Ve Ateşe Hükmedenler (Maddi Kültür İzleri Işığında). *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*9(17): 210.
- Gumilev L N (2002) *Hunlar*. ( Selenge Yayınevi, İstanbul): 115.
- Gümüşhanevi A Z (2008) *Ramüz'ül Ehadis(7101 Hadis)*. (Pamuk Yayıncılık, İstanbul): 140-315.
- Güngör H (2002) *Eski Türklerde Din Ve Düşünce*. (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara ): 262.
- Güzel A (2009) *Dini, Tasavvufi Türk Edebiyatı El Kitabı*. (Akçağ Yayınları, Ankara): 106.
- Hançerlioğlu O (1984) *İslam İnançları Sözlüğü*. (Remzi Kitabevi, İstanbul): 410.

- Hani G (2003) *Her Yönüyle Nazar Tahlili*. (Arı Sanat Yayınevi, İstanbul): 12-13.
- Hassan Ü (1986) *Eski Türk Toplumunu Üzerine İncelemeler*. (Doğu-Batı Yayınevi, Ankara): 110.
- Hulusi A (2011) *Allah İlminden Yansımalarla Kuran-ı Kerim Çözümü*. ( Kuran-ı Kerim Çözümü Dağıtım Merkezi, İstanbul): 747-748
- İnan A (1976) *Eski Türk Dini Tarihi*. (Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul): 203-205.
- İnan A (1986) *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*. (Altınordu Yayınları, Ankara): 76.
- İnan A (1991) *Makaleler Ve İncelemeler*.( Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara): 317-318.
- İnan A (1995) *Makaleler Ve İncelemeler*. ( Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara): 491-495.
- İnan A (1976) *Eski Türk Dini Tarihi*. (Kültür Bakanlığı Milli Eğitim Basımevi, İstanbul): 94.
- İşçen Y (2011) *Ürgüp Düşler Ülkesinde Bir Kültür Yolculuğu*. (Ürgüp Tanıtma Vakfı(Ürtav) Yayınları, Nevşehir): 6-22.
- Kalafat Y (1995) *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. ( Kültür Merkezi Yayınları, Ankara): 52.
- Kalafat Y (1998) *Kuzey Azerbaycan-Doğu Anadolu ve Kuzey Irak'ta Eski Türk Dini İzleri*. ( Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara): 92
- Kalafat Y (2005) *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. ( Babil Yayınları, Ankara) : 65-112.
- Kaya M (2011) *Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye' deki Efsanelerde İzleri*. (Bağlam Yayıncılık, İstanbul): 34-60
- Keskin Y M (2008) Türk Toplumunda Nazar Olgusu Ve Buna Karşı Geliştirilen Korunma Ve Kurtulma Pratikleri Elazığ Örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi* 11(32): 201.
- Koç İ (2020) *Ayet Ve Hadisler Işığında Nazar Ve Korunma Yolları*. (Doğrudan Yayınevi, İstanbul): 42.
- Korat G (2012) *Taş Kapıdan Taç Kapıya Kapadokya*. (İletişim Yayınları, İstanbul): 20.
- Koşay H Z (1956) Etnografya Müzesindeki Nazarlık, Muska Ve Hamailer. *Türk Etnografya Dergisi* (1): 86.
- Kuşat A (2003) *Türk Toplumunda Nazar Olgusu Ve Psikolojik Bir Yaklaşım*. ( Lâçin

Yayınları, Kayseri): 13-27.

Kuzey M (2007) Kur'an Ve Sünnet'te Nazar. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya: 42-44.

Ligetti L (1986) *Bilinmeyen İç Asya*. (Ttk Yayınları, Ankara): 17.

Morris D (1999) *Koruyucu Tılsımlar*. ( İnkılap Yayınları, İstanbul): 74-171.

Müslim, E-H, Haccâc B (1992) *Thk, Muhammad Fuad Abdülbaki*. (Çağrı Yayınları, İstanbul).

Nazmi A (2001) *Ağaç Dikmenin Fazileti*. (Pamuk Yayıncılık, İstanbul): 33

Ocak A Y (1983) *Bektaşî Menkabelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri*. (Enderun Kitabevi, İstanbul): 34-96.

Öcalan F Z (2010) Günümüzde Nazarlık: Formları, Kullanım Alanları Ve İşlevleri, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara: 16- 70.

Ögel B (1971) *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. ( Meb Yayınları, İstanbul): 163.

Öger A (2007) İçel Yöresinde Nazarla İlgili İnanış Ve Uygulamalar. *I. Uluslararası Türk Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı*. Çeşme, İzmir, Nisan 9-15.

Örnek S (1974) *Nazar, Nazarlık Ve İlgili Büyüsel İşlemler Boğaziçi Üniversitesi Halkbilim Yıllığı*. (Türk Halk Bilimi Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara).

Örnek S V (1966) Sivas Ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki. ( Dtcf Yayınları, Ankara): 48.

Örnek S V (1988) *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. ( Gerçek Yayınları, İstanbul): 8- 96.

Örnek S V (2000) *Türk Halkbilimi*. (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara): 169.

Özdemir M (2010) *Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 11(1): 323-343.

Özkarslı Ş Y (2000) Türk Kültüründe Tılsımlı Objeler, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi, Ankara.

Öztürk Y N (1999) *Kuran\_1 Kerim Meali*. (Yeni Boyut Yayınları, İstanbul): 221.

Öztürk E (2005) Türk Kültüründe Nazar Ve Antalya İlinin Akseki, Alanya,



Manavgat İlçelerinde Bulunan Nazarlıklar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: 115-116.

- Parlıyan A (2007) *Sünen-I Tirmizî Tercümesi*. ( Konya Kitabevi, Konya): 157.
- Pazarlı O (1990) *Din Psikolojisi*. (Remzi Kitabevi, İstanbul): 202-203.
- Pekin F (2021) *Kapadokya– Kayalardaki Şiirsellik Gezi Rehberi*. (İletişim Yayınları, Kapadokya): 21-22.
- Roux J P (1994) *Türklerin Ve Moğulların Eski Dini*. (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul): 180.
- Rûdanî (1996) *Büyük Hadis Külliyyatı, Cem'ulüfevâid Min Câmi'il-Usûl Ve Mecma'iz-Zevâid*. ( İz Yayıncılık,İstanbul): 96.
- Şahin Ç (2011) *Nazar, Nazarlıkla İlgili İnanışlar Uygulamalar Ve Bunların Dini, Mitolojik Kökenleri (Gaziantep Yöresi)*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep: 16-47.
- Sazak G (2014) *Türk Sembolleri Hun Dönemi Türk Motif Ve Sembollerinin Sanata Ve Hayata Yansımaları*. ( İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul): 40.
- Sheldrake R (2004) *Biri Beni Gözetliyor*. (Kaknüs Yayınları,İstanbul): 265.
- Şimşek A (2012) *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (Ed. Ali Şimşek). (T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir).
- Taburoğlu Ö (2017) *Nazar Başkası Nasıl Görür?*. (Doğu Batı Yayınları, Ankara): 10-30.
- Tanyu H (1975) *Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*. (Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara): 129-141.
- Tavlaşoğlu S (2017) *Ürgüp Yöresi Havlı Dokumaları*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Erzurum: 9.
- Tek R (2019) *Sağaltma Ocaklarının Tipolojisi Üzerine Bir Deneme: Kayseri Örneği*. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 7(20): 155.
- Tezcan M (1996) *Kültürel Antropoloji*. (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara): 118-120.
- Topdemir H G, Özsoy S (2015) *Uygarlık Tarihi*. (Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara): 30-31.
- Türktaş M M (2016) *Denizli Yöresinde Nazar Ve Nazarlıkla İlgili İnanış Ve Uygulamalar*. ( Akçağ Yayınevi, Ankara): 407.

- Umar B (1993) *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. ( İnkılap Kitapevi, Ankara): 378.
- Westermack E (1961) *Nazar Değmesi İnancı*. (Yeni Matbaa, Ankara): 10.
- Yaşaroğlu K (2003) Maşallah. *Tdv. İslam Ansiklopedisi*. 28(105): 104-105.
- Yatı F (2010) *Mü'minlerin İhtiyacı Olan Dualar Ve Okunacak Aşr'ı Şerifler*. (Irmak Yayınları, İstanbul): 159.
- Yel A M (1998) Hurafe. *Tdv. İslam Ansiklopedisi*. C.18: 381-382.
- Yıldırım A, Şimşek H (2016) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (Seçkin Yayıncılık, Ankara).

### İnternet Kaynakları

**URL 1:**<https://angelsdia.com/sumer-tabletleri-ve-nazar-inanci/>(Erişim Tarihi 03.06.2022).

**URL 2:**[https://1.bp.blogspot.com/PUvnBRw\\_c3U/XGHk7jWhE4I/AAAAAAAAAwQo/5AU\\_Xjq-n2oDRB0UT1irq0dTsqSQ\\_6IPgCLcBGAs/s1600/urgup\\_nevsehir.jpg](https://1.bp.blogspot.com/PUvnBRw_c3U/XGHk7jWhE4I/AAAAAAAAAwQo/5AU_Xjq-n2oDRB0UT1irq0dTsqSQ_6IPgCLcBGAs/s1600/urgup_nevsehir.jpg)  
(Erişim Tarihi:12.05.2022)

**URL 3:**<https://images.app.goo.gl/UNtYzDiHyCgTiUaR6> (Erişim Tarihi 12.05.2022)

## EKLER

### Ek-1. Görüşme Formu

Görüşme No:

Ad-Soyad:

Yaş:

Meslek:

Eğitim Durumu:

Görüşme Süresi:

### ÜRGÜP İLÇESİ'NDE YAPILAN MÜLAKAT/GÖRÜŞME FORMU

SORULAR
1.Nazara inanıyor musunuz?
2. Size göre kimlere, neye nazar değer?
3.Yörenizde nazar ile ilgili halk inanışları nelerdir?
4.Yörenizde Nazar Değmesine Karşı Alınan Tedbirler Nelerdir?
5.Nazar Değdikten Sonra Nazarın Zararını Etkisiz Hale Getirmek için Uygulamalar ve İnanışlar Nelerdir?
6.Size birinin nazar değdirdiğini düşündünüz mü? Ne sıklıkla başınıza geliyor?
7. Nazardan korunmak için üzerinizde bir şey taşıyor musunuz? Örn; muska nazarlık nazar boncuğu vb. Size göre koruyuculuğu var mı?
8. Dini inancınız var mı? Nazardan korunmak için okuduğunuz dua var mı?
9. Evinizde ya da iş yerinizde nazardan korunmak için nazarlık kullanıyor musunuz? Örn; muska, at nalı, nazar boncuğu vb.
10. Gözleri renkli kişilerin nazarının değdiğine inanıyor musunuz? Böyle bir duruma şahit oldunuz mu?

